

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ÜVEYSİLİK TARİKATI ÜZERİNE SOSYOLOJİK
BİR İNCELEME: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Meltem KARANFİL

İZMİR – 2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÜVEYSİLİK TARİKATI ÜZERİNE SOSYOLOJİK
BİR İNCELEME: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Meltem KARANFİL

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKKI KARAŞAHİN

İZMİR – 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Üveysilik Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: İzmir İli Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluğuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğuğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30 /10 / 2019

Meltem KARANFİL

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Meltem KARANFİL ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: **30.10.2019**
Sayı :

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “*Üveysilik Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: İzmir İli Örneği*” başlıklı yüksek lisans / doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz 30.10.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi tez sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında ~~OYÇOKLUĞU~~/OYBİRLİĞİ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans / Doktora tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr.Öğr. Üyesi Hakkı KARAŞAHİN	
Üye	Dr.Öğr. Üyesi Süheyl ÜNAL	
Üye	Dr.Öğr. Üyesi Halil İbrahim ŞENAVCU	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ÜVEYSİLİK TARİKATI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

Meltem KARANFİL

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Tüm dinlerde temel inanış ve ibadet şekillerine farklı yorumlar, uygulamalar getiren alt gruplar bulunmaktadır. Bu alt gruplar, klasik dini fiillerinden, farklı uygulamalara sahip dini gruplar olarak belirirler. Bu dini gruplar genelde mistik açıdan bireylerin duygusal yönüne hitap etmektedir. Bireyler, kurtuluşa erme isteği ile bu gruplarda daha fazla doyuma ulaşmakta ve bu grupların birer müridi olmaktadır.

Bu çalışmada İzmir ili ile sınırlı kalmak üzere, kökenlerini Veysel Karani' ye bağlayan "Üveysilik" adlı dini grup incelenmeye çalışılmıştır.

Üveysiler, Allah' ın izni ile uyguladıkları zikirler yardımıyla hayatta olmayan evliyalar ile iletişim kurduklarını söylüyorlar. Rüyalar, evliyalar ile iletişimi sağlamaktadır. Üveysiler, salih olarak nitelenen rüyalar ile Müslümanlığın gerçek ve doğru yorumuna ilk elden ulaştıklarını savunmaktadırlar.

Bu çalışma ile Üveysilik dini grubu, İzmir ili ile sınırlı olarak grubun yapısı, ibadetleri ve yaşadıkları dini tecrübeler temelinde incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: din sosyolojisi, dini grup, Üveysi, Üveysilik, zikir, salih rüya, tasavvuf (misticizm)

ABSTRACT

Master's Thesis

A SOCIOLOGICAL EXAMINATION OF THE ORDER OF UVEYSILIK:

IZMIR EXAMPLE

Meltem KARANFİL

Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religion Studies

In all religions there are subgroups that bring different interpretations and practices to the basic forms of belief and worship. These subgroups, apart from their classical religious practices, appear as religious groups with different practices. These religious groups generally address to the emotional aspect of individuals from a mystical perspective. Individuals, with the desire to achieve salvation, reach more satisfaction in these groups and become a disciple of these groups.

In this study, limited to Izmir province, the religious group called “Uveysilik”, which links its origins to Veysel Karani, was studied.

The Uveysis say that they communicate with the saints who are not alive, with the help of dhikrs they have conducted with the permission of Allah. Dreams provide communication with the saints. The Uveysis argue that they have reached firsthand the real and true interpretation of Islam through dreams that are considered righteous. The aim of this study, limited to the province of Izmir, was to examine the structure, worship and religious experiences of a religious group which is called Uveysilik.

Keywords: Sociology of Religion, Religious group, Uveysi, Uveysilik, Dhikr, Righteous Dream, Sufism (Mysticism)

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
3. ARAŞTIRMANIN METODU VE TEKNİKLERİ	4
I. BÖLÜM	6
TOPLUMSAL YAPI ve DİN	6
1. BİREY VE TOPLUM	6
2. DİNİ GRUPLARA GİRİŞ	9
3. BİREY VE DİNDARLIK	11
3.1. Yoksunluk Kuramı	11
3.2. Sosyalleşme Kuramı (Sosyolojik Rol Kuramı).....	13
3.3. Rasyonel Seçim Kuramı (RSK)	14
3.4. Anlam Ve Aidiyet Kuramı	16
4. DİNİ GRUP HAREKETLERİ	18
4.1. Din Ve Dini Gruplar	18
4.2. Dini Gruplar Tipolojisi.....	22
4.2.1. Kilise	22
4.2.2. Sekt (Fırka)	22
4.2.3. Mezhep (Denominasyon).....	23
4.2.4. Kült (Cult).....	23

5. YENİ DİNİ HAREKETLER (YDH)	26
II. BÖLÜM	29
TASAVVUF, TARİKAT VE ÜVEYSİLİK	29
1.TASAVVUF VE TARİKAT.....	29
2.ÜVEYSİLİĞİN TARİHİ	32
2.1. Bir Tarikat Başlatıcısı; Veysel Karani.....	34
2.3. İzmir’ De Bir Üveys İddiası; Muharrem Karabay.....	37
2.4. Bir Dini Grup Tercihi: Üveysilik	38
3. İZMİR ÜVEYSİLERİNİN İNANÇ VE RİTÜELLERİ	42
3.1. Üveysilikte Zikir.....	42
3.2. Zikir İle Gruba Giriş Ve Ayrılış	44
3.3. La İlahe İllallah Ve Salih Rüyalar	47
3.4. Gece Zikirleri	53
3.5. Nefs (Nefis)	55
4. ÜVEYSİLİKTE EĞİTİM.....	58
4.1. Manevi Öğretmenler: Ricalu’l Gayb	58
4.2. Veliler Ve Üveysilerin Eğitimi.....	60
4. 3. Üveysiler Ve Teknolojik Eğitim	67
5. ÜVEYSİLERİN FARKLI HALLERİ	70
5.1. Güzel Kokular	70
5.2.Sıddıklık Ve Sıddıklık Mührü	72
5.3. Lakap Takılması	76
5.4.Tecelli-Yakaza Ve Misal Âlemi.....	78
5.5. Kalp Zikri	79
6.ÜVEYSİLİK VE ONTOLOJİ.....	80
6.1. Elif, Lam, Mim	80

6.2.Üveysiliğe Göre Bu Dünyada Ve Ahirette Varoluş	82
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	94

ÖNSÖZ

Toplumsal hayat her zaman değişim geçirmektedir, durağanlık yoktur. Herekleitos' un evren hakkındaki “Değişme değişmez, her şey akar” sözü toplumlar için de geçerlidir.

İslam dünyasında, Hz. Muhammed' in vefatı sonrasındaki dönemlerde değişimler başlamış ve toplumda sufi olarak adlandırılan kişiler belirmiştir. Sufilerin İslam toplumunun dini hayatına etkilerinin neticesinde İslam dünyasında, yeni bir yorum olarak “tasavvuf düşüncesi” ortaya çıkmıştır. Tasavvuf düşüncesi kısıtlı bir alanda kalmamış, zamanla İslam dünyasının hemen her tabakasinda ve coğrafyasında yaygınlaşmıştır.

İslam dünyasında ortaya çıkan tasavvuf hareketinin temelinde aşk ile Allah' a ulaşma çabası vardır. Kuran-ı Kerim' e ve sünnete dayanarak, sahih bir tevhit inancıyla ihlas ile yapılan ibadetler sayesinde kişisel nefsinin yok ederek, Allah' a ulaşmaya çalışmak tasavvufun temellerini oluşturur.

Tasavvuf düşüncesi, tüm İslam dünyasında olduğu gibi Türk toplumunda da etkili olmuştur. Geniş halk kitleleri arasında kabul gören bu anlayış inanç ve düşünce alanlarında da heyecan yaratmıştır. Bu heyecan ile toplumun her kesiminden ve bölgesinden değişik yorumlarla tasavvufi olduğunu savunan tarikat grupları ortaya çıkmıştır.

Tasavvufi gruplar yani tarikatlar, günümüzde hala varlıklarını sürdürmektedirler. Tarihin olağan seyrinde olduğu gibi, günümüzde de kendini tasavvufi kaynaklara bağlı olarak ifade eden pek çok dini grup mevcuttur. Eskiden olduğu gibi dini gruplar olarak cemaat ve tarikatların varlığı bireysel, toplumsal, dinsel ve siyasal, kısacası her açıdan günlük yaşamımızın önemli konuları arasında yer almaya devam etmektedir.

Tezimizin konusunu bu bağlamda bir dini grup oluşturmaktadır. Bu dini grubun üyeleri kendilerini “Üveysi” veya “Üveys” dâhil oldukları grubu da “Üveysilik” olarak tanıtmaktadır.

Üveysilik, eski bir oluşum olmasına rağmen günümüzde pek bilinmemektedir. Tarihi kökleri Veysel Karani' ye dayandırılan bu grup, Üveysi gidişli anlamına gelen “Üveysilik” olarak bilinmektedir.

Üveysiliğin temelinde yer alan Veysel Karani yüzyıllardır toplumlardaki dini etkisini, popülerliğini yitirmemiş bir evliya olarak kültürümüzde de varlığını korumuştur. Hala farklı farklı yerlerde olan makam mezarları ziyaret edilmektedir.

Tarihsel olarak hem Üveysilik ve Veysel Karani' nin tarihsel kimliği oldukça geniş bir araştırma gerektirmektedir. Bu nedenle bizim incelemek üzere konu edindiğimiz alan belirli ve sınırlandırılmıştır. Bizim inceleme konumuz İzmir ve çevresinde yeniden aktifleşen “Üveysilik grubu” dur. İzmir merkezli Üveysiliği başlatan kişi olduğu iddiası ile Muharrem Karabay ve onun oluşturduğu Üveysi grubunu incelemeye çalıştık.

Bu çalışmanın başlamasında ön ayak olup, beni motive eden sayın Tahsin YILDIRIM' a, eğitimlerim ve çalışmalarım sırasında her zaman ki, olumlu, sabırlı ve destekleyici tavrı için değerli Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KARAŞAHİN' e, jüri olarak çalışmalarında verdikleri öneri, telkin ve uyarılarıyla sayın hocalarımız Dr. Öğr. Üyesi Süheyl ÜNAL ve Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim ŞENAVCU' ya, koşturmalarım arasında yeterince vakit ayıramadığım sevgili kızım Ece Ilgın' a ve zaman zaman benimle bu çalışmalara katılan kıymetli eşim Serhat Karanfil' e, bana manevi destek veren, tüm aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Meltem KARANFİL

İZMİR - 2019

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Tarihte inanmayan, inancı olmayan bir topluma rastlanılmamıştır. İnanmak, insanoğlunun belki de bu dünyada içgüdülerinden sonra en temel ihtiyacıdır. Kendinden daha güçlü bir varlığa tapınma, iman etme, kurban sunma ve sonunda ona kavuşma ve ait olma isteği insanın varoluşuna dek dayanmaktadır. Varoluşu karşısında hayret eden ve yaşamına bir anlam arayan insan, bir yaratıcının olması gerektiği fikrine ulaşmıştır. Bu durum hasebiyle nerede insan varsa, orada din vardır, denilmiştir.¹ Tarihte birçok din ortaya çıkmış ve ortaya çıkan her dinin içinde de kendine ait yorumlamaları olan topluluklar ortaya çıkmıştır. Bu grupların varlığı her yönüyle din sosyolojisi araştırmalarının ana temaları içinde yer almaktadır.

Din olgusu, hem bu dünyaya ait, hem bu dünyanın ötesine varlığını dayandırdığı için mistik ve manevi bir öğretilerdir. Dinlerin bu mistik öğretilerinin daha doğru anlaşılabilmesi için yorumsal açıklamaları her zaman yapılmıştır. Bu yorumlar ile dinler daha ilgi çekici olmuştur. İslam dininin de mistik yorumlanmaları her zaman yapılmıştır. İslamiyet'in mistik yorumu olan ve yüzyıllardır inanç geleneğimizde yer alan tasavvuf anlayışı dini, siyasi ve sosyal hayatımızın pek çok yerinde etkili olduğundan, din sosyolojisi açısından ilgi çekici olmaktadır.

Tasavvuf, Yaradan ile bir olma, ona ulaşma isteği ile dünyadan, yaşamdan uzaklaşma olarak tanımlanır. Yunus Emre'nin "Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim, Aşkın ile avunurum, Bana seni gerek seni" dizeleri bize tasavvufun özünü verir. Oldukça köklü bir geçmişi olan tasavvufî tarikatlar Resmî Gazete'nin 13.12.1925 günlü 243. sayısında yayınlanmış olan 677 sayılı Tekke ve zaviyelerle

¹ Hans Freyer, "Din Sosyolojisi", (çev. Turgut Kalpsüz), Ankara, Doğu-Batı Yay. , 2013, s.53

türbelerin seddine ve türbedarlıklar ile bir takım unvanların men ve ilgasına dair bir kanunla kapatılsa da, güçlerini hiçbir zaman tümüyle kaybetmemişlerdir.

Ülkemizde din sosyolojisi açısından pek çok araştırılacak konu ve dini grup vardır. Üveysilik, bu gruplar içinde kökleri çok eskiye dayanmakla birlikte pek bilinmeyen bir gruptur. Üveysilik toplumumuzda bulunan mevcut tasavvufi oluşum ve tarikatlardan da, farklı anlayış ve uygulamalara sahiptir. Tarihçesi, çok eski olması ve buna rağmen pek bilinmemesi nedeniyle din sosyolojisi açısından İzmir ili temelinde oluşan Üveysilik ve Üveysilerin iddia ve ritüelleri ilgimizi çekmiştir.

Bu çalışmada amacımız, İzmir örneklemini üzerinden “Üveysilik nedir?”, “Tarihte Üveysiliğin çıkışı nasıldır?”, “Üveysilik bir tarikat mıdır? İzmir ilinde yaşanan Üveysiliğin dünyayı, zahiri ve batını anlama biçimleri nasıldır?”, “Üveysiliğe katılma ve ayrılma nasıl olmaktadır?”, “Kendilerine ait özel ibadet şekilleri var mıdır? Grup içi statü ve rollerin dağılımı nasıl gerçekleşir?” gibi sorulara cevap bulmaktır.

Bunların yanı sıra tarihte görülen Üveysilik ile çağımızda görülen Üveysilik arasında bir bağ veya silsile var mıdır? 21. yüzyılda bireylerin manevi arayışına cevap verecek pek çok benzer tasavvufi dini grup topluluğu varken, neden bu grubu tercih ettikleri de merakımızı cezbetmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Toplumun ve toplumsal olayların bilimsel olarak araştırıp, incelemesinin oldukça yeni bir gelişme olduğunu bilmekteyiz. Bu açıdan sosyoloji oldukça yeni bir bilim dalıdır. Aslında 14.asırda İbn-i Haldun “ümran ilmi” ile ilk olarak toplum yapısını incelemeye başlamış, fakat bir bilim dalı olarak devamlılığı olmamıştır. Sosyoloji biliminin kurucusu olarak 19.yy’ da yaşayan Auguste COMTE kabul edilmiştir.

Auguste COMTE ile başlayan toplumun yapısını anlama-araştırma çalışmalarında batılı sosyologlar, kendi toplumlarına ait çalışmalar, araştırmalar yapmışlardır. Sosyologlar toplum yapılarını incelerken, süreç içinde de sosyolojinin alt dallar ortaya çıkmıştır. Din sosyolojisi de bu alt dallardandır.

Batı dünyasında din sosyolojisi alanında da yapılan araştırmalar sonucu temel kabul edilen bazı eserler verilmiştir. Fakat Batı' da yapılan bu sosyolojik çalışmalar

hem kendi toplumsal yaşam tarzlarına dayalı olduğundan, hem de dini inanç ve yapının farklı olması sebebiyle tümüyle bizim toplumumuz için de geçerli olarak görmek, doğru bir anlayış olmayacaktır.

Biz de sosyolojinin alt dalı olan din sosyolojisi özelinde kendi yapımız kültürümüz ve inancımız açısından çalışma yapmak istediğimizden, İzmir’ de bulunan *Üveysilik* adını taşıyan dini bir grubu incelemeye gayret gösterdik. Umarız ki, araştırmamız konusu ve verileri ile din sosyolojisi alanında kabul görüp, bir yer bulabilir.

Bu çalışmada amacımız, İzmir örneklemini üzerinden “Üveysilik nedir?”, “Tarihte Üveysiliğin çıkışı nasıldır?”, “Üveysilik bir tarikat mıdır? İzmir ilinde yaşanan Üveysiliğin dünyayı, zahiri ve batını anlama biçimleri nasıldır?”, “Üveysiliğe katılma ve ayrılma nasıl olmaktadır?”, “Kendilerine ait özel ibadet şekilleri var mıdır? Grup içi statü ve rollerin dağılımı nasıl gerçekleşir?” gibi sorulara cevap bulmaktır.

Bunların yanı sıra tarihte görülen Üveysilik ile çağımızda görülen Üveysilik arasında bir bağ veya silsile var mıdır? 21. yüzyılda bireylerin manevi arayışına cevap verecek pek çok benzer tasavvufi dini grup topluluğu varken, neden bu grubu tercih ettikleri de merakımızı cezbetmiştir.

Üveysiliğin kökenini, diğer dini gruplardan farklarını, zikirlerini, ibadetlerini, temel alarak ulaşabildiğimiz kaynaklar ve görüşmelerden idrak edebildiğimiz kadar anlamaya ve anlatmaya çalışacağız. Fakat grup kendini ne kadar açarsa, o kadar öğrenme imkânımız olacağı da göz önünde bulundurulmalı, diye düşünüyoruz. Kişilerden elde edineceğimiz bilgilerin de, onların beklenti, algılama ve bir gruba dahil olma hissiyatıyla sübjektif yorumlara dayalı olacağı açıktır.

Bu araştırma ile ulaşacağımız bilgiler sayesinde ülkemizde var olan dini temelli topluluklardan biri olan Üveysilik hakkında bilgi sahibi olmayı ve bireylerin hayatında hangi ihtiyacı karşıladığını anlamayı amaçlamaktayız. Kendi çabalarımızla ulaşacağımız bu saptamalardan yola çıkarak, toplumsal yapıda yer alan diğer dini toplulukların da yapısını anlama ve dini oluşumlara dahil olan müritlerin bakış açısını kavrama şansımızın olacağını düşünmekteyiz. Bu saptamaların objektif şekilde yapılabilmesi ile ülkemizdeki, din sosyolojisi alanına ufak ta olsa bir literatür katkısı yapılmış olacaktır. Ayrıca bazı bireylerin inanç eksenli toplumsal oluşumlara dahil

olma gayreti ile uhrevi dünyaya dair sorularına cevap bulma isteğini de belki anlatabiliriz, diye düşünüyoruz.

Üveysilik, kökleri çok eskiye dayansa da, modern çağın getirdiği yeniliklerle oldukça uyumlu olarak hareket etmektedir. Kapalı bir topluluk izlenimi yaratmamaktadır. Dini eksenli bir oluşum olarak youtube ve instagram gibi tüm internet kanallarında, oldukça aktifler. Tebliğlerini yaymak ve kendilerini anlatmak için web sayfalarını, soru- cevap portallarını kullanıyorlar. Sosyal medyaya Üveysilik yazdığınızda bu grup ile iletişime geçebileceğiniz pek çok yol size tavsiye ediliyor. Üveysilere ulaşmak için bazı telefon numaraları da yayınlanıyor. Üveysileri çoğaltmak ve bu grubun halkasını genişletmek için gerçekleştirdikleri sunumları da yayınlanıyor. Bunun yanında medyada grubun kurucusu olan Muharrem Karabay ile yapılan sohbet programları da mevcut bulunuyor. Youtube’ da pek çok Üveysinin yaşadıklarını ifade ettikleri deneyimleri, kendilerinden dinleyip, izleyebiliyorsunuz.

Genelde kapalı olan ve içine girmeden tanınamayacak olan inanç gruplarının bu derece kendini açması ve yaygınlaşmaya çalışması ilginç bir durumdur. Bu durumda Üveysiliği 21. yüzyılın yaşam şekline uygun yeni dini hareketlerden biri olarak düşünmek yanlış olmaz. Yeni bir oluşum olarak Üveysiliğin, günümüz yaşam şekline uygun şekilde sanal âlemde yaygınlaşması ve çağın teknolojisini kendini açmak ve yaymak üzere bu kadar aktif kullanması bile dini bir grup olarak araştırılması gerekliliğini doğurur, diye düşünmekteyiz.

3. ARAŞTIRMANIN METODU VE TEKNİKLERİ

Bu çalışma, sosyolojik bir özelliğe sahip olduğundan dolayı, araştırmada konuya uygun düşen sosyoloji biliminin metotları kullanılmıştır. Amacımız, incelenen dini grubun toplum ve birey hayatındaki yeri ve önemini ortaya çıkarmak, yani onun sosyolojik anlamını tespit etmek olduğundan pek çok yöntemden yararlanılmıştır.

Bu araştırmada öncelikle kaynak taraması yapılmış olup, din sosyolojisi alanında dini gruplar ile ilgili eserler veren otoritelerin eserleri incelenmiştir. Daha sonra tasavvuf ve ilgili konunun *Üveysilik* tarihçesi ile ilgili yazılan eserler gözden geçirilmiş ve toplanmaya çalışılmıştır.

Araştırma konusu dini bir grup olduğundan, Üveysilik konusunda merak ettiğimiz sorular grup üyesi olan ilgili kişilere sorulmuş olup, mülakat yöntemi gerçekleştirilmiştir.

Uygulanan yapılandırılmamış mülakat tekniği de uygulanmış, görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Daha sonra bu veriler incelenerek rapor haline getirilmiştir. Kaynak yorumlanması ve belgelerin araştırılması önemli olmakla birlikte bulunan kaynakların doğru şekilde okunması için özen gösterilmiştir.

Zamanın ruhuna uygun olarak teknolojik sanal dünyanın sağladığı uygulamaları kendi görüş ve inanışlarını açıklamak, yaymak için aktif bir şekilde kullanan Üveysilik grubu ile ilgili sitelerden de araştırmalar, izlemeler yapılmıştır. Bu kaynaklardan gelen bilgiler de raporlaştırılmıştır.

I. BÖLÜM

TOPLUMSAL YAPI ve DİN

1.BİREY VE TOPLUM

İnsan yaradılış olarak doğa karşısında donanımsız ve korunmasızdır. Tek başına doğada hayatını sürdürmek insanın başarabileceğinin çok üstünde bir savaştır. Ontolojik olarak insanın bedenen zayıf bir varlık olmasından ve ihtiyaçlarını kendi başına gideremeyeceğinden ayrıca insan yavrusunun büyümesinin uzun yıllar sürmesinden dolayı insanlar toplumsallaşmak zorunda kalmışlar ve toplumsal yapıyı oluşturmuşlardır.

İnsanların kurduğu toplumsal yapıyı inceleyen sosyoloji bilimi toplumların yapısını, kurulan kurumları, oluşan toplumsal olayları, toplumsal ilişkileri, değişimleri anlamaya ve bu konularda genel-geçer yasalara ulaşmaya amaçlayarak, 19.yüzyılın sonlarında yeni bir bilim dalı olarak felsefeden ayrılmıştır.² Sosyoloji bilimi, canlı dinamik bir yapı olan toplumsal yapıyı anlama ve açıklamayı amaçladığı için kendine özgü bazı genel statik kavramların varlığını zihnen kabul edilmiştir.

Aristoteles' in belirttiği üzere insan "zoon politikon" yani siyasal bir hayvandır. İnsan, insanlaşmasını toplum hayatına borçludur.³

İnsan içine doğduğu toplumda birçok sosyal gruba seçme şansı olmadan doğal yoldan üye olurken, bazılarında da daha sonraki çağlarında seçerek üye olur. Toplumda ki, sosyal gruplar bazı özelliklere sahiptir. Örneğin her sosyal grubun normları, değerleri, işlevleri, görev- rol dağılımları ve amaçları vardır. Grup üyeleri rollerini gerçekleştirirken ait olma, önemsenme, başarıma, saygınlık kazanma gibi duygularını doyurur, bir yandan da birbirine yakınlaşarak yalnızlık hissi ile de baş ederler.⁴

² Hans Freyer, "*Din Sosyolojisi*", s.13.

³ Hans Freyer, "*Din Sosyolojisi*", s.19.

⁴ Ünver Günay, "*Din Sosyolojisi*", İstanbul, İnsan yayınları, 2014, s.25.

Tönnies' e göre toplumda çok çeşitli olan toplumsal gruplar, temelinde mutlaka psikolojik kökleri de olan yapılardır. Her grubun psikolojik kökenleri birbirinden farklıdır.⁵

Max Weber' e göre ise, topluluklarda insanların birbirleriyle ilişki kurmasının çeşitli sebepleri vardır. Bazen bu sebeplerden biri ağır basar. Bu ağır basan yön toplum yapısını ve tipini tayin eder.⁶

Sosyologlar toplumu oluşturan çeşitli sosyal grupları açıklayabilmek için etkenlere göre grupları kategorize etmişlerdir. Örneğin, bazı dikotomiler ile cemaat-cemiyet, birincil-ikincil, vb. ikilemlerle toplumları kategorize ederek incelerler.⁷ En bilinen grup sınıflaması Amerikalı sosyolog Charles H. Cooley' e ait olan birincil ve ikincil grup ayrımıdır. Burada ayırım, grup içindeki sosyal davranışlar incelenerek yapılır. Birincil gruplar, bireyin yakın ilişkiler geliştirdiği ve ilk olarak sosyalleştiği gruptur. Aile ve oyun grubu gibi sevgiye dostluğa dayalı bir gruplaşmadır. İkincil gruplar ise resmi gruplardır. Belirli amaç ve çıkarlar için ilişkiler kurulur. Okul ve işyerleri olarak örnek verilebilir.⁸ İki kategori arasındaki farklılığı yaratan etken üyelerinin davranışlarında ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanların dâhil oldukları gruplar, onların var ettikleri ruhsal yapılarını şekillendirir.⁹

Ferdinand Tönnies' te benzer bir sınıflama yoluna gitmiştir. Tönnies, kırsal bölgelerde yüz yüze, güven ve samimiyet temeline dayalı olan, biz duygusuna sahip geleneksel grupların ilişkisine ” cemaat “ yapısı adını verir. Ona göre kırsalda oluşan cemaat tipi toplum yapısında, dini duyguların daha baskın ve geleneksel değerlerin daha yüksek olduğu gözlenir. Cemaat üyeleri, kader birliği, ortaklaşa kültürden ileri gelen “biz” duygusu yaşarlar. “Bütün müminler kardeştir “ sözü cemaat yapısını özetler. Ortak kutsal değerler ile oluşan dini hayat sonucu bireysel ayrımları yaratan

⁵ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s.29.

⁶ Mehmet Taplamacıoğlu, “*Din Sosyolojisi*”, Ankara, Ankara Üni. Basımevi Yayınları, 1963, s.15

⁷ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s.30.

⁸ Zeki Aslantürk, M. Tayfun Amman, “*Sosyoloji*”, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2013, s.190

⁹ Doğu Ergil, “Toplumsal Örgütlenmenin Yapısı”, s.15., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/448/5022.pdf> (son erişim tarihi:28.10.2019).

zenginlik, eğitim, toplumsal statü-rol gibi farklılaşmalar anlamını kaybeder.¹⁰ F. Bacon' nun ifade ettiği gibi din, toplumun en kuvvetli bağıdır.¹¹

Cemaatin yani akrabalar arası ilişkilerin veya köy hayatının karşısında ise insanların birbirlerine yabancılaştığı, yazılı hukukun geçerli olduğu, bireyselliğin baskın olduğu “ cemiyet ” olarak adlandırılan ikincil gruplar yani şehir hayatı yer almaktadır. Şehir hayatı, modernleşen sanayi tipi toplumun bir yansımasıdır. Şehir hayatındaki şartlar ile toplumda her şeyin yeri değiştiği gibi dinin konumu ve rolü de değişmiştir.¹²

Sosyoloji kitaplarında da rastlanılan eski bir Alman atasözü olan ” Şehir havası insanları serbest bırakır ” düşüncesi *cemaat* ve *cemiyet* tipi ilişkilerin farklılığını açıkça vurgulayan bir sözdür. Hiç şüphesiz bu serbest bırakma kişileri özgürleştirdiği gibi sosyal çözülme, yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi olumsuz kişisel ve toplumsal birçok sonucu da doğurmuştur. Günümüzde, sosyoloji dışında pek çok bilim dalı toplum-birey ilişkisini incelemekte ve çok çeşitli sınıflandırmalar yapmaktadır. Bu bakımdan toplumsal yapı oldukça karışık bir oluşumdur.

Biz konumuz gereği toplumun dini yönden gruplaşması ile ilgili incelemeler yapacağız. Çünkü din, kutsalla kişisel düzeyde kurulan bir bağ olsa da, toplumsal aidiyet yaratan bir özelliğe de sahiptir.¹³

Bu incelemeler sonucu bir yargıya varma, övme-yerme vb. değerlendirmeler yapmayacağız. Çünkü bir bilim olan sosyoloji, toplumsal bir yapının iyi veya kötü olduğunu söyleyemez. Sosyolojinin yapması gereken ve sosyologdan da beklediği sadece olan oluşun toplumsal durumun ne olduğunu objektif olarak belirlemek ve betimlemektir. Ayrıca toplumun bu yapıyı hangi amaçla oluşturduğu ve nasıl bir ihtiyacı karşıladığını anlamaya çalışmasıdır.¹⁴

¹⁰ Mehmet Taplamacıoğlu, “*Din Sosyolojisi*”, Ankara, Ankara Üni. Basımevi Yay. ,1963, s.17

¹¹ Ünver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s.324.

¹² Ünver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s.30.

¹³ Celalettin Çelik, “Dini Gruplar Sosyolojisi”, *Din Sosyolojisi*, Ed. Mehmet Bayyığıt, Konya, Palet Yayınevi, 2014, s.277.

¹⁴ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s.17.

2. DİNİ GRUPLARA GİRİŞ

Toplumda birbirinden haberdar en az iki kişinin bir amaç doğrultusunda etkileşimde bulunması ile kurulan sosyal yapıya “grup” denilir. Toplumsallaşma sürecindeki bireyler toplumdaki bazı gruplara ister -istemez üye olur. Fakat herkesin, her gruba dâhil olması gerekmez. Birey sosyalleşme sürecinde bilinçlendikçe, önemini fark ettiği grupların bazılarını seçerek yaşantısına katar. Böylece birey kendine bir aidiyet oluşturarak, toplumla bağını kuvvetlendirir. Aile, arkadaş, mesleki, siyasi, dini pek çok gruba üye olan birey, onaylanmak için rolünü, katıldığı grubun taleplerine uyumlu hale getirir. Bu ilişki yani grup –birey ilişkisi tek yönlü değildir. Grup, üyelerini bir arada tutan ortak ilgi- amaç ve yaşam şekillerinden birine veya birkaçına sahiptirler. Çünkü üye sayısının artması da, grubun toplumda var olan önemini artırır. Her grup yeni üyelerin katılımını ve devamlılığını sağlayarak varoluşunu kuvvetlendirerek, sürdürür.¹⁵

Bireysel kimliğin inşasında önemli bir yer tutan gruplardan biri de, dini esaslı gruplardır. E. Taylor, dini “ruhsal nesnelere inanma”¹⁶ olarak basitçe tanımlasa da, inançlar bireyin hayatına fazlasıyla etki ederek, yön verir. “Hatta bireyin içtenlikle bağlandığı yegâne durum din gibi görünmektedir.”¹⁷ Durkheim’ e göre, insanın dünyayı ve kendini anlama açıklama yönündeki ilk uğraşları dini temellidir. Bir toplum kendi varlığını da açıklamak için mutlaka dine dayanmalıdır. Bu nedenle birey dinden kendini soyutlayamaz. Çünkü “toplumsal gerçek dinidir, dini durum da toplumsaldır.”¹⁸

Din sosyolojisinde, özellikle “dini gruplar” konusunda otorite olarak J. Wach, M. Weber ve Mensching gibi din bilimcilerin görüşleri temel alınmaktadır. J. Wach, dini grupları “doğal dini gruplar” ve “sırf dini gruplar” olarak sınıflandırılır.

Doğal dini gruplar, dinin ilkel dönemde aile, kabile veya akrabalık gibi toplumsal birliklere bağlı var olan dini gruplardır. Bu gruplara bireyler doğum ve

¹⁵ Joseph H. Fichter, “*Sosyoloji Nedir*”, (çev. Nilgün Çelebi), Ankara, Anı yayıncılık, 2015, s.61.

¹⁶ Belkıs Temren, “Din Antropolojisi Açısından İnanç ve Din olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme”, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1613/17359.pdf. (erişim tarihi: 28.10.2016).

¹⁷ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s.51.

¹⁸ Roberto Cipriani, “*Din Sosyolojisi Tarih Ve Teoriler*”, Ed. Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2014, s.105.

eğitim yolu ile hiçbir seçim yapmadan katılmaktadırlar.¹⁹Bu tür dini yapılanmalarda, toplumda önceden var olan sosyal yapılar ve gruplar dinin taşıyıcısı olurlar. Toplum diğer bağlar yanında ortak bir inanç ve ibadetin varlığı ile toplumun birlikteliğini iyice pekiştirerek, devamlılığını sağlar. O toplumda doğan her birey de, doğal olarak grubun inandığı dinin müntesibi olur.²⁰

İnsanlar her zaman gruplara dâhil olarak var olurlar ve ihtiyaçları gereğince de yeni gruplar oluştururlar.²¹ Kişinin kendi iradi tercihi ile manevi arayışına anlam bulmak için katıldığı gruplara “sırf dini gruplar” denilir. Sırf dini gruplar, dinin sonraki dönemlerinde dine dayalı olarak ortaya ıkan gruplardır. Çünkü kişiler her zaman aile, arkadaşlık, yurttaşlık gibi sosyal bağlardan tatmin olmaz. Kendilerini daha derinden etkileyecek ve bağlayacak, bir grup arayışı içine girerek, sonucunda sırf dini grupları oluştururlar.²² Bu tür bir toplulukta kişiler arasındaki birlikteliğin sebebi salt dine dayandığı için bu gruplar “*sırf dini grup*” adını alır. Tarihte her zaman sırf dini grup yapıları da var olmuştur. Bu gruplar, kişilerin inanç alanındaki doyuma ulaşma arzusu ve inancında kendini eksik hissetmeleri sebebiyle ortaya ıkar. Bu grupların yeleri “manevi kardeşim” veya “din kardeşim” gibi sözlerle aralarında oluşan duygusal ve inançsal bağın kuvvetini dile getirirler.²³ Bu türlü gruplarda toplumun önceden sahip olduğu değerler anlamını kaybetmekte veya anlamı farklılaşmakta, yaşama ve topluma karşı farklı bir tavır takınılmaktadır.²⁴ Tarikatlar, cemaatler, mezhepler, kiliseler bu anlamda sırf dini gruplar olarak kategorize edilirler. Bu yapılar yeni özellikleriyle kişilere manevi alanda seşenek oluştururlar. Bu tür sırf dini gruplar hem evrensel dinlerde hem de politeist tüm dinlerde görülebilmektedir.²⁵

Sırf dini gruplar, din sosyolojisi için önemli bir başlıktır. Çünkü din sosyolojisinde toplumlardaki sırf dini gruplar üzerinden tipolojiler oluşmuştur. Dini gruplar, temelde hem Tanrı ile kul arasındaki ilişkiyi düzenlemek için hem de

¹⁹ Joachim Wach, “*Din Sosyolojisi*”, (çev. nver Günay), Kayseri, Erciyes ni. Yay., 1990, s.66.

²⁰ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s.64.

²¹ nver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s.259.

²² Joachim Wach, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, (çev. Battal İnanđı), Ankara, A..İ. F. Yay., 181, 1987, s. 23.

²³ Niyazi Akyüz, “Dini Gruplar Sosyolojisi”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ed. Niyazi Akyüz, İhsan apcıoğlu, Ankara, Grafiker yayınları,2013, s.471.

²⁴ nver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s.277.

²⁵ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s.65.

toplumda bir düzen isteyenler tarafından oluşturulmuştur. Din sosyolojisi de sosyolojinin bir türü olduğundan, kendine göre dini gruplar ile ilgili birçok tipoloji, sınıflama geliştirmiştir.²⁶

3. BİREY VE DİNDARLIK

Toplumsal yapıyı ele alırken birey- inanç veya grup-inanç ilişkisini baz almak sosyolojinin alt dalı olan din sosyolojisini ortaya çıkarmıştır. Din sosyolojisi, ifadesini ilk kullanan Emile Durkheim' dir.²⁷ Durkheim' in ayrı bir başlıkta sınıflandırdığı din sosyolojisi başlığında insanların aklını kurcalayan pek çok soru vardır. Bu sorulardan biri olan “insanlar niçin ve neden inanır?” sorusuna cevap ararken sosyologlar dört kuram geliştirmişlerdir. Bunlar;

- 1-Yoksunluk kuramı
- 2-Sosyalleşme kuramı
- 3- RAS –Rasyonel Seçim Kuramı
- 4-Anlam ve Aidiyet Kuramı olarak sıralanmaktadır.²⁸

3.1. Yoksunluk Kuramı

Yoksunluk kuramı insanların bir dini oluşuma niçin gerek duyduğunu sorgular.²⁹ Yoksunluk kuramı ile dini inancın bireyin başarısızlık, sefalet, adaletsizlik gibi olumsuz durumlarla karşılaştığı zaman, hayatta kalabilme gücünü koruyabilmesini sağlayan bir teselli mekanizması olduğu savunulmaktadır. Bu görüşe göre kişi dini inancı ile gelecekte ümidini kesmemekte böylece hayatta ki, zorluklara katlanabilme gücü kazanmaktadır. Bu görüşü Karl Marx' ın “Din, bastırılmış varlığın müşahadesi, kalpsiz bir dünyanın kalbidir, tıpkı ruhsuz dünyanın ruhu olduğu gibi. Din, insanın afyonudur.”³⁰ şeklindeki ünlü ifadesi ile özetlemek mümkün olabilmektedir. Karl

²⁶ Mehmet Bayyigit, “Din Sosyolojisinin Doğuşu Ve Gelişimi”, *Din Sosyolojisi*, Ed. Mehmet Bayyigit, Konya, Palet yayınları, 2014, s.32.

²⁷ Mehmet Bayyigit , “Din Sosyolojisinin Doğuşu Ve Gelişimi”, *Din Sosyolojisi*, s.27.

²⁸ Inger Furseth - Pal Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş Klasik Ve Çağdaş Kuramlar*”, (çev. İhsan Çapcıoğlu- Halil Aydınalp) Ankara, 2013, s.203.

²⁹ Inger Furseth- Pal Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s.255.

³⁰Yasin Aktay- M. Emin Köktaş, “*Din Sosyolojisi*”, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s.120.

Marx, bu tanım ile dinin işlevsel olarak telafi edici bir mekanizma olduğuna dikkat çekmiştir.³¹

20. yüzyılda başta Charles Glock olmak üzere pek çok din sosyoloğu bu görüşü geliştirmiştir. Glock, yoksunluğu sosyal, ekonomik, psikolojik, organizmal ve ahlaki olarak beş başlık altında sınıflandırır. Bunlar;

1-Sosyal Yoksunluk: Toplum hayatında kişinin ırkı, inancı, cinsiyeti vb. sebeplere bağlı hedeflere zor ulaşması veya ulaşamaması durumudur. Toplumda dezavantajlı gruplara dahil olarak yaşamak kişide yoksunluk duygusu oluşturur. Yalnızlık ve toplum tarafından dışlanmakta bu başlıkta kategorize edilir.

2-Ekonomik Yoksunluk: Maddi anlamda kötü şartlarda bulunmak ekonomik yoksunluğa yol açar. Kişi yoksulluk çekmekte ve istediği yaşam şartlarına ulaşamamaktadır.

3- Psikolojik Yoksunluk: Bireyin kendisinin dünya ve toplum ile uyumlu bir bütün haline gelmesini sağlayacak yorumlama, anlamlandırma, değerleri oluşturma ve sürdürme becerisine sahip olmaması hali psikolojik açıdan yoksunluğu oluşturur.

4-Organizmal Yoksunluk: Bireyin zihinsel veya fiziki açıdan eksikliklerinin olması, sağlıklı olamama durumu ise “organizmal yoksunluk” olarak ifade edilir.

5-Ahlaki Yoksunluk: Bireyin kendi ahlaki değer sisteminin, toplumun ahlaki değerleri ile uyum sağlamaması veya çatışması ahlaki yoksunluk olarak tanımlanmaktadır.³²

Yoksunluğun çeşidi nasıl olursa olsun bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar, bireylerin bir şeylerin eksikliğini, hissetmesi ile dindarlığa yöneldiğine dair kanıtlar sunmaktadır. Örneğin, psikolojik yoksunluk yaşayan kişi sıkıntılı durumlardan bu dünyada kurtulmayı başaramaz ise manevi alanda kendi değerlerine uyumlu bir gruba dahil olabilir. Eğer kişi doğuştan veya sonradan oluşan, bedensel veya zihinsel bir engele sahip ise, yaşadığı sıkıntıları inanç ve ibadet ile hem katlanır hale getirmekte hem de inancı diğer dünyada çektiklerinin ödülünü alacağını vaaz ettikçe yaşama tutunmaktadır. Kişi inancı ile tevekkül etmekte ve bir vaade inanarak kaderini kabul etmektedir. Sosyal yoksunluk yaşayan bir kişi ise yine aynı şekilde yoksunluk

³¹ John Bird, “*Din Sosyolojisi Nedir*”, (çev. Abdulvahap Taştan-M. Derviş Dereli), Antalya, Lotus yayınevi, 2015, s.29.

³² Inger Furseth- Pal Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş Klasik Ve Çağdaş Kuramlar*”, s.204-205.

duygularıyla dine yöneldiğinde Allah'ın karşısında herkesin eşit olduğu fikri ile kendini güçlü tutmakta, insanların yaptığı ayrımlara dayanabilmekte veya Allah'ın kutsadığını düşündüğü bir dini gruba katılarak bu yoksunluğu aşabilmektedir. Bu örnekler çoğaltılabilse de sonuçta yoksunluk karşısında kişi kendi ruhunu bir şekilde teskin edebilmek için dini bir gruba katılarak bu acımasız dünyanın acılarına karşı dayanabilme gücünü elde etmektedir. Bu kuram ile yapılan tüm açıklamalar eksiklik-yoksunluk durumlarında kişinin Karl Marx' ın dediği gibi çektiği sıkıntıları hafifletebilmek için dini afyon olarak kullanıp, kaderine razı olup gelecekle ilgili tevekküle yönlendiğini anlatır.

3.2. Sosyalleşme Kuramı (Sosyolojik Rol Kuramı)

İnsanların neden dindarlığa yöneldiğini açıklamaya çalışan diğer bir sosyolojik kuram da “*sosyalleşme Kuramı*”dır. Bu kurama göre, toplumsal bir varlık olan insan doğduğu toplumda öncelikle ebeveynleri olmak üzere etrafındaki yetişkinleri izleyerek, öğrenirken ilk değerlerini de oluşturur. Bu değerlerin içselleştirilmesi esnasında doğal olarak toplumun inançlarını da farkına varmadan kabullenir. Birey zamanla rol model olan ailesinden, akrabalarından taklit yoluyla öğrendiklerini hayatında uygulamaya başlar. Bu çok bilinçli bir seçim olmayıp, bulunduğu kültürün içine doğup, onunla uyumlu olma ve bütünleşmedir.

Sosyalleşme kuramına göre, kişi toplumla olan bu bütünleşmesinde grubunun tüm değerlerini ve inançlarını da sosyalleşme ile içselleştirir. Böylelikle grup istediği bireyi yaratmış olur. Birey, özgür seçim yaptığını düşündüğü zaman bile determinist bir durum yaşamaktadır. Aile ve akrabalık bağları özellikle dini inanç ve ritüelleri öğretmek ve dogmatik bir kabulle benimsetmekte en temel kurumdur. Yapılan araştırmalar da bunu kanıtlamıştır. Daha dindar ailelerin çocuklarının, daha az dindar olan ailelerin çocuklarına göre daha fazla muhafazakâr olma eğilimi taşıdıkları tespit edilmiştir.³³ Sosyalleşme kuramı, toplumun bireysel kişiliği kendi içinde eritip, özgür iradeyi ve kişilik gelişimini engelleyen bir yapı olduğunu savunur.

³³ Furseth- Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 208-209.

3.3. Rasyonel Seçim Kuramı (RSK)

Rasyonel Seçim Kuramı, ekonomi kuramlarının dini hayata uygulanması olarak tanımlanabilir. Amerikan kökenli pragmatist yaklaşıma sahip olan bu kuram sosyolojide ilk olarak alışveriş kuramı ile birlikte ortaya çıkar. Kısaca RSK olarak anılan “rasyonel seçim kuramı” toplumsal değişim durumunda insanların verdikleri ile aldıklarının arasında bir denklik beklentisi içinde olduklarını söyler.³⁴ Bu görüş bireylerin faydacı bir bakış açısına sahip olduğunu ve dini inançların da fayda sağladığını düşündükleri için dindar olduklarını iddiasını sunar. 20. asrın sonlarına doğru üye sayısını gittikçe arttıran bu yaklaşım ekonomideki faydacı bakış açısını dine uygulamıştır. Kişilerin kar-zarar dengesini hesaplayarak dini yaşam ve uygulamalarda en karlı olana göre hareket ettiklerini söyler. Rasyonel seçim kuramının en iyi uygulandığı yer Amerika olarak görülmektedir. Amerika’da ki pragmatik anlayışın dindeki yansıması olan “RSK” görüşünün en ünlü temsilcileri, Rodney Stark başta olmak üzere Roger Finke, Iannaccone, William S. Bainbridge sayılmaktadır.

RSK yani rasyonel seçim kuramına göre, bireyler dünyevi davranışlarında olduğu gibi, dinsel davranışlarında da, kar- zarar kıyaslaması ile çıkarlarına en uygun şekilde hareket eder. Kendine en çok olumlu sonucu doğuracak şekilde seçimlerini gerçekleştirirler. Bu anlamda kişiler hangi dini veya dini grubu seçeceklerine de kar-maliyet analizi neticesinde karar verirler. Bu seçimlerde amaç, iman ederek salt diğer dünyada mutlu ve rahat olmak değildir, mümin kişinin bu dünyada süregelen hayatını da kurtarmak gerekir. Kişiler her iki dünyayı da göz önüne alarak makuller içindeki en makulü seçerek kar- zarar kıyasıyla, en karlı dini gruba girmeyi tercih etmektedirler. RSK, bireylerin manevi seçimlerinde oldukça dünyevi olduğunu savunur.³⁵ Rasyonel düşünen birey, maneviyatta bile çıkarını maksimize ederken, bencil insan doğası ile ekonomik temelli düşünen bir varlık olduğunu da kanıtlar.

Sadece sosyoloji değil, ekonomi bilimi de insanı homo economicus yani iktisadi insan olarak tanımlamıştır. Topluma baktığımızda da tüm bireylerin kendi faydalarını

³⁴ Mehmet Ali Kirman, “Rasyonel Seçim Kuramı”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:11, Sayı:22, Temmuz- Aralık 2013, s. 69. <https://dergipark.org.tr/ksuifd/issue/10256/243263> (erişim tarihi:15.10.2019).

³⁵ Furseth ve Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 213.

maksimize edecek şekilde davrandığı görülebilmektedir. Örneğin aşağıda alıntıladığımız ekonomi üzerine yazılmış olan tez de bu konu da irdelenmiştir.

“Cost-Benefit Accounting and the Piety Business: Is Homo Religiosus, At Bottom, A Homo Economicus? (Maliyet-Fayda Muhasebesi ve Din Ticareti: Dindar Adam Aslında Bir İktisadî Adam mıdır?)” (2000) sorusunu içeren ve bu soruya olumlu cevap imasında bulunan makalesinde belirttiği gibi, kişi eğer bu harcamayı dinî inançlarından dolayı yapıyorsa, sonrasında dinî bir beklenti içerisinde olarak, Allah’ın rızasını kazanmak, cennete girmek, onun manevî tatmini olacaktır. Dinî açıdan bakıldığında bunlar yüksek manevî kazançlar sayıldığına göre aslında iktisadî olmadığı zannedilen bir kararın son derece iktisadî olduğu anlaşılır.”³⁶

Bu anlayışa göre modern çağda dinde ticari bir mal haline gelmiştir. Birey kendisini en çok doyuma ulaştıran ürüne yöneldiği gibi, en çok doyuma ulaştıran dini gruba dâhil olur. Her şey gibi dinde de insan, karlı bir antlaşma yapmalıdır. Bu nedenle birey bazen daha önemli gördüğü manevî kazançlar için az da olsa dünyevi kazanımlarından veya rahatından ödün vermektedir.

Bu teoriye göre “din adına yapılan her şey dini ürün, din adamları dinin üreticisi, dindar bireyleri ise tüketicilerdir. Üretici ve tüketici arasında ilişkiden dini pazarlar ortaya çıkar. Bu açıdan bakınca insanların yaşadığı her yer bir dini pazar olarak görülebilir. Dini pazarda, dini gruplar kendi reklamlarını yaparak, üye sayısını arttırma ve maddi-manevi kaynak için birbirleriyle rekabet ederler. Bu manevi temelli pazarda, en büyük paya sahip olabilmek için savaşırlar.”³⁷ Din de artık insanlar için pazarlanabilen manevi bir metadır.

³⁶ İsmail Özsoy, “İktisadî Adamdan Toplum Adamına”, bilig, kış / 2009, sayı 48, s.190 <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873211.pdf>.(erişim tarihi:15.10.2019).

³⁷ Adnan Selman, Ramazan Uçar, “Dini Tercihleri Anlama Ve Açıklanmaya Farklı Bir Yaklaşım Rasyonel Seçim Teorisi”, Toplum Bilimleri Dergisi, C.5, s.10, Temmuz-Aralık 2011, s. 105. SELMAN, Adnan- Ramazan UÇAR, “Dini Tercihleri Anlama Ve Açıklanmaya Farklı Bir Yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi”, Toplum Bilimleri Dergisi, C. 5, s.10, Temmuz-Aralık 2011, s.91-110. http://isamveri.org/pdfdr/D03402/2011_10/2011_10_SELMANA_UCARR.pdf.(erişim tarihi:15.10.2019).

3.4. Anlam Ve Aidiyet Kuramı

“İnsanlar neden dindar olmayı seçer?” sorusuna verilen yanıtların bir kısmı anlam ve aidiyet kuramını oluşturmuştur. Bu kuram, bireysel dindarlığın temelindeki duygunun yaşamı anlamlandırma ile aidiyet arayışı olduğunu ve kişinin inancıyla dünyadaki yabancılaşmayı aşarak, bir kimlik yarattığını savunur. Kimlik ifadesi ile kastedilen yalnızca salt ben olan “ego”, kolektif biz duygusu ile aidiyetliği kabul ederek, diğer kişilerle benzeşip bütünleşerek güçlenir.³⁸ Bu güçlenme eğitim ve toplumsal yaptırımlar sayesinde toplumsal anlamların telkini ile gerçekleştirilir.³⁹ Toplumun kontrollü bir şekilde yarattığı bu anonim kimlik ile kişi, kendinde sorgulamakta olduğu, kim olduğu, neden var olup-yok olduğu veya diğer varlıklar içindeki yeri, yaşamdaki görevleri ve amaçlarını belirleyerek ona uygun davranış kalıpları ve yaşam şekilleri de oluşturur. Böylece ait olduğu grup ile varoluşunun anlamı da belirlenir. Kişi aklındaki “Ben kimim?” sorusuna “biz” olarak birçok kişi tarafından onaylanmış olarak, anlamlı bir cevap bulur. Bu açıdan insanların dünyayı kurması ve anlamlandırma çabasında din, özel bir öneme sahiptir. İnsan din aracılığı ile varoluşsal sorunlarına uhrevi açıdan da tasdiklenmiş, kabullenebildiği şüphe duymadığı cevaplar bulur.⁴⁰

Bilim ne kadar ilerlemiş olsa da, varoluşumuzu ve yok oluşumuzu mantıksal olarak “ Her varlık doğar büyür ve ölür ” diyerek açıklar. Fakat bu açıklama insan için çok yetersiz ve duygusuzdur. Çünkü insanoğlu için metafizik konulardaki çaresizlik hem merakının hem korkusunun kaynağıdır.⁴¹ Bilimin cevaplayamadığı metafizik konulardaki boşluğu, din açıklamaları ile doldurur. Üstelik din, hem bu dünyayı, hem de uhrevi dünyayı içeren açıklamalarıyla aklımızla birlikte ruhumuzu da rahatlatır. Bize her iki âlemle ilgili cevaplar ve amaçlar sunar. Örneğin Müslüman bir kişinin yaşam ve ölüm karşısındaki tavrı ile bir Hindu'nun tavrı, algılayışı birbirinden farklıdır. Ama kendi içinde tutarlı ve kişinin kabullenebildiği bir anlamlar dizgisidir. Kişi inancına bağlı olarak, ölümü yeniden doğuş veya bir imtihanın sonlanması olarak

³⁸ Ünver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s. 419.

³⁹ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, “*Modernite, Çoğulculuk Ve Anlam Krizi*”, Ankara, Heretik Yayınları, 2015, s. 29.

⁴⁰ Peter L. Berger, “*Kutsal Şemsiye*”, (çev. Ali Coşkun), İstanbul, Rağbet Yayınları, 2005, s. 67

⁴¹ Vejdî Bilgin, “*Din Ve Kültür*”, Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyigit, Konya, Palet yayınları, 2014, s. 109.

anlamlandırabilir. Çünkü bir dine bağlı olmak yaşadığı hayatıyla birlikte, ölüm sonrasında da, inandığı dinin ekseninde hem duygusal hem mantıksal olarak kabullenmek anlamına gelir.⁴² Din aklın bittiği yerde, tartışılmaz olarak maneviyatı tatmin eder.

Din, kişiliğin kemikleşmiş bir parçası olarak toplumsal düzene de etki eder. Dinin toplumdaki yansımalarının incelenmesi “din sosyolojisi” alanını doğurur. Din sosyolojisi kavramını ilk kez kullanan Emile Durkheim’ da “dini olan, toplumsal olanla da özdeşdir” sözü ile dinin toplumdaki kapsayıcılığını ve her şeye etkisi olduğunu açıklamıştır. Zaten tarihte ne kadar geriye gidilse de tüm topluluklarda temel yapılardan birinin inanç olduğu görülür.⁴³ Yine Durkheim’ a göre toplum, dini tapınmanın temel objesi ve sosyal yapının temsilidir.⁴⁴ Bu rolüyle din, insanın kurmaca toplumsal dünyasının her çağ ve alanında vazgeçilmez bir norm koyucusu ve düzen sağlayıcısıdır.

Durkheim, dini ilk olarak işlevleriyle irdelerken, toplumdaki sosyal birliği kolektif bilinç üzerinden açıklar. Ona göre din öncelikle toplumu birleştirir, ardından sosyal düzeni sağlar. Tüm bunların yanında insanın yaşamına anlam veren açıklamalar yaparak, topluma ve bireye kazandırır.⁴⁵“*İnsanların kolektif bilincinin esası, kolektif düşüncelerdir. Kolektif bilincin temelini de dini inanç ve düşünceler oluştururlar.*”⁴⁶Bu bakış açısıyla sosyolojik teorilerin birçoğu dinin, toplumsal olarak kabullenilen genel bir anlamlar silsilesi olduğunu açıklar. Max Weber, dinin; hayatın, bilim tarafından çözümlenemeyen dünyadaki kötülük, adaletsizlik, acı çekme ve ölüm- ölüm sonrası gibi yönlerini anlamlandırma ile ilgilendiğini öne sürmüştür.⁴⁷ Kısacası din, bireylerin ontolojik olarak neden ve niçin arayışlarını cevaplama çabasıdır. Bilinmeyenin Allah’ a sığınarak bilinen hale getirilmesidir.

Berger ; “Kutsal Şemsiye” adlı eserinde, insanların, dine uygun bir yaşantı seçerek hem hayatına anlam katıp, hem de düzensizlikten ve gelecekten

⁴² Necdet Subaşı, “Dil ve Din: Kimliğin Kadim Bileşenleri”, www.necdetsubasi.com (erişim tarihi: 15.10.2019).

⁴³ Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, s. 53.

⁴⁴ Ergün Yıldırım, “*Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*”, İstanbul, Bilge Yayıncılık, 1999, s. 68

⁴⁵ Hüsnü Ezber Bodur- İhsan Çapcıoğlu, “Sosyolojik Teori Ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, s. 119.

⁴⁶ Mehmet Bayyığıt, “*Din Sosyolojisinin Doğuşu Ve Gelişimi*”, Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyığıt, Konya, Palet yayınları, 2014, s. 27.

⁴⁷ Inger Furseth ve Pal Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 219.

endişelenmediğini savunur. Ona göre din, insanlık tarihi boyunca insanların ruhi ve fiziki yaşantısına bir mana vermiş ve evrenin nasıl var olduğuna bir cevap olmuştur.⁴⁸

4. DİNİ GRUP HAREKETLERİ

4. 1. Din Ve Dini Gruplar

Din, insanlık tarihindeki en eski toplumsal kurumlardan biri olmasına rağmen, dinin olgusal olarak ele alınması modern bir sorundur.⁴⁹ Din sadece “inanmak” ile tanımlanabilse de, bu kadar yalın bir olgu değildir. “Tartışılmaz, inanılır” diyerek dogmatik yönünü vurguladığımız din, koyduğu kurallarla toplumların yapısını da değiştirmektedir. Dinin temelinde yer alan kutsallık fikri değişimde oldukça etkili ve karşı konulamaz bir kavramdır. Kutsallık kavramı ile yaşadığımız dünyaya bir set çekilerek, ilahi bir boyuta geçilmekte ve insanın söz söyleme yetkisini aşmaktadır.

Din kişisel kabullere dayandığı ve içsel bir yaşayış olduğundan ötürü subjektif bir yapıdadır. Dinler kişilerden ilk olarak Tanrı'nın varlığını kabul etmekle birlikte, bazı dini kural ve kaideleri dogmatik bir şekilde kabul etmesini ister. Din şüphesiz iman etme ve imanını dil ile tasdik etme ile tamamlanır.⁵⁰

Dinler, müntesibi müminlerden kutsala yaklaşımları için bireysel olarak mistik duygularda yoğunlaşmasını talep eder. Bu duyguların yarattığı deneyimler sonucu hem birey hem de toplum dini açıdan kendi içinde değişirken, yeni dini cemaat grupların ortaya çıkışına yol açar. Cemaat tipi dini gruplaşma Tönnies' in sınıflamasına göre birincil gruplar içinde yer alır. Çünkü dini gruplar yüz yüze ilişkilere dayanmakta olup, biz duygusu ile kader ortaklığı fikrini paylaşırken, bireyin en hissi olduğu manevi ihtiyaçlarını da karşılar. Bireyin bu kadar yakın hissettiği grup üyeleri ile deruni duygularının tümünü harekete geçirecek deneyimleri gerçekleştirebilir.⁵¹ Çünkü insan, birincil grup ilişkilerine dayanan dini gruplara dahil olduğunda aklına nazaran duyguları daha baskın gelir. Bu nedenle güven ve ortak

⁴⁸ Peter L. Berger, “*Kutsal Şemsiye*”, s. 88.

⁴⁹ Hayati Hökelekli, “*Din Psikolojisine Giriş*”, İstanbul, Dem Yay. , 2010, s. 15.

⁵⁰ Ferit Uslu, “İman, Akıl Ve Bilgi İlişkisi”, *Din Felsefesi*, Ed. Recep Kılıç, M. Sait Reçber, Ankara, Grafiker Yay. , 2014, s. 33.

⁵¹ Doğu Ergil, *Toplum Ve İnsan*, s. 29-30.

duygudaşlıkla oluşturulan mistik temelli dini gruplarda, irrasyonel kabuller de var olabilir.⁵²Hatta çoğu dini geleneğin, gerçeklik olarak sundukları iddialar akla, hayale aykırıdır. Yine de müntesipler şüphesiz bir şekilde iman ederler.⁵³ Hatta ilahiyatçı Gisel dini inancı şöyle yorumlamıştır:

“İnanma, kendimizin sebep olduğu bir bilmedir.”⁵⁴

Din, insanların hayatlarına anlam kazandıran bir inançlar sistemi sunar. Dinden uzaklaşan ve dünyaya salt profan yaklaşan kişiler anomik kişilik sergilemeye başlayabilir. Bu anlamda din, normatif yönü ile toplumun sürekliliğini sağlayan bir kurumdur.⁵⁵ E. Durkheim’ da toplumun kolektifliğinin bir yansıması olan dinin, toplumu bir arada tuttuğunu ifade eder. Çünkü insan yaratılışı gereği sosyal bir varlık olmak durumundadır. Hay Bin Yakzan veya Robinson Crusoe birer hikâyeden öteye geçememiştir. İnsan her zaman varoluşunu toplumla tamamlamıştır. Amerikalı ünlü psikolog Maslow’ un ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği gibi insanlar fizyolojik ihtiyaçlarını doyurduktan sonra, bitmeyen isteklerini bir de toplum vasıtasıyla doymak ister. Ait olma, sevilme, saygı görme, statü sahibi olma gibi kendine iyi gelen toplumsal isteklerini doymak için pek çok sosyal ilişki kurar. Bu doyum sağlama ilişkilerinin bir türü de, birey- dini grup ilişkisidir.

Dini gruplar, insanların inançlarını daha doğru ve safiyane şekilde yaşama taleplerinin bir sonucu olarak, her toplumda görülmüştür. Günümüzde de değişen bir durum yoktur. Hatta bireyselleşme, modernleşme, kentleşme ile kalabalıklarda kendini eksik hisseden, yalnızlaşan birey için cemaatler, güvende hissetme ve soluk alma seçeneklerinden biridir. Bireyler de dini tarikat ve cemaatlere üye olarak, hem Allah’ a ulaşma yolunda ilerlemekte hem de dini grup içinde, sosyal amaç, dilek ve beklentilerine ulvi yoldan çözüm bulmaktadır. Kişi acımasız hayata karşı fırka-i naciyenin koruyuculuğu ile güçlenmekte “Ben görüdüğüm gibi sıradan bir kul değilim” demektedir. Yunus Emre’ nin dediği gibi “bir ben vardır, benden içeri”

⁵² Gülay Cezayirli, “Dini Grup Ve Toplumsal Grup”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 37, Sayı.1, 1997, s. 368. <https://dergipark.org.tr/auifd/issue/40666/489666> (erişim tarihi:17.10.2019).

⁵³ Phil Zuckerman, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2009, s. 189.

⁵⁴ Danièle HERVIEU-LÉGER, “Sekülerleşme, Gelenek Ve Dindarlığın Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”, *Din Sosyolojisi Klasik Ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Ed. Bünyamin Solmaz, İhsan Çapcıoğlu, Konya, Çizgi Kitapevi yay. , 2009, s.121.

⁵⁵Hüsnü Ezber Bodur- İhsan Çapcıoğlu, “Sosyolojik Teori ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, s.117.

duygusunu hissederek, dünyadaki şartlara ve sıkıntılara karşı daha metanetli bir benlik geliştirirler. Tanrı'nın özel kulu olarak, merhametini kazanan *fırka- i naciyenin* bir üyesi olduğunu hisseden kişiler cemaat ve tarikatlara bağlanırlar. Cemaat ve tarikatların kişilerin hayatında vaad ettiği kurtuluş bu dünya ile sınırlı kalmaz, diğer dünyayı da içerir. Bir dini gruba dahil olma ile kişiler zorluklara karşı yaşama tutunmaya ve varlığına anlam kazandırmaya da çalışmaktadırlar. Daha naif düşünerek dini bir gruba katılmanın sebebini halisane şekilde inancını pekiştirme ve Allah' a yakın olma isteği ile de açıklayabilmekteyiz.

Subjektif ve ruhani bir konu olan dini gruplara katılım sebepleri üzerine tam net bir karara varmak mümkün değildir. Zaten tüm dini hareketlerin, diğer toplumsal hareketlerden farklı olarak inandığı her türlü fiil, düşünce vb. her şey *kutsal* kavramına dayanmaktadır. Rudolf Otto' nun tarifıyla; Kutsal, insan için korkutucu ve büyüleyici sır bulunduran gizemli bir olgudur.⁵⁶

Cemaatler ile bireyler arasında kurulan ilişkiler, karşılıklılık esasına dayanır. Kişiler, içsel- inançsal arayışlarına cemaat, tarikat gibi topluluklar ile deva bulurken, ruhlarını mutmain kılarlar. Cemaatler ise kişileri Allah' ın bir kulu olarak karşılayarak, biz duygusu ile kendilerine mürid ederler. Bünyelerine katılan her üye ile de cemaatler güçlenirler. Güçlendikçe de, toplumsal yapıyı değiştirip, dönüştürme gücüne kavuşurlar. Üye sayısını arttırarak güçlenen gruplar, istedikleri gibi bir toplum şeklini yaratırken, dinin bizim cemaatimizce yorumlanması adı altında yeni bir din bile yaratabilir ve kendi cennetlerini bu dünyada kurmuş olabilirler.

İnsanların dini duygudaşlık temeliyle oluşturduğu dini gruplar, tıpkı diğer toplumsal gruplar gibi çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılabilirler. Bu sınıflandırmalar grubun yapısına, fonksiyonlarına, büyüklüklerine vb. özelliklerine göre olabilir. Dini grupların çeşitlilik göstermesinde toplumsal, siyasal ve kültürel yapıda oluşan farklılıklar yanında bireylerin veya gruplar yeni dini tecrübelerinin artması da sebep olabilmektedir. Yaşanan yeni dini tecrübeler grup içerisinde başka bir bakış açısının yerleşmesine yol açarken, yeni bir dini grup türü de ortaya

⁵⁶ Winston Davis, "Din Sosyolojisi: Kurucuları Ve Temel Yaklaşımlar", *Din Sosyolojisi Klasik Ve Çağdaş Yaklaşımlar*, s. 61.

çıkmaktadır.⁵⁷ Dinin kuruluş aşamasında, tek ve ayrılmamış büyük bir topluluk olmayı amaçlayan müminler zamanla kilise, mezhep, fırka gibi alt kümelere bölünürler.⁵⁸ Bu kümelenmelere sebep olarak siyasi, sosyal birçok nedenin yanında, dini daha iyi anlama ve doğru yaşama çabası da yer almaktadır.

Din, oldukça içsel, öznel bir olgudur. Yine de bireyin manevi din duygusu diğerleri tarafından paylaşıldıkça, inançsal temelli paylaşım sosyal bir olguya dönüşür. Zamanla toplumun ortak paydası olan bu duygular, gruplar sayesinde görünür ve gücü hissedilir hale gelir. Toplumda gruba katılımın artması ile onaylanan ortak manevi inançlar, dışsallaşarak gözlenen, bilinen dini grup hareketleri haline dönüşür. Kolektifleşen dini hareketler, belli inanışlar, anlamlar ve normlar üzerine kuruludur. Bu inanışlar, anlamlar ve normlar ile dini hareketler toplumu değişmeye karşı dirençli kılabilirdiği gibi, diğer bir yanı ile değişimin yansıması da olabilmektedir.⁵⁹

Alman sosyolojinin ünlü ismi Georg Simmel, din ve dindarlık kavramlarını daha farklı yorumlar. Simmel' e göre insan içgüdüsel olarak inançsal bir arayış içindedir. Bu nedenle dindarlık, dinden daha önce, bireyin ruhunda ortaya çıkan manevi bir deneyimdir. Aslında din, dindarlığa sebep olmaz. İnsanın içinden gelen dindarlık hissi, dinin oluşmasını sağlar. Kişilerde ki manevi sorgulama ve arayış sayesinde dini grup ve kurumlar oluşmaya başlar. Böylece din insan eliyle, kilise, mezhep, fırka ve benzeri hareketler ile din örgütlenerek, yayılır.⁶⁰

Max Weber, toplumdaki yapıları anlayabilmek için tipolojilerle sınıflandırmayı tercih etmiştir. Daha sonra bu yöntem, dini inanç ve yapıların değişimini açıklayabilmek için de kullanılmıştır. Bu sınıflama çalışmalarıyla dini grup tipolojileri pek çok şekilde Hristiyan toplumuna ve terminolojisine dayalı olarak yapılmıştır.⁶¹

⁵⁷ Gülay Cezayirli, "Dini Grup Ve Toplumsal Grup", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 37, Sayı.1, 1997, s. 370.

⁵⁸ Celaleddin Çelik, "Sosyal Grup Ve Din", *Din Sosyolojisi*, Ed. Bayyığıt, s.277.

⁵⁹ Ünver Günay, "*Din Sosyolojisi*", s. 487.

⁶⁰ Roberto Cipriani, "*Din Sosyolojisi Tarih Ve Teoriler*", Ed. Ali Coşkun, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2014, s. 136.

⁶¹ Mehmet Ali Kirman, "Yeni Dini Hareketler", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, s. 487.

4.2. Dini Gruplar Tipolojisi

Weber, dini grupları kilise-mezhep tipolojisi ile tasniflemiştir. Daha sonra ilahiyatçı bir sosyolog olan Ernst Troeltsch bu tasnifi derinleştirerek geliştirmiştir.

Ernst Troeltsch' a göre, dini kurumlar teolojik olarak değerlendirildiğinde farklılaşmayı sağlayan özelliğin hareket tarzları ile toplumsal yapıya uyum durumu olduğunu saptar. Ona göre dini hareketler üç şekilde görülür:

1-Ruhani hareket 2- Mezhepçi hareket 3- Mistik hareket

Bu üç ayrı hareket tarzı da dini yapılanmayı tesis eder.⁶²

4.2.1. Kilise

İlahiyatçı bir sosyolog olan Ernst Troeltsch' a göre kilise insanlığın tüm hayatına dahil olma amacındadır.⁶³ Bu nedenle kiliseler büyük ve güçlü olmak ister. Çünkü böylece toplumu her alanında kapsayıcı bir özelliğine ulaşabilirler. Bu isteklerine rağmen kiliseler üyelerinden çok sıkı olmayan kısmi bir bağlılık bekler ve bireysel özgürlüğe fazla müdahale etmez. Kilise kurtuluşa giden yolun sadece kendi elinde olduğunu savunurken, devlet ve mevcut düzenin de taraftarıdır. Geniş bir topluma hitap etme isteği de taşır. Anne-babası kilise üyesi olan çocuklar doğal olarak üye kabul edilirler.⁶⁴ Diğer yandan kişilerde kiliselere üye olarak kendilerine aidiyet, güvenlik ve bir kimlik oluşturmaktadır.⁶⁵

4.2.2. Sekt (Fırka)

Sekt' in (fırka), takip anlamına gelen “sequi” kelimesinden türediği söylenmektedir.⁶⁶ Sektler, kiliseden daha küçük ayrıcalıklı topluluklardır. Georg Simmel, sekin farkını oluşturan özelliği, az sayıda kişiden oluşan küçük bir topluluk olarak belirtir. Bu topluluk gönüllü üyelerde aynılık ve beraberlik duygusu yaratarak,

⁶² Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, İstanbul, Yarı yay. , 2013, s. 67-68.

⁶³ Roberto Cipriani, “*Din Sosyolojisi Tarih Ve Teoriler*”, s. 185.

⁶⁴ John Bird, “*Din Sosyolojisi Nedir*”, s. 65-66.

⁶⁵ Inger Furseth- Pal Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 228.

⁶⁶ Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, s. 82.

oluşumunu sağlamlaştırır ve toplumun ana dini yapısı olan kiliseye karşı iddialarda bulunabilir.⁶⁷

Ernst Troeltsch' a göre sekt, kişilerin istek ve tercihleri doğrultusunda katıldıkları bir topluluktur. Sektte gönüllü üye olduğundan işbirliği ve kader yoldaşlığı fikri vardır. Bu nedenle kilise kadar resmi bir yapı taşımazlar.⁶⁸

Sekt ve kilise arasında daha başka farklılıklar da vardır. Örneğin sekt, kiliseye kıyasla dünya nimetlerini ve isteklerini reddeden, toplumdan kendini soyutlayan daha tutucu ve katı bir yapıya sahiptir. Aslında sekt, kilisenin dünyada ki yaşam önerilerine tepki olarak ortaya çıkmış, bir dini protesto grubudur. Sektler gerçeğin sadece kendilerinde olduğunu savunurlar ve kendilerini inanç açısından daha üstte görürler. Kilise ise tüm konularda dünya ile çok daha uyumludur.⁶⁹

4.2.3. Mezhep (Denominasyon)

Mezhep, kilise ile sektin arasında bir kapsayıcılığa sahiptir. Mezhep, insanların inançları konusunda tek olma iddiası taşımaz. Bu nedenle gerçeğin sadece kendi kontrolünde olduğunu savunmadığından, üyelerinden de körü körüne bir sadakat beklemez.⁷⁰ Mezhepler, dini çoğulculuğu savunan dini grup olarak da tarif edilebilmektedir.⁷¹ Mezheplerin üyeleri oldukça demokratik olduğundan, farklı inançlara da saygı gösterirler. Büyük bir dinin içinde yer alırlar. Toplumda meşru bir yerde bulunurlar.⁷²

4.2.4. Kült (Cult)

Troeltsch' un dini gruplar ile ilgili ruhani, mezhepçi mistik sınıflamasından hareket eden Howard Becker özellikle mistik gruplar üzerinde durur. Çünkü mistik gruplar yerleşik dini örgütlenmeler olan kilise ve mezheplerden ayrı olarak değişim isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Troeltsch' un bireycilik temelinde kişisel

⁶⁷ John Bird, "Din Sosyolojisi Nedir", s. 66-67.

⁶⁸ Roberto Cipriani, "Din Sosyolojisi Tarih Ve Teoriler", s. 186.

⁶⁹ Özlem Uluç, "Yeni Dini Hareketler", s. 87.

⁷⁰ John Bird, "Din Sosyolojisi Nedir", s. 68.

⁷¹ Özlem Uluç, "Yeni Dini Hareketler", s. 94.

⁷² Phil Zuckerman, "Din Sosyolojisine Giriş", s. 116.

dini tecrübe ve manevi gelişim üzerine kurulu olarak tanımladığı mistik dini yapıyı H. Becker ise kült olarak tanımlar.⁷³

H. Becker' in ilk kez 1932 yılında ortaya attığı kült kavramı, kesin kuralları olmayan özel ve eklektik bir dindarlığı anlatmaktadır.⁷⁴ Kültler yeni bir dinin başlangıç safhasında görülür. Ne olduğuna dair farklı tanımlamalar yapılsa da, kültü tam ve doğru anlamlandırmak kolay değildir.⁷⁵

Kült, daha önceki dini oluşumlardan tamamen farklıdır. Kültün, genellikle bir büyüleyici etkiye sahip bir lider tarafından kurulduğu iddia edilir. Kültüsel yapılarda lider olan kişi kendi özellikleri ile kişileri etkileyerek, onlara manevi yolda rehberlik eder. Çünkü O, Tanrı tarafından seçilmiş, herkesten farklı, özel bir kişidir. Hatta Tanrı adına söz söyleme yetkisi bile olan bir insan veya insan şeklinde bir Tanrı' dır. Bu nedenle kültüsel yapılarda lider kutsaldır.⁷⁶

Kültler, diğer oluşumlardan kendine has özellikleriyle ayrılırlar. Bu özellikleri incelemeye çalışan A.A. Hoekema Hristiyanlık üzerinden yaptığı incelemesinde beş ana özellik belirler. Bunlar:

1-Kültlerin temel özelliklerinden birisi farklı bir kutsal kitap, kaynak arayışında bulunmak veya farklı yorumlama çabasına girme,

2-Meşruiyetin sadece Tanrı' nın lütfuyla olduğunun inkârı;

3-Kutsal ruhun değersizleştirilmesi;

4-Seçkin kurtuluşa ermişler grubu olma;

5-Eskatolojik tarihin akışı ve dünyanın gidişatında merkezi rol üstlenme iddiası;⁷⁷

Zuckerman ise kültler hakkında şöyle bir saptama yapar;

⁷³ Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, s. 100.

⁷⁴ Inger Furseth- Pal Repstad, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 243.

⁷⁵ Mehmet Ali Kirman, “*Yeni Dini Hareketler*”, Din Sosyolojisi El Kitabı, Ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapçioğlu, Ankara, Grafiker yay. , 2013. s. 483.

⁷⁶ Phil Zuckerman, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2009, s. 117.

⁷⁷ Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, s.102-103.

“Kültler en iyi anlamıyla tuhaf; en kötü anlamıyla öldürücü küçük bir dini gruptur. Küllere bir şekilde şüphyle yaklaşılması gerekir. Onlar tehlikelidir ve kesinlikle yasal dini organizasyonlar değildir.”⁷⁸

R. Stark ve W. S. Bainbridge, üç tür kültten bahseder. Bunlar;

1-İzleyici külleri, bireyci ve düzenli olmayan küllerdir,

2- Müşteri kültü, daha sistemli ve üyelerine hizmet eden küllerdir.

3- Kültsel hareketler ise, sektlere benzemektedir. Yeni dini hareketler kültsel hareketlere de örnek oluşturlar.⁷⁹

Dinler tarihine baktığımızda her dinin içine doğduğu toplumda ilk olarak karizmatik bir liderin etkisi ile başlayan yeni dini hareket olduğu görülür. Bu yeni dini hareket, gruba katılan üyelerinden şüphesiz bir bağlılık ve fedakârlık isteminde bulunur. Bu bağlamda Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet’in de bir kült olarak doğduğu söylenebilir.⁸⁰

İnsanlar inançları konusunda kendilerini doyuma ulaştıracak bir kült buluncaya kadar sürekli farklı oluşumlara katılırlar. Bu nedenle küller kısa süre yaşayabilir, bazıları da diğer dini hareketler içinde gelişir. “Yeni dini hareketler” ifadesi genel olarak toplumda yeni beliren tüm dini oluşumlar için kullanılır. Bu ifade insanların ruhani arayışlarını sonucu dahil oldukları oluşumların olumlu-olumsuz ayrılaşması zor olduğundan farklı dini grupları “Yeni Dini Hareketler “ başlığında sınıflamak gerekmiştir.⁸¹

Zuckerman, günümüzde dini grup tipolojisinde grupların ömürlerini ve taraftar sayılarını da dikkate almaktadır. Bir dini grubun varlığını uzun süre devam ettirmesi kült olarak adlandırılma ihtimalini azaltıp, meşru bir din olarak kabul görülme ihtimalini arttırır. Bir inancın meşruluğunu sağlayan diğer faktör ise müntesip sayısı olarak görülmektedir. Eğer bir inancı tek bir kişi kabul edip, inanırsa, toplum böyle bir kişiyi deli olarak değerlendirir. Eğer, on ya da on beş kişi inatla başka hiç kimsenin

⁷⁸ Phil Zuckerman, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 116.

⁷⁹ John Bird, “*Din Sosyolojisi Nedir*”, s. 69.

⁸⁰ Phil Zuckerman, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 119.

⁸¹ Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, s. 105.

inanmadığı bir şeye inanırsa, insanlar böyle bir grubu kült olarak değerlendirebilir. Fakat beşyüz ya da beşbin kişi, toplumun çoğunluğunun inanmadığı bir şeye sıkıca bağlanıp, inanıyorsa, böyle bu topluluk sekt olarak sınıflandırılabilir. Kişi sayısı artarak on beş bine ya da beşyüz bine varırsa, o zaman bu dini gruba denominasyon denebilir. Müntesip sayısı beş milyon veya daha fazla olduğunda ise artık gerçek bir dinin varlığı kabul edilmelidir.⁸²

5. YENİ DİNİ HAREKETLER (YDH)

Sosyalleştirilen din, her zaman bir şekilde bürünmüş bir dindir. Öyle ise din sosyolojisi, her defasında belli bir zamanda var olan dini inancın, dini algılamının insan yaşam üzerindeki anlamını çözmeye çalıştığı içi kesin saptamalar yapması mümkün değildir. Çünkü din ve inancın taşıdığı anlam, bulunulan çağa, topluma, topluluğa göre bile sürekli değişmektedir.⁸³

Bu hareketlerin en önemli özelliği, Avrupa 'da sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin hızlı yaşanması sonucunda tüm yerleşik inançlara ve özellikle kilise kurumuna karşı tepki olarak ortaya çıkmasıdır.⁸⁴

20.yüzyılda sanayileşme ile dünya düzeni farklılaşıp, değişmektedir. Bu durum 1970 sonrasında, gelenekselleşmiş dini yapı formlarında ve söylemlerinde de görülmüştür. Özellikle 20.yüzyılın ortalarında Avrupa' da hem bireysel hem toplumsal açıdan toplumda başlayan modernleşme, şehirleşme ve endüstrileşme ile yeni bir dünya düzeni yaratılırken, dini inançlarda bu durumdan etkilenmiş, farklı dini oluşumlar ortaya çıkmıştır.⁸⁵

Tüm bunların yanında yeni dini hareketlerin ortaya çıkmasına etki eden sebeplerden biri de, dini kurumların kişileri beklentileri yönünde memnun edememesidir.⁸⁶

⁸² Phil Zuckerman, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 128-130.

⁸³ Joachim Wach, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, s. 14.

⁸⁴ Mehmet Ali Kirman, “Batı’da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları”, *Dini Araştırmalar*, C. 2, Mayıs-Ağustos 1999, s. 226. http://isamveri.org/pdfdrg/D01949/1999_4/1999_4_KIRMANMA.pdf, (erişim tarihi:15.10.2019).

⁸⁵ John Bird, “*Din Sosyolojisi Nedir*”, s. 81.

⁸⁶ Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, s. 124.

“Modern çoğulculuk, dini kurumların bir zamanlar keyfini sürdüğü tekelciliğin zeminini kaydırmıştır. Onlardan hoşlanılsın ya da hoşlanılmasın dini kurumlar, bir dini seçenekler marketinin tedarikçileri idi.”⁸⁷

Modern çağın insanı her şeyi sorgulamakta kendine daha uygun olanı veya mutlu edeni aramaktadır. Din, tüm kutsallığına ve dogmatikliğine rağmen bu arayışın sorgulayıcılığından sıyrılamamıştır. Her alanda olduğu gibi inançta da herkes kendine göre bir din arama ihtiyacı hissetmiştir. Dini açıdan pek çok seçeneğe sahip olma arzusu da ortaya yeni dini hareketleri çıkarmıştır.

20. yüzyılda ki dini hareketlerin başında yer alan “yeni” sıfatı, toplumdaki mevcut inançların kişileri mutlu ve huzurlu kılmadığının açık bir beyanıdır. Yeni dini hareketlere göre aydınlanmak isteyen birey, benliğini kendi çabasıyla bulmalı ve yetkinleştirmelidir. Kendisi doğrudan yaşadığı tecrübeler ile mükemmel benliğini bulmalıdır.⁸⁸ Bu nedenle yeni dini hareketlerin hepsinin ortak iddiası “*katıl, gerçeği öğren ve başarıyı yakala*” olarak açıklanmaktadır.⁸⁹

Yapılan araştırmalara göre yeni dini hareketlere katılım, arkadaşlar, aile üyeleri ve tanıdıklar yoluyla olduğu gibi, teknolojik gelişmeler sayesinde sosyal ağlar ile de gerçekleşmektedir. Ayrıca bu gruplara üye olmaya dair ailelerin korktuğu beyin yıkama iddiasının da gerçeği yansıtmadığı görülmüştür.⁹⁰

Yeni dini hareket grupları, hem kendilerinin meşruiyetini kanıtlamak hem de görüşlerini anlatıp, yaygınlaşmak için toplumsal kurumları etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu açıdan hukuk, medya, ekonomi gibi kurumları kendi lehlerine araçsallaştırmada oldukça başarılıdırlar.⁹¹

Bu konuda elde ettiğimiz veriler Hristiyan toplumunun incelenmesi ile elde edilmiş sosyolojik saptamalardır.

⁸⁷ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, “*Modernite, Çoğulculuk Ve Anlam Krizi*”, s. 67.

⁸⁸ Mustafa Alıcı, “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Ayrıştığı Noktalar”, *Nedenleri Ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, Ed. Süleyman Turan-Faruk Sancar, İstanbul, Okur Akademi, 2018, s.73.

⁸⁹ John Bird, “*Din Sosyolojisi Nedir*”, s.87.

⁹⁰ Lorne L. Dawson, “Yeni Dini Hareketlerin Katılımcıları ve Nedenleri”, *Nedenleri Ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, s.175.

⁹¹ Özlem Uluç, “*Yeni Dini Hareketler*”, s.107.

İslam tarihine baktığımızda ise kişilerin bireysel manevi arayışların sonucunda ortaya çıkan, tasavvuf düşüncesini ve bu düşüncenin zamanla yarattığı dini grupları görebiliriz. Tasavvufi olarak tanımlanan bu dini hareketler İslamiyet'in gelişinden ve yerleşmesinden bir süre sonra başlamıştır.

Tasavvufun ortaya çıkma sebebi olarak Hz. Peygamberin vefatından sonra toplumdaki ahlaki ve dini değişimler sebep gösterilmiştir. O dönem, toplum yaşantısında manevi olarak inancını yeterince hissedemeyen, kalbini mutmain edemeyen kişiler bir arayışa girmiştir. Tasavvuf, başlangıçta ferdi bir hareket veya da bireysel bir ruhi yaşayış olarak görülmüştür. Zamanla mutasavvıflar topluluğu artarak, gelişmiştir. Allah' a derin ve daha içten bağlılık duyanların oluşturduğu bu dini hareket, "tasavvuf hareketi" olarak adlandırılmıştır. Tasavvuf hareketi, İslam kültüründe ortaya çıkan, bireyin kendi ruhsal arayışında, dünyadan uzaklaşma ve Allah' a ulaşma çabası olarak tanımlanırken, zamanla İslami dinî ilimlerden biri olarak sayılmıştır.⁹²

⁹² Mustafa Kara, "*Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*", Dergâh Yay. , İstanbul, 2003, s. 5.

II. BÖLÜM

TASAVVUF, TARİKAT VE ÜVEYSİLİK

1.TASAVVUF VE TARİKAT

Tasavvuf, Arapça “yün giymek” anlamına gelen bir kelimedenden türediği düşünülen bir hal ilmidir. İlk sufilerin yünden yapılmış elbiseler giymeleri sebebiyle bu isim verilmiş olabileceği varsayılmaktadır. Tasavvufun pek çok tarifinin yapıldığı bilinmektedir. Neredeyse her sufi kendine göre tasavvufu tanımlamıştır. Genel kabul olarak; tasavvuf, Allah’a ulaşma yolunda kendinden vazgeçmek, Allah ile bir olmayı istemek olarak tanımlanabilir. “ Kur’an-ı Kerim’i Hz. Peygamber gibi yaşamaya çalışmak ” şeklinde tanımlayanlarda olmuştur.⁹³ “Tasavvuf dünyevi hayatta nefsi öldürerek, ruhun kemaline erişmesini sağlamak için bir izlenilen bir yoldur.”⁹⁴ ifadesi de başka bir tanım olarak kabul görmüştür. Her halükarda tasavvuf bireysel bir deneyim ve yaşantı olduğu için herkesin kendi tanımını oluşturması da mümkündür.

Tasavvufta, her şey taleple başlar. Tasavvufun ilk basamağı sevgidir. Allah’ a ulaşmada gidilen yolun sahiplerini ve müntesiplerini sevmektir. Bunun için Allah’ a aşk ile yönelerek, bu dünyadan vazgeçme tasavvufun ilk şartıdır. Tasavvufta dünyadan vazgeçerek, Allah aşkı ile ibadet etme isteği tarikatları ortaya çıkarmıştır. Tarikat, tasavvuf esasları üstüne kurulu, özel ibadet ve adabı olan İslami oluşumlara verilen isimdir. Tutulan yol, gidilen yol anlamına gelen tarikat kelimesi tasavvufta Allah’a ulaşmak için takip edilen yol anlamındadır.⁹⁵ Tasavvufi hayatın yaşanabilmesi için sufiler tarikat yapılarını oluşturmuşlardır. Sufiler tarikat yapılanmasıyla bu dünyanın

⁹³ Ethem Cebecioğlu, “*Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*”, Ankara, Rehber yayıncılık, 1997, s. 689.

⁹⁴ Selçuk Eraydın, “*Tasavvuf Ve Tarikatlar*”, Marifet yayınları, İstanbul, 1990, s. 35.

⁹⁵ Ünver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s. 307.

ötesine geçip Allah ile bir olmayı amaçlamışlardır. Her tarikat kendince, Allah' a ulaşmak için bir yol arar. Bu yolda tek hedef tüm tarikatlarda insanın kendi nefsinin yok ederek, hakikat makamına ulaşmaktır.⁹⁶

Tarikatların ilk örneğinin Hz. Muhammed' in zamanında "Ashabı-ı Suffe" de ortaya çıktığı bilinmektedir. Ashabı-ı Suffe ilim tahsili ve iç tasfiyesi ile ilgilenen ve Mescidi Nebevi' deki sofada oturan ve Hz. Peygamber tarafından iâşe geçimi sağlanan ashabın salihleriydiler. Fakat tarikatların sürekliliğinin imam-ı Ali ve onu izleyenler sayesinde devam ettiği bilinmektedir.⁹⁷

J. Wach tarikatların varoluş sebebini, insanların inancını doğru anlama ve tam olarak yaşama isteği ile ifade eder. Ona göre kişiler Allah'ın emrettiklerini yapıp, yasakladıklarından uzaklaşmak ve böylece sevilen bir kul olabilmek için, kapalı bir cemaat içinde takva içinde yaşamayı seçer. Kişiler tarikat üyesi olduktan sonra birbirlerine ve tarikat yaşantısına bağlılıklarını belirtmek için benzer giysilere bürünür ve grubu temsil eden özel ibadetler ile süreklilik arz eden bir mekânda iletişim kurarlar. Bu iletişim ve amaç birliğiyle birbirlerine karşı manevi bir yakınlık ve kardeşlik duygusu geliştirirler.⁹⁸

Tüm tarikatlarda temelde aynı düşünce yapısı vardır. Bu aynı olan düşüncenin temelinde ise kutsal dünya ile kutsal olmayan alanı kesin olarak ayırmak yer alır. Bir tarikata girme tümüyle kişinin seçimleri sonucu yaşadığı bir durumdur. Kişi iradesi ile karar vererek dini bir deneyim yaşayabilmek için, mürit olmayı ve dünyadan el-etek çekmeyi tercih eder. Fakat bu el etek çekme ruhani bir alanda farklı ve güç sahibi olmayı da beraberinde getirir. Bu yaşantının gerçekleştirebilmesi için birey, kutsiyet atfettiği bir gruba, tarikata dâhil olmayı seçebilir. Tarikat yaşantısı "Biz ona şah damarından daha yakınız"⁹⁹ ayetinden temellenerek kişiyi murakabe hayatına yönlendirir.¹⁰⁰ Murakabe hayatına yönelen kişi, her an Allah'ın huzurunda olduğunu hissederek, kontrollü bir yaşama yönelir. "Kimse görmezse de Allah görür, Allah bilir" düşüncesi ile birey her daim takva hayatı yaşar.

⁹⁶ Erol Güngör, "İslam Tasavvufunun Meseleleri", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 82.

⁹⁷ Ziya Nur Aksun, "Siyasi Ve Sosyal Açından Mezhepler Tarikatlar", İstanbul, Marifet Yay., 2004, s. 87.

⁹⁸ Ünver Günay, "Din Sosyolojisi", s. 306.

⁹⁹ Kâf Suresi 16. Ayet.

¹⁰⁰ Niyazi Akyüz, "Dini Gruplar Sosyolojisi", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, s. 478.

Kişiler bu davranışları içselleştirmek ve takvaya erebilmek için tarikat hayatını tercih ederler. Tarikatların hepsinin davranış açısından ortak temelleri vardır. Örneğin bazılarını kısaca değinirsek; önce günahları için tövbe etmek; dünya malını önemsememek, hatta vazgeçmek yani “zühd” kavramıyla açıklanır. Kişinin günahattan ve günaha sebep olacak şeylerden sakınması ise “uzlete çekilmek” demektir. Çalışıp, çabalayarak, bütün emeğini harcadıktan sonra kısmetine düşene razı olmak ise “kanaatkârlıktır.” Tarikatta kanaat, nefsi alt etmek için en gerekli şeydir. Kişinin yalnızca Allah’a güvenip, olanlardan, geleceğinden endişe etmemesi, Allah’a teslim olma hali de, “tevekkül etmektir.” Tarikatların temel ibadetlerinden olan “Zikir” ise Allah’ı daima hatırdan tutmak ve verdiği sayısız rızıkları hatırlayarak karşılığında şükre hazırlanmaktır. Tarikatta tüm bunları yapmakta ki asıl amaç Allah’a yaklaşımdır. Bu açıdan Allah’a yaklaşmak isteyen müritler için zikir en önemli anahtardır. Zikir, Allah’ı anmak ve gaflet halinde olmamaktır. Bir talip, müritliğe kabul olunduğu zaman ilk önce şeyhi, ona öncelikle belirlenmiş sayılarda zikir ve tespih olması da bunun kanıtıdır.¹⁰¹

Tarikatların varlıklarını temellendirme ve sürdürmelerindeki en önemli sebep “fırka-i naciye” düşüncesidir. Fırka-i naciye ifadesinin anlamına bakacak olursak; kurtuluşa eren, ahiretteki her türlü azaptan beraat ederek, kurtuluşunu ele alan topluluktur. Fırka-i naciye kavramı Kur’an ve sünnetin hükümlerini kabul ederek, peygamberimizin ve sahabelerinin yolunu izleyen kimseler hakkında kullanılmıştır. Bu konu bazı hadislerde geçmektedir. Cemaat ve fırka-i naciye olmanın ispatı ise, yanlış yolda gitmemeleri ve Kur’ân ve sahîh sünnete tam bağlı olmaktır.¹⁰² Hadisler üzerinde bazı itilaflar olmakla birlikte; “Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacak ve yetmiş ikisi helak olacak bir fırka ise kurtulacaktır. Dediler ki; ey Allah’ın Resûlü! Bu kurtulacak olan fırka hangisidir? Resulullah buyurdu ki: Cemaattir, cemaattir.”¹⁰³

¹⁰¹ Ahmet GÜNER, “Zikir”, Tarikatlar Ansiklopedisi, Milliyet Yayını, Ankara, 1991, s. 423

¹⁰² Recep KÖKLÜ, “Cemaat Kavramının Delaleti İle İlgili Yaklaşımlar Ve İslam Düşünce Ekollerine Yansımaları”, s.173 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/567035>(erişim tarihi: 15.10.2019).

¹⁰³ M. Karabay, “Aşk-ı Üveysi III”, İstanbul, Ufuk matbaası, 2019, s. 46.

Bu ve bunun gibi pek çok hadis vardır. Cemaatlerin tümü kendilerinin fırka-i naciye olduğunu, kısacası tek kurtuluşun kendilerinde olduğunu söyleyerek kentte yalnızlaştırılan, önemsizleştirilen ve köklerinden koparılıp, geçmişi ve geleceği yok edilen, çeşitli sıkıntıları olan insanlara en azından diğer dünya için umut vermektedir.

Kendilerini bir tarikat olarak tanımlamayan Üveysiler için ise, tarikatların hepsi insana zarar verir. Çünkü daha kendi nefsinin bilmeyenler, kendilerini şeyh, efendi ilan ettiler. Ancak nefsinin bilen, Rabbini bilir. Şeyh daha kendi nefsinin bilmiyor ki, Rabbe giden yolu nasıl bilsin? Rabbe giden yolu bilmiyorsa seni nasıl götürsün? diyerek, tarikatlara karşı olduklarını söylüyorlar. Kendi gruplarında şeyhlik sistemi olmadığını “Biz tarikat değiliz, şeyhimiz yoktur.” diyerek açıklıyorlar.

2.ÜVEYSİLİĞİN TARİHİ

Bazı kaynaklar tarafından Üveysiliğin, İslamiyet’ten önce de bulunduğu rivayet edilir. Hz. Musa zamanında Buhri Esved isimli birinin Allah katında çok değerli olduğu ve onun gibi yaşayan insanlara da “burhiyan” denildiği söylenir. Burhiyanların konuşmadan kalben birbirleriyle anlaştıkları ve İslamiyet’ten sonrada onlara “Üveysi” denildiği anlatılır.

Üveysilik ifadesinin tarihte ilk geçtiği yazılı belge Feridüddin Attar’ın 618 (1221) yılında tamamladığı *Tezkiretü’l – Evliya* adlı eserdir. Bu eserden sonra pek çok eserde Üveysilerden bahsedilmiştir. Özellikle Orta Asya ve Türkistan’da yazılan eserlerde Üveysilik anlatılmıştır. Bu bölgede Üveysi sufilere ait üç eser yazıldığı bilinmektedir. Bunlardan ilki 15. yüzyılda b. Kasım Türkistani Fergani tarafından yazıldığı düşünülen “Heşt Hadika” adlı farsça eserdir.¹⁰⁴

Üveysiliğin tarihinde, Veysel Karani’ nin yer almadığı da savunulmaktadır. Çünkü Veysel Karani’ nin yaşadığı zaman da, Hz. Muhammed hayatta olduğundan, ne tarikat yapısına, ne de tasavvufi bir arayışa gerek yoktur. Bu nedenle tarikatların ve Üveysiliğin çok sonraları oluşturulduğu düşünülmektedir. Çünkü Üveysiliğin ortaya çıkışında aracısız bir şekilde Hz. Muhammed’ in veya Hızır’ ın veya da büyük bir

¹⁰⁴ Necdet TOSUN, “ Üveysilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı yayımları, 2012, s. 400.

sufinin ruhaniyetinden gelen yardım ile çok güçlü bir mistik aydınlanma halinin yaşanması dayanak gösterilmiştir.¹⁰⁵

Tasavvuf ehli içinde Üveysi sıfatı beş grup sufi için kullanılmaktadır. Bunlar, Hz. Peygamberden, Veysel Karani' den, ilk dört halifeden birinden, Hz. Hızır' dan veya herhangi bir büyük şeyhin-kutbun ruhaniyetinden manevi yolla eğitim gören kişiler "Üveysi" olmaktadır. Burada anlatıldığı üzere Üveysi olabilmenin ortak koşulu daha önce yaşamış olan bir ulu zat ile ruhani iletişim kurarak manevi olarak ders almaktır. Ayrıca bilinçaltı hayatının kuvvetli olması ve aşk ile Allah' a teslim olmakta gerekir, denilmektedir.¹⁰⁶

Üveysiliğin başlatıcısı olarak kabul edilen Veysel Karani, Hz. Peygamberi, görmeden ona inanmış ve kendisini görmeden manevi yolla irşat makamına ermiş bir kişi olarak bilinir. Kendini irşat edeni görmeden, hidayete eren olduğundan dolayı bazı tarikatlarda "Üveysilik" bir davranış haline gelmiştir.¹⁰⁷Feridüddin Attar'ın anlatımına göre, Üveysinin müürşidi, doğrudan Allah' ın inayetiyle Hz. Peygamber'in ruhaniyetidir. Bunu yaşayanlar maneviyatta " fena fi' r-Resul " yani Resulün varlığında yok olma makamına ulaşırlar.¹⁰⁸

Üveysi, Üveys'e mensup demektir. Bu adlandırma doğrudan Veysel Karani' nin ismiyle ilişkilidir. Üveysi terimi, İslam tasavvufunda belli bir tarikata bağlı olmayan ancak Veysel Karani' nin deneyimlediği gibi, doğrudan Allah'ın hidayeti ve irşadıyla velayet mertebesine ulaşan sufilere denmektedir. Bu nedenle tasavvufta görmedikleri hâlde evliyaların rûhaniyetinden istifade ederek yükselenlere "Üveysi" denilir. Üveysi demek, müürşidi olmayan demek değildir. Üveysiler yaşayan bir kimseden rehberlik almadıklarını fakat Hz. Muhammed' in veya evliyalardan birinin ruhaniyetinden ders alarak manevi olarak yükseldiklerini ifade etmektedirler.

Feridüddin Atar, Üveysiliği şöyle açıklar:

"Evliyadan bir kısım kimseler vardır ki, onlara Üveysiler (Üveysiyan) denir. Kendilerinin herhangi bir pirden nasip almaya ihtiyaçları yoktur. Hz. Muhammed'in

¹⁰⁵ Ahmet Yaşar Ocak, "Veysel Karani ve Üveysilik", İstanbul, Dergâh yayınları, 2009, s.100.

¹⁰⁶ A. Yaşar Ocak, "Veysel Karani ve Üveysilik", s.105.

¹⁰⁷ Alim Yıldız, "Üveys İle Giydim Hırka", İstanbul, Rağbet Yayınları, 2016, s.48.

¹⁰⁸ A. Yaşar Ocak, "Veysel Karani Ve Üveysilik", s.102.

ruhaniyeti başkalarının aracılığı olmadan, doğrudan doğruya onlara nasip vermiştir. Bu çok yüce bir makamdır ve ancak Allah'ın dilediği kullarına ihsan olunur.”¹⁰⁹

“Anadolu'ya getiren ilk Nakşibendî şeyhlerinden Abdullah-ı İlâhî, Üveysiliğin çok seçkin insanların yolu olduğunu ve herkese nasip kılınmadığını söyler. Ona göre Veysel Karanî'nin ruhaniyetine yönelerek feyiz alan kişilerde uzlet, riyâzet ve gönül dünyaya bağlarından kurtarma hali görülür. Hakîm et-Tirmizî ve İbnü'l-Arabî'nin ruhaniyetine yönelen kimselere gaybî sırlar açılır.”

“Kaynaklarda Veysel Karanî'den gelen silsilelere de rastlanır. Rivayete göre Veysel Karanî, Hz. Ömer ve Hz. Ali'den hırka giymiş, kendisi de Ebû Ömer Mûsâ b. Yezîd er-Râî'ye, o da İbrâhim b. Edhem'e hırka giydirip icâzet vermiştir.”¹¹⁰

2.1. Bir Tarikat Başlatıcısı; Veysel Karani

Tarikatların meşhur kaynağı olarak İmam-ı Hasan, İmam-ı Hüseyin, Enes Bin Malik, Selman-ı Farisi gibi pek çok isim gösterilir. Veysel Karani de bir tarikatın kurucusu olarak tarihteki yerini almıştır.¹¹¹

Üveys el-Karani (Karani), yaygın adıyla Veysel Karani, Türk tasavvuf kültüründe veli kabul edilen önemli kişiliklerdendir. Veysel Karani adı, VIII. yüzyılın sonlarından itibaren hadis, siyer kitaplarında geçmektedir. Fakat hadis rivayetleri de dâhil olmak üzere tüm bu bilgilerde tutarsızlıklar vardır. Veysel Karani'nin zatı hakkında, daha ziyade menkıbeler anlatılmakla birlikte tarihi kimliği hakkında kesin bilgilere ulaşılamamıştır.

İlk Müslümanlardan ve en çok ibadet edenlerden biri olarak tanınan Veysel Karani Yemen'in ünlü kabilelerinden “Benî Murâd” (Muradoğulları) kabilesinin bir üyesi olup, gerçek isminin Muhammedü'l – Üveys olduğu ve künyesi ise Ebu Amir olarak söylenildiği bilinmektedir. Yaşadığı yerin ismi Karen olduğundan Veysel Karani olarak kırkların önderi, kavminin hayırlısı olarak bilinir.¹¹²

Veysel Karani, Hz. Peygamber ile aynı devirde Yemen' de yaşamış, onu görmeden ona tabii olmuş ve yine Hz. Peygamberin kendisini görmeden manevi yolla

¹⁰⁹ A. Yaşar Ocak, “*Veysel Karani Ve Üveysilik*”, s.101.

¹¹⁰ Necdet Tosun, “Üveysilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, 2012, s. 400.

¹¹¹ Ziya Nur Aksun, “*Mezhepler Siyasi Ve Sosyal Açından Tarikatlar*”, s. 87.

¹¹² Cemaledin Server Revnakoğlu, “*Veysel Karani ve Üveysilik*”, s. 14.

irşat makamına ermiş bir kişi olarak bilinir. Veysel Karani' nin manevi aşkıyla ulaştığı mertebeden dolayı peygamberimizin hırkasını kendisine hediye gönderdiği ve bu görevi üstlenen Hz. Ali ve Hz. Ömer' in hırkayı kendisine giydirdiği rivayet edilir.

Bu anlatılanlar ile Veysel Karani, Hz. Peygambere duyulan sevginin ve anneye bağlılığın, saygının timsali olmuştur.

Sultan Abdülmecid tarafından 1851'de İstanbul'un Fatih semtinde, Hz. Peygamber' in Veysel Karani' ye verilmesini vasiyet ettiği söylenen hırkasının muhafazası ve ziyaret edilmesi amacıyla yaptırılan Hırka-i Şerif Camii' ¹¹³ nde Ramazan ayının on beşinci gününden itibaren ziyarete açılan mübarek hırkanın sahibi de Veysel Karani' dir. Veysel Karani' nin vefatından sonra hırka kardeşine teslim edilmiş ve onun ailesi aracılığıyla hırka günümüze dek ulaşmıştır.¹¹⁴

Tarikatlarda hırkanın ve hırka giymenin, giydirilmenin manaları çoktur. Hırka giymek, sırra sadakattir, nefse hâkim olmaktır, zahiri nur, batını marifettir.¹¹⁵ Diğer anlamlarıyla hırka giymek, ilahi sırların mürşitten, müride geçtiğinin ve müridin halife olarak seçildiğinin işaretidir. Mürşitler silsilesi geriye doğru Hz. Muhammed'e ve Cebrail' e kadarda geri götürülür.¹¹⁶

Veysel Karani' nin ölümü konusunda da çeşitli rivayetler vardır. Tezkire-tül Evliya' da anlatıldığı üzere Üveys Veysel Karani, Hz. Ali'nin yanında Sıffin savaşına katılmış ve hicretin 37. yılında Şamiler (Şamlılar) tarafından şehit edilmiştir. Diğer bir rivayette ise Hz. Ömer' in halifeliği zamanında eceliyle öldüğü üzerinedir. Genelin doğru olduğunu kabul ettiği ise Tabakat şerhinde yazılan Sıffin bölgesinde Cemel vakası' nda şehit olduğudur.¹¹⁷ Veysel Karani' nin gömülü olduğu yer belli değildir. İran' da, Yemen' de, Suriye de ve başka yerlerde de mezarının olduğu iddiası vardır. Türkiye' de de Manisa, Mardin, Diyarbakır, Siirt gibi birçok ilde mezarının olduğu iddiası vardır.¹¹⁸

¹¹³M. Baha Tanman, "Hırka-i Şerif Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.17, 1998, s.378.

¹¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Veysel Karani ve Üveysilik", s. 92.

¹¹⁵ C. Server Revnakoğlu, "Veysel Karani ve Üveysilik", s. 65.

¹¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Veysel Karani ve Üveysilik", s. 95.

¹¹⁷ C. Server Revnakoğlu, "Veysel Karani ve Üveysilik", s. 47.

¹¹⁸ Necdet Tosun, "Veysel Karani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, 2012, s.74.

Veysel Karani' nin sevildiği ve sayıldığı pek çok yerde bulunan makam mezarlarından anlaşılmaktadır. İnsanlar bu makam mezarlarını ziyaret ederek çeşitli dilekler dilemektedirler. Örneğin, Veysel Karani' nin Yemen'de bulunan türbesinde özellikle ağrısı olanlar şifa aramakta iken, Bursa'da bulunan türbesine çocuğu olmayanlar kurban adamakta, adaktan sonra çocuğu olanlar da türbede adağı yerine getirmektedir.¹¹⁹Veysel Karani günümüzde de halen sevilen sayılan bir evliya olarak inanç dünyamızda yer bulmaktadır.

Müslim, Veysel Karani hakkında sadece üç hadisi sahih bulmuş ve kendince sahih olarak saptadıklarını “Sahih” inin bir bölümünde yazmıştır. Buhari ise Veysel Karani hakkındaki hadisleri sahih bulmamıştır. Bu nedenle Veysel Karani hakkında çok az bilgi vardır. Müslim'in kendi değerlendirmelerine göre sahih bulduğu hadislerden birini aktaracak olursak;

“Hz.Ömer: Şüphesiz ki, Resulullah (asm) şöyle buyurdu:

Size Yemen'den Üveys denilen bir adam gelecek. Yemen'de bir annesinden başka kimse bırakmıyor. Kendisinde beyazlık hastalığı vardır. Allah'a dua etti de onu kendisinden giderdi. Yalnız bir dinar veya dirhem yeri kadar kaldı. Ona sizden kim rastlarsa kendisi için istiğfar ettirsin (Müslim, Kitabu feza-ili's-sahabe 223-224)”¹²⁰

Diğer iki sahih hadiste yine Veysel Karani' nin Yemen' in Murad kabilesinden geldiği ve annesine çok bağlı olduğu anlatılır. Ayrıca beyazlık (abraş) hastalığından tanındığı ve Hz. peygamberin Veysel Karani hakkında tabiinin en hayırlısı dediği aktarılır.¹²¹

¹¹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Veysel Kareni ve Üveysilik”, s.139.

¹²⁰ A. Yaşar Ocak, “Veysel Kareni ve Üveysilik”, s. 51-52.

¹²¹ A. Yaşar Ocak, “Veysel Kareni ve Üveysilik”, s.52-53.

2.3. İzmir' de Bir Üveys İddiası; Muharrem Karabay

Üveysilik ile ilgili bilgi sahibi olmak için İzmir Üveysiliğinin kurucusu ve Üveysilik kitaplarının yazarı olan Muharrem Karabay'dan bir randevu rica ettik, kendisi de kabul edip, bizimle buluştu. Kendileri ile İzmir Buca'da kendisi ile öğretmen olan Cemal Bey' in vasıtası ile görüştük. M. Karabay ile ilk karşılaşmamızda kendisinin toplumda fark edilmek, farklı olmak gayreti içinde olmadığı anlaşılıyor. Kendisi mütevazı bir kişiliğe sahip, dikkat çekici ne bir kıyafet, ne bir nesne, ne de farklı bir tavır taşıyor. Genelde tasavvufi tarikatlar hakkında verdiğimiz bilgilerde bahsetmiş olduğumuz gibi tarikata girenler farklı kıyafet ile özellikle toplumdan ayrılırlar. Muharrem bey yanında kendisi gibi Üveys olduğunu söyleyen Yaşar Bey' de de böyle bir durum söz konusu değil. Her ikisi normal bir hal ile gelip, sorularımızı dinleyip cevaplar vermeye çalıştılar. Kendileri gerçekten son derece sade yaşayan insanlara benziyorlar. Yaşadıkları olayları bize sıradan doğal olaylarmış gibi anlatıyor, bir ulvilik, bir seçilmişlik tavrı taşıyorlar. Manevi birliktelik duyguları ise kuvvetli görülüyor. Yaşadıklarını söyledikleri olaylarda birbirlerinin duygusunu anlıyorlar. Çok fazla süslemeden net bir şekilde ama çok da enteresan tuhaf olaylardan, durumlardan bahsediyorlar. Sohbetimize daha sonradan, Muharrem Bey'in eşi manevi âlemin verdiğini söylediği adıyla Gülbeyaz hanımefendi de katıldılar. Gülbeyaz hanımın gerçek adı ise Meral.

Temelini tarihsel olarak Veysel Karani' ye dayandıran Üveysilik ile ilk tanışmamız öğretmen olan Cemal Bey sayesinde olmuştur. Kendisi de bu gruba dahil olan hocamız Üveysilik ile ilgili kitapları bize vermiştir. Kendisi de deneyimli bir Üveysi öğretmeni olan hocamızdan Üveysilik üzerine kitaplar alıp, okuyunca bu konunun araştırmasının yapılması gerektiğini düşündük. Çünkü tarihçesi çok eskiye dayanmakla birlikte İzmir merkezli Üveysilik grubu kimseye bağlı olmadıklarını ifade eden, bir dini temelli oluşum olarak karşımıza çıkarak, merak duygusunu tetikliyor. İzmir' de Üveysilik yolunu başlatan kişi olarak Muharrem Karabay ismine ulaşıyoruz. Okuduğumuz Aşk-ı Üveysi kitaplarının yazarı da olan Muharrem Karabay, emekli bir ilkokul öğretmeni olduğunu söylüyor. Kendisinin nasıl Üveysi olduğunu, kimden el aldığını sorduğumuzda yaşayan hiçbir kimseden el almadığını, sıkıntılı bir sürecin

sonunda manevi arayışlarının sonucu olarak Abdurrahman Gazi tarafından irşat edildiğini anlatıyor. Hatta kendi ismi ile çıkarılan Aşk-ı Üveysi kitabının yazarı olmadığını, kitabın mana âlemi tarafından hiç uyutulmadan iki günde Ahmet Yesevi hazretleri tarafından yazdırıldığını iddia ediyor. O zamandan bu zamana on yedi sene geçti ve ben birçok aşamalardan geçtim, öğrendim, yine de böyle bir kitap yazamam, diyor.

Muharrem Karabay irşat edilmeden önce uzun süredir kendisinin bir arayış içerisinde olduğunu ve girdiği hiçbir dini grubun onu tatmin etmediğini söylüyor. Bu arayışını sürdürdüğü süreçte de Allah' a sürekli olarak ibadet edip, yalvararak, kalbini mutmain edecek bir kişi ile karşılaştırmasını diliyor. Bu uzun süreçte tevhid çektikçe rahatladığını ve sonunda bir gece rüyasında ona Hz. Ali' nin görüldüğünü, fakat kendisi Hz. Ali'nin ona ilim vermek için geldiğini anlamadığını, bir daha da Hz. Ali' nin gelmediğini söylüyor. Yaptığı hatayı anladıktan sonra bir seneyi aşkın Allah' a sürekli yalvarıp, af diledim diyor. Bu yalvarma ve yakarılar sonucunda evliya olarak Abdurrahman Gazi hazretlerinin rüyasına gelerek, onu irşat ettiğini ve senelerce gece rüyalarında Abdurrahman Gazi' den ders alarak Üveys olduğunu söylüyor.

M. Karabay “Bizim Üveysilikten veya bu çabalardan dünyevi bir kazancımız yok, biz Allah' ı seviyoruz. Gelecek kaygımızda yok,” diyor.

2.4. Bir Dini Grup Tercihi: Üveysilik

Her şey talep etmekle başlar. Birey aradığı her ne ise, ona göre maddi veya manevi açlığının arayışı içine girer. Manevi arayışa giren birey görünenin değil, evrende ki varoluşunun manasını çözebilmek ister. Mevlana' nın ifadesiyle “Bilmek başka, bulmak başka, olmak bambaşka”. Bu arayışın sonucu birey bir dini gruba dahil olur. Dini bir gruba katılan bireylerin bazıları sadece Allah' a aşk ile ibadet etme, Allah' a sığınma isteğine sahip olduğu gibi bazıları da ölüm ve sonrasında ait kabir azabı korkusu, cehennemde yanma korkusunu yenmek gibi daha ruhsal doyumla ilgili hareket etmektedir. Dini gruplara katılan diğer bir kesim ise dünyada işlerinin kolaylaşması, şanslarının açılması gibi daha dünyevi amaçlara sahiptirler.

Kişilerin bu arayışlarına bir cevap olarak çıkan gruplardan biri de “Üveysilik” tir. Üveysilik, inanç temelli bir topluluk olsa da, kendilerini bir dini tarikat olarak

tanımlamıyorlar. Onlara göre Üveysilik, yapılan zikirler neticesinde rüyalar ile başlayan manevi bir yoldur. Zikir maneviyatın bir anlamda anahtarı olmakta ve birey bu yolda ibadetlerini ve Üveysi zikirlerini yaparak evliyaların talebesi olarak manevi olarak eğitilmektedirler. Evliyaların verdiği bu manevi dersler ile Üveysler mana âleminde makam almakta ve Allah' a erme yolunda ilerlemektedirler.

Üveysiler kendilerini Kuran-ı Kerim temelinde ve sünnete dayalı bir oluşum olarak tanımlıyorlar. Onlara göre şeyhsiz, aracısız, sadece Kuranı Kerim'in ve peygamberimiz Hz. Muhammed'in belirlediği çerçevede iman ederek, ibadetlerini gerçekleştiriyorlar. Mevcut tarikatlar ile aynı kategoriye girmemek için Üveysilik cemaati veya tarikatı olarak adlandırılmak istemiyorlar. Çünkü onlara göre günümüzdeki cemaat ve tarikatlar, Üveysiler gibi saf dini duygulara dayanmıyorlar. Bu tür tarikatlara katılan müritleri Allah'a değil de, şeyhin keyfi nefesine hizmete yönlendiriyorlar. Dünyevi hırslara kapılmayan, sadece haramı değil, helali de terk eden gerçek evliyaların kurmuş olduğu gibi zühd hayatına dayalı tarikatların kalmadığını ifade ediyorlar. Üveysiler diğer dini cemaat ve tarikatların insanları Allah' tan korkutarak uzaklaştırdıklarını ve Kur' an-ı anlamayı değil de okumayı salık verdiğini söylüyorlar. Onlar "Tarikatların hepsi insana zarardır. Çünkü kendi nefisini bilmeyenler, kendilerini şeyh, efendi ilan ettiler. Ancak nefisini bilen, Rabbini bilir. Nefisini bilmeyen biri seni Allah'a giden yola nasıl götürsün? Nefisini bilmiyor ki Rabbe giden yolu nasıl bilsin? Rabbe giden yolu bilmiyorsa seni nasıl götürsün?" diyerek, tarikat yapılarını eleştiriyorlar.

Artık tarikat yapılarında dünyevi taleplerin ve amaçların öne geçtiği eleştirisini yapıyorlar. Üveysiler olarak kendilerinin böyle bir hedefi olmadığından bahsedip, tarikat ve benzeri bir tanım veya sınıflandırmayı reddediyorlar. Üveysiler ise amaçlarını şöyle açıklıyorlar. "Günümüzde Allah' a ve Hz. Peygamberimize duyulan sevgi azaldı. Üveysilerin bu zamandaki gerçek görevi tekrar insanlara Allah' ı, Hz. Muhammed' i, Ehli Beyti ve ashabını anlatarak, sevdirmektir." diyorlar.

Üveysilerin dediğine göre zahirdeki ilk Üveys, Peygamberimiz zamanında yaşayan *Veysel Karani* idi. O devirden beri de, Üveysilik vardır. Bize en yakın tarihte bilinen Üveys ise *Lâdikli Ahmet Ağa* 'dır. Lâdikli Ahmet Ağa, (1888-1969) Konya' nın Sarayönü kazasına bağlı, Lâdik (Halıcı) kasabasında doğmuştur. Kendisinin kırk yıl hocası Hızır'a hizmet ettiği rivayet edilmekte olup, mezarı ziyaret yeri olarak

koruma altındadır. Yıllarca çobanlık yaptığından dolayı muhitinde köyünde “Çoban Ahmet” adıyla tanınırken, soyadı kanunu ile *Elma* soyadını almıştır. Manevi alem ise kendisine *Hüdai* adını vermiştir. Lâdikli Ahmet Ağa, hiçbir tasavvufi ekol içerisinden gelmemektedir, deniliyor.¹²²

Üveysiler, Üveysiliği şöyle tanımlıyorlar;

“Allah’ın ve Resulünün ve sevdiklerinin selam ve bereketi üzerine olanların yoludur.”

“Nefsini bilen ve rabbine yürüme gayretinde olanların yoludur.”

“Aradığın Allah’a, Rabbe giden yoldur.”

“Hiçbir ücret istemeyenlerin yoludur.”

Üveysiler, düzenli olarak Üveysi zikirleri uygulandığında, kişilerin maddi ve manevi hayatlarındaki değişimleri fark edileceğini iddia ediyorlar. Zaten Üveysilerin temel mottolarından biri de “yaşa ve gör” dür.

Onlara göre Üveysiliğin dayandığı iki ana temeli vardır. Bunlar;

1-Kuran-ı Kerim ve sünnete sahip çıkma yani Rabbin kendine verdiği lütuflara sahip çıkma,

2-“Nefsini bilen Rabbini bilir” hadis-i şerifini idrak etme.

Üveysiler, tarikatların ilk yapması gerekenin nefis eğitimi yani nefis kontrolü olduğunu söylüyorlar. Onlara göre günümüzdeki hiçbir tarikat nefis eğitimi yapmadığı için eksik ve kusurludur. Hangi inanca bakarsanız bakın, nefis kontrolü önemlidir. Çünkü doyumsuz olan nefis zamanla insanı kötülöklere doğru sürükler.

Üveysiler de nefis eğitiminin ilk aşaması zikir ile başlar. Uygulanan zikir ritüeli belli sayılarda ve her gün iki kez olmak üzere akşam karanlığında ve gündüz aydınlığında olacak şekilde yapılıyor. Belli bir saat sınırı konmuyor. Zikirdeki sayıların arttırılmasında sınır olmadığı, fakat eksik olmaması gerektiğini ifade ediyorlar. Bu nedenle Üveysilikte bu zikir çekmek ısrarla ve önemle vurgulanıyor.

¹²² Sinan Gönen, Lâdikli Ahmet Ağa İle İlgili Kültürel Hayatta Son Yıllarda Görülen Algısal Dönüşüm ve Çeşitlenme, Turizm Ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ekim 2014. <http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/28-%20Mehmet%20AK%C3%87AR%20-%20A%20Yasin%20%C3%9CLKER.pdf> (erişim tarihi:28.10.2019)

Çünkü zikirler vesilesi ile kişi Üveysilik yolunda ilerlemekte ve nefsinde değişimi de başlatmaktadır. Zikir sayesinde içindeki nefsinin yok etmeye çalışan kul, zamanla kötülüklerden, hırslardan uzaklaşarak manevi olarak yükselmeye, ruhunu saflaştırmaya başlar. Nefsinin öldüremese de alt eder, böylece ruhunu nefsin bitmez doyumsuz dünyevi isteklerinden kurtarabilir, diyorlar.

Zikirler konusunda en önemli olan husus, zikirlerin ibadetinin sonunda Allah'ın izni ile peygamberlere, evliyalara, ölmüş kullara hediye edilmesidir. Zikir yapıldıktan sonra hediye ile sonlandırılmaz ise Üveysiliğe giriş gerçekleşmiyor. Bunun nedenini “Hz. Peygamberimizin kişi andığı ile beraberdir” sözü ile açıklıyorlar. Tarif edilen şekilde zikirleri gerçekleştirip, isimlerini anarak hediye ettiğinizde, ismini bildiğiniz, bilmediğiniz bir evliya bu sürecin sonucunda kişiyi eğitmek üzere rüyada ziyaret ediyor ve böylece Üveysiliğe kabul olunuyor.

Üveysiliğe giriş, yapılan ibadet ve zikirler neticesinde bir yere gitmeye veya birinden izin almaya gerek kalmadan bireysel bir çabayla gerçekleşiyor. Üveysilikten çıkmak isteyen kişi ise zikirlerini çekmeyi bırakıp, ibadetlerini terk eder ve hediyelerini sunmaz ise Üveysilikten feragat etmiş oluyor. Böylece Üveysiliğe dahil olma ve ayrılma kolaylıkla sağlanıyor.

Fakat biraz Üveysilerle ilgili incelemeyi ve sorgulamayı sürdürdüğümüzde “Üveys olunmaz, Üveys olarak doğulur” iddiası ile karşılaşılıyor. Onlara göre Üveysilik sonradan kazanılan bir özellik değildir. Üveys olan kişi doğumundan, Üveys olduğunu idrak edeceği zamana kadar geçen sürede de, aslında “Üveys” tir.

M. Karabay ile olan sohbetimizde, “Üveysilik pek bilinmiyordu. Üveysilik sizinle duyulur, görülür oldu, Neden daha önce Üveysilikle ilgili zikirler bilinmiyordu?” diye merak ettiğimizde, “Bu yol hep vardı. Sadece bugüne kadar anlatılması yasaktı. Şimdi serbest oldu bunun sebebinin ancak Rabbim bilir. Onun hikmetinden sual olunmaz,” diyerek cevaplıyor ve Üveysiliği gerçekten anlayan, yaşayan ve anlatan üç bin kişi olduğunu söylüyor.

Bir inancın veya dini tercihin doğruluğu veya yanlışlığı üzerine yorum yapmak pek mümkün değildir. Tümünüyle inanışsal ve mistik bir konu olduğu için kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Bu hal, Üveysilerin dediği gibi “yaşa ve gör” ile bireysel bir deneyim olarak kişinin kendi değerlendirebileceği haldir.

3. İZMİR ÜVEYSİLERİNİN İNANÇ VE RİTÜELLERİ

3.1. Üveysilikte Zikir

“Nefsini bilen, Rabbini bilir” inancına sahip olan Üveysiler için zikir bir kapının anahtarı gibi görev görür. Manevi âlemin kapısı ancak zikir ile açılır. Zikir, kelime anlamı ile Allah’ı (c.c.) hatırlamak ve anmaktır. Üveysiliği İzmir’de başlatan ve yayan kişi olan Muharrem Karabay zikrin imanı sağlamlaştırmada çok mühim olduğunu söylüyor. Ayrıca Kuran-ı Kerim’ de toplam yüz elli iki ayette açıkça “anın, hatırlayın” denilerek, zikrin ve zikretmenin öneminin sık sık vurgulandığına dikkat çekiyor.

Üveysiliğe göre, zikir pek çok şekilde yapılabilir; Allah’ı anma, Allah’ın kullarına yardım etme, namaz kılma hepsi birer zikirdir. “Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz” hadisinden yola çıktıklarını ifade eden Üveysiler, zikirlerinin bireysel ve uygulamasının oldukça basit olduğunu anlatıyorlar. Hz. Peygamberimizin “ibadetin az ama devamlı yapılanı makbuldür” sözünü esas aldıklarını savunuyorlar. Onlara göre az ama öz yapılan zikirler, kişinin nefsini doğru yola getirmede ve doğruya ulaştırmada fazlasıyla etkilidir.

Üveysiler için Tevhid zikrinin yerini hiçbir şey tutmaz. Üveysiler diğer tarikat ve cemaatlerin tavsiye ettiği Esmâ-ül Hüsna’ yı onaylamıyorlar. Esmâ-ül Hüsna yani Türkçe en güzel isimler manasında söylenen Allah’ın bilinen doksan dokuz ismini anmalı fakat zikir sayılmamalı, diyorlar. Bunun sebebini bir örnekle açıklıyorlar; Esmâ-ül Hüsna’ lardan biri olan ‘Şafi ‘ ismini hastalıkların iyileşmesi için zikredilmesi söylenir. Fakat Üveysiler için bu durum çıkarıcılıktır. Çünkü bu durumda esma çekmek bir anlamda Allah ile pazarlık etmek anlamına gelir. Şafi esması çekip, “Allah’ ım ben bu esmayı çok çektim beni artık iyileştir,” anlamına geldiğini savunup, tercih etmiyorlar.

Üveysi zikri yaparken diğer zikirleri bırakın çünkü bizim zikrimiz hepsini kapsayan bir zikirdir, ayrıca öğretilen esmalar, Tevhid kalesinin içinde birer saray gibidir. Önce kaleye gir ki, saraya ulaşmayı başar. Yani siz tevhidi okuyup, nefsinizi bilmeden, nefsinizi terbiye edip, ruhani nefis mertebesine getirmeden, esmalar okursanız, size ağırlık verir. Esmalar ile dua ediniz, deniyor.

Bu nedenle Üveysiler için ilk yapılması gereken zikir “La İlahe İllallah” tır. Türkçesi ile “Allah birdir, Allah’tan başka ilah yoktur” sözünü anmaktır.

Üveysiliğe talip olan kişinin ilk zikri böylece bellidir. Üveysiliğe giren herkes “La İlahe İllallah” zikri ile Üveys olma yolunda ilerler. Bu zikir temel bir zikirdir. Ama kişi marifette ilerledikçe, ibadetlerini yaparak, öğrendikçe yıllar içinde zikrin değiştiği söyleniyor. Fakat ikinci zikre geçiş bazen yılları bulabiliyormuş. Üç yıl, beş yıl “La İlahe İllallah” zikrine devam edip, ikinci zikre geçemeyenler olmuştur. İlk zikir olan tevhid ne kadar çok çekilirse, kişinin cennetteki bahçesi o kadar geniş, ömrü de uzun olur, diyorlar.

Üveysilere verilecek olan ilk beş zikir bilinir. Birinci zikir, tevhittir. İkinci zikir, “Allah” tır. İkinci zikri kişi herhangi bir zamanda, yerde gözünü kapayınca, Allah lafzını yazılı olarak görür. Gözünü ne kadar açıp kaparsa, aynı yazıyı görür. Gözü kapandıkça “Allah” lafzını yazılı olarak görmek, kişinin ikinci zikrinin Allah tarafından verildiğini gösterir. Bundan sonra kişi tevhid yerine “Allah” zikrini çekecektir. Bu zikri yaşayan bir kul veremez, Allah kendi verir. Bazen zikir bir evliya vasıtasıyla veya Üveys olmak isteyen kişinin kalbine ilham olur. Bazen de perde kalkar ve manevi dünya açılır.¹²³ Allah kuluna böylelikle aracısız sevgisini ve doğru yolda olduğunu işaret eder. Tüm zikirler Allah’ tan gelir fakat zikirlerin değişmesi kişinin ihlasına bağlıdır, belli bir zamanı yoktur. Allah kuluna bir şekilde seslenmiştir, kendini kuluna göstermiştir.

Zikir değişince, zikrin uygulaması da değişir. Aynı zikre devam edilmez. Fakat küçük bir değişiklik yapılarak, sadece ‘La İlahe İllallah’ yerine artık ‘Allah’ demek gerekmektedir. Kendi kendine karar vermekle veya bir öğretmenin aşama atladığını söylemesiyle zikir değiştirilmez, diyorlar. Zikirler ancak Allah’ tan gelir.

İkinci zikirden, üçüncüye geçildiğinde “Allahu Ekber” söylenir. Dördüncü ve beşinci zikirde Rabbin tevhidi, esmaları ve sıfatları ile Rabbin kişiden istedikleri söylenir. Sonra Allah gizli isimlerinden birini zikir olarak verir. Yedinci olarak verilen zikirlerde sırdır. Fakat tüm zikirleri bir kişi değil, doğrudan Rabbimiz öğretir ve yazılı

¹²³ M. Karabay, “*Aşk-ı Üveysi*”, İstanbul, Ufuk Matbaa, 2015, s. 56.

olarak verir, bazen sesli de duyulabilir. Bu yolun sonunda hakikat makamı biter ve evliya olunur.

3.2. Zikir İle Gruba Giriş Ve Ayrılış

Üveysi olmak isteyen kişi günlük ibadetlerini yerine getirmeli ve özellikle “La İlahe İllallah” zikrini yeterince söylemelidir.

Daha öncede belirtildiği üzere, zikir, kelimesinin anlamı anma veya hatırlamadır. Dini gruplarda Allah’ı anma anlamında kullanılan zikir Üveysiler için en temel ibadettir. Bu temel ibadet Üveysilikte yaşanacak olan diğer aşamalarına geçişin anahtarıdır. Zikirlerini düzenli olarak sabah ve akşam usulünce yapacak olan kişilerin Üveysi olup, şimdiye kadar görmedikleri ve yaşamadıkları halleri yaşayacakları söyleniyor.

Üveysiler, ibadetlerini yaparken varmak istedikleri ibadet halinin tıpkı Mevlana’ nın, Tabduk Emre’ nin, Beyazid Bestami ‘ nin yaptığı gibi karşılık beklemeden, iki dünyadan da vazgeçerek saf ilahi aşk ile yapılan ibadet olduğunu söylüyorlar. Yani Üveysiler için ibadet ne çıkarıcı tüccar gibi ne de cehennemden kaçmak isteyen köle gibi yapılmaz. İbadet yalnızca Allah’a varabilmek için aşk ile yapılır. Onlar, bizim ne cehennemden kaçma, ne de cennete varma amacımız yoktur. Tek amacımız Allah’ ın cemaline ulaşmaktır, diyorlar. ¹²⁴

Üveysiler Allah aşkı yolunda ilerlemek için zikirlerini uygularken yorucu, zorlayıcı veya sert kurallar uygulamazlar. Katı kurallara sahip bir grup değiller. “Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz!” hadisini benimsedikleri için zikirlerinin bireysel olup ve uygulamasının da oldukça basit olduğunu anlatıyorlar.

Burada dikkat edilmesi gerekenin sadece ibadetten ve zikirten kopmama olduğunu Hz. Peygamberimizin (sav) “ibadetin az ama devamlı yapılanı makbuldür” sözüne dayandıran Üveysilerin zikrinin uygulaması şöyle gerçekleşir:

¹²⁴ M.Karabay, “Aşk-ı Üveysi”, s.18.

“ HAZIRLIK:

Sessiz olmalıdır. (kişi kendi duyacağı kadar sesle okuyabilir.)

Yalnız olunmalı. (Mümkünse, şart değildir.)

Kimin huzurunda olduğunu unutmadan, edepli-terbiyeli olunmalı.

Kesinlikle abdest alınmalı.

Sabah ve akşam olmak üzere günde 2 kere yapılmalıdır.

ZİKRİN UYGULANMASI:

Eûzubillahi Mineş-Şeytânirracîm. Bismillahirrahmanirrahîm.

100 defa tövbe estağfurullah (sadece Arapça da söyleyebilirsiniz)

Başında Besmele Olmadan– 132 defa Salat-ı Şerife (Salavat) okuyoruz.

Yaklaşık 2000 adet Salat-ı Şerife’ den kolay gelen Salat-ı Şerife söylenir. Uzun veya kısa olması fark etmiyor. Genelde; “Allahümme salli ve sellim ve barik ala seyyidina Muhammedin ve ala ali seyyidina Muhammed” tavsiye başlarında Besmeleyle– 11 kez İHLAS SURESİ (Kul Hüvallahu) ve 1 kez FATİHA SURESİ (Elham)

HEDİYE : (Allah’ım senin rızan ve izninle okuduğum surelerin sevabını ve salât-ı şerifleri şanlı peygamber efendimiz Hz. Muhammed (sav)’e, ehlibeytine, yüce âlisine, ahabına, sevdiklerine, tüm meleklerle ve peygamberlere, Hızır (as) ve sevdiği evliyalara, Veysel Karani hazretleri ve tüm Üveyslere, sıddık, şehit, arif, salih kullara, himmet eden sultanlara, ders veren hocalarımıza ve onların hocalarına, tüm Üveyslerinde hediye ettiği tüm sevgililere tüm istediğiniz evliya ve ölmüşlerinize ve sevdiklerinizi de hediye

1 kez “Eûzubillahimineş-şeytânirracîm Bismillahirrahmanirrahîm” denilir. Son olarak en az 100 adet “La İlahe İllallah” okunur. İsteyen sınırsız söyleyebilir.¹²⁵

Bu zikir önce tövbe ederek başlar. Tövbe etmek önemlidir. Kişinin ruhunu yumuşatır, kendini hesaba çeker. Sonra Salat-ı Şerife (Salavat) getirilir. Salavatların en az 132 kere söylenmesi gerekir. Çünkü ebced hesabında Hz. Muhammed’in adlarından biri olan Ahmed isminin ebced de karşılığı 132 sayıdır. Yapılan bu zikir sonrası kişi istediği kadar “LA İLAHE İLLALLAH” okuyarak zikrini tamamlar.

¹²⁵ M. Karabay, “Aşk-ı Üveysi”, s. 32-33.

Üveysilere göre en azından 100 kez okunması daha iyidir. Bu zikir günde iki kez sabah aydınlığında ve bir de akşam karanlığında yapılmalıdır, deniliyor.

M. Karabay, “Üveysilikte çok katı kurallar yoktur bu nedenle imkânı olmayanlar zikirlerini yolda giderken, bir iş yaparken, araba sürerken bile yapabilir” diyor.

On bir İhlas ve bir Fatıha suresi okunup, Hz. Peygamberimize, ailesine, evliyalara hediye edilmez ise melekler arşı açmaz. Bu nedenle hediye ederek zikri bitirmek gerekir, deniyor.

Üveysiler, bu zikirler ile kişide kısa sürede olumlu değişikliklerin olduğunu ve zikirde ilerledikçe Rabbi tarafından sevilip, korunmaya başladıklarının hissedildiğini, hayatlarında her şeyin olumluya döndüğünü ifade ediyorlar. Üveysiler, zikirler sonrası olayları daha rahat kabullenebildiklerini ve her yerde Allah’ın varlığı sezinleyip fark ettiklerini anlatıyorlar. Dünyayı algılama şekillerinin değiştiğinden dem vuruyorlar.

Üveysiler zikre girdikten sonra hayatlarının değiştiğini söylüyorlar. Örneğin kimi “Allah güç verdi, alkolü bıraktım”, “Hastalığımı yenmem için nasıl beslenmem gerektiği öğretildi, rüyamda manevi ameliyat geçirdim ve iyileştim” gibi örneklerle fiziki iyilik halinin vücutlarında oluştuğunu söylüyor. Bazı Üveysiler ise “Bu zikirle şifa buldum, sıkıntılarım hafifletildi”, “Zikir ile depresyonu aştım, korkularım alındı. Güven içindeyim, çünkü korunuyorum.” gibi sözlerle ruhsal sıkıntılarını aştıklarını anlatıyorlar. Bunların dışında “İşlerim yoluna girdi, Borçlarımı ödedim, Ailemi toparladım, Her işimde kolaylık yaşıyorum” gibi tespitler yapan Üveysiler hayatlarında pek çok durumun olumlu gittiğini anlatıyorlar. Zikre girdikten sonra hayatlarına şans, düzen ve huzur girdiğini söylüyor ve herkese tavsiye ediyorlar. Zikrin hayatlarında olumlu değişim yarattığını vurguluyorlar. Zikre girenlerin ifadesine göre Allah kişiye günden güne olaylar, haller yaşatarak, fark ettirerek Kuran-ı Kerim’i öğretmektedir.

M. Karabay, yapılan zikir ile kişilerin kaderinin gidişatını değiştirmedeğini söylüyor. Bizlerin kaderi değişmez, değiştirilmez ama koruyucu ve kolaylaştırıcı etkisi vardır. Kişinin başına gelecek olanlar zikir ve ibadetler sebebiyle hafifletilir. Şöyle örneklendiriyor; “Diyelim ki, kaderinde başına saksı düşmesi var, fakat sen zikir ehli olduğundan dolayı korunursun ve başına deftere çizilmiş bir saksı resmi düşer, sonuçta kaderinde olan vaktinde ve gününde gerçekleşir ve başına saksı düşmüş olur. Kaderde olan hafifletirilerek, yaşatılmıştır. Çünkü Üveysiler doğru yoldadır. Allah tarafından

sevilmekte ve korunmaktadır. Fakat kişilerin kaderine müdahale edilmesi mümkün değildir,” diyerek açıklıyor. Kader değişmez, yaşanacak olan hafifleştirilir.

Zikir düzenli olarak çekilmeli ve zikrin sonunda Allah’ ın izni ile Hz. Peygamberimize ve evliyalara hediye edilmelidir. Kişi bu aşama da eksiklik yapar ise evliyalar ders vermeye gelmez. Mutlaka zikir tam gerçekleşmelidir.

Eğer kişi zikre girip bir zaman sonra zikri bırakırsa, Üveysi olmaktan vazgeçmiştir. Fakat aslında bu kişinin iradi seçimi değildir. Üveysilere göre Rabbimiz onu zikirinde istemiyordur ve kişi kaderinde olmadığı için zikri bırakmıştır.

3.3. La İlahe İllallah Ve Salih Rüyalara

Kelime-i tevhid (kelimetü’t-tevhîd) Allah’tan başka tanrının, yaratıcının bulunmadığını ifade eden cümlenin adıdır. Tek tanrılı dinlerin tümünün temelinde tevhid fikri yer alır. Tevhid ile Tanrı yarattığı âlemden ayrı, zaman ve mekândan münezze, eşi ve benzeri olmayan, üstün, mutlak bir güç ve daima etkin bir varlık olduğu vurgulanır ve imanın ilk şartı olarak görülür.¹²⁶

Tevhid inancı, İslamiyet’in temelini teşkil eder. Müslüman olmak için ilk şart kişinin kelime-i tevhide inanması ve bunu dil ile söylemesidir. “Kelime-i tevhid“ Müslüman için önemli ve iman için temel bir ifadedir. Yeni doğan çocuğa isim konulurken kulağına okunur, ölümü yakın olan kişilere de kelime-i tevhidi söylemesi telkin edilir.

Tevhid, yani “birlik” inancı ile toplumda bir bütünüyle bir olma, amaçlanır. Bu konuda Kur’ an da ve hadislerde müminlerin tek bir kategorisinin olduğu vurgulanır. Herkesin din kardeşi olarak sıfatlandırılmasıyla, Allah’ ın kulu ifadesi ile dinde birlik anlayışı pekiştirilmek istenir.¹²⁷

¹²⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, 2012, s. 22.

¹²⁷ Ünver Günay, “*Din Sosyolojisi*”, s. 325.

Tevhid “Her şey Allah’tır” anlamına gelen vahdet-i vücüt düşüncesi üzerine kurulmuştur. Evren Allah’ ın birliğinin ispatıdır. Eserden faile geçerek, yaratılandan Yaradana ulaşmaktır.¹²⁸

Tevhidin manası Allah birdir, O’ndan başka ilâh yoktur. O’ hiçbir şeye muhtaç değildir; her şey O’na muhtaçtır. O’na benzer bir şey yoktur. Ortağı yoktur. O’ bütün kusurlardan münezzehtir. Kısaca “Lâ İlâhe İllallah” (Allah’tan başka ilah yoktur) kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu İslâm şiarına tevhid denir. İslâm’ın temel ilkesi olan “Lâ İlâhe İllallah” Üveysilerin ibadetlerinin de temelini oluşturur. Çünkü Üveysilerin zikir ifadesi “La İlahe İllallah” dır.

Üveysiler ”Allah birdir, Allah’tan başka ilah yoktur” ifadesinin tüm dinlerde ve peygamberlerde mevcut olduğunu bu nedenle öneminin idrak edilmesini istiyorlar. Biz Üveysiler “La İlahe İllallah” zikri ile Allah’tan başka yaratıcıyı kabul edilen her varlığı, sistemi, her düşüncüyü kısacası her şeyi reddetmekteyiz, diyorlar. Üveyse olmak için, ilk yapılacak şey “La İlahe İllallah” zikrini çekmektir.

Üveysilerin başında olan ve Üveysiliği anlatan ve yayan M. Karabay tevhid ile ilgili şunları söylüyor. “Tevhid yani La İlahe İllallah ifadesi tüm peygamberlerin ortak mesajıdır. La İlahe İllallah, zikri ile Allah insanın aklına değil, ruhuna seslenerek ona ilim öğretir. Yani Üveysiler göre kişi dua ettikçe zikir çektikçe, insani nefis Allah’ın varlığını birliğini öğrenir. La İlahe İllallah zikrini çektikçe ruh aslına gelmeye başlar, zikir bir sopa gibi kişinin ruhuna indikçe, ruhunda olan kötü yönlerini küçültüp, ezer.” Bu nedenle M. Karabay bu zikre “*tevhid sopası*” adını vermiş. Tevhid sopası ile kişi kendi içindeki hırsları, aç gözlülüğü, yalancılığı, tembelliği, kötü olan huyların hepsini sindirip, yok edebilir” diyerek açıklamada bulunuyor.

Üveysilik yolunda ilerleme için yapılması gereken ilk ve temel ibadet zikirdir. Zikre başlayanlar ilk günden itibaren içlerinde huzur duygusunun oluştuğunu ve devam ettikçe, zikrin bir sonucu olarak, her zamankinden farklı rüyaların görüldüğünü söylüyorlar. Bu rüyalar günlük normal rüyalardan değildirler. Zikir ile görülen rüyalar, rüyaların en hayırlısı olan “*salih rüyalar*” olarak adlandırılıyor.

¹²⁸ Alim Yıldız, “Üveys İle Gydım Hırka”, s. 7.

Rüyalar, hem Kur'an-ı Kerim' de yazdığı ve hem de Hz. Peygamberimizin anlattığına göre de üç tür olarak ayrılır.

- 1- Salih rüya
- 2- Şeytani rüya,
- 3- Günlük hayattan doğan rüya.

Salih rüya, kişinin yakın zamanda ulaşacağı hayırlı işlerin habercisidir. Allah' tan gelen müjde olarak kabul edilmiştir. Bu rüyalar kişide güzel ve olumlu duygular uyandırır.

Şeytani rüya ise, salih rüyanın zıddı olarak insanı korkutan, içine sıkıntı veren, rahatsız eden rüyalardır. Bu rüyalar kişide olumsuz duygular yaratır.

Genelde insanların gördüğü rüyalar ise günlük rüyalardır. Bu rüyalar adından da anlaşıldığı gibi dünyevi hayattaki istekler, sorunlar ya da uğraşlar ile ilgili olarak görülür. Bu rüyalar, kişinin yaşadığı olayların etkisi ile görülen rüyalardır.

Rüyalar tasavvufi düşüncede her zaman bir bilgi kaynağı sayılmıştır. Peygamberlerin bazı rüyaları da vahiy olarak sınıflanır. Takva sahibi kişilerle, veli kulların rüyaları ise ilham olarak açıklanır.

Tasavvufî hayatta rüyalar, mârifet, hikmet, irşad, gibi pek çok durumun temeli olarak görülür. Pek çok dinî ve ahlâkî hakikate rüyalar sayesinde ulaşılmıştır. Birçok velinin rüyalarına göre hayatına ve davranışlarına yön verdiği bilinmektedir. Bu nedenle tarikatlarda rüyaların önemli bir yeri vardır. Bu nedenle müridin görevlerinin başında müridinin gördüğü rüyayı tabir etmesi gelir. Çünkü rüyalar müridin eğitiminde müride yön vermekte ve müridinin manevi mertebesini göstermektedir.¹²⁹

Hz. Peygamberimize, Allah tarafından ilham edilen rüyalar “mübeşşirat” adı ile anılır ve nübüvvetin kırk altıda biri olarak nitelendirilir. Bu rüyaların nübüvvetin bitmesinden sonra da devam edeceği bildirilmiştir¹³⁰ Fakat nübüvvet sonrası gayb

¹²⁹ Süleyman Uludağ, “Rüya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, 2008, s. 309-310.

¹³⁰ Buhari. Ta'bir.5: Tinn.i~. Rüya,2-3; İbn-i Mace. Ta'bir.1.

âleminin bilgisine rüyalarla ulaşılabacağı bildirilmiş olsa da, rüyalar bireysel olduğundan kesin bir bilgi değeri bulunmaz.¹³¹

Üveysiler de, zikirlerin etkisinde görülen salih rüyaların mutlaka bir mesaj-anlama sahip olduğunu söyler. Bu nedenle rüyaların mutlaka açıklamasının yapılması gerektiğini tavsiye ederler. Fakat bu rüyalar, diğer rüyalar gibi tabir edilemez. Çünkü bu rüyalar ile olacak olanlar Üveysiye bildirilip ve üç gün içinde de gerçekleşmektedir. Bazı Üveysiler hem olacak olan olayın gösterildiğini ve hem de olay gerçekleşince nasıl davranması gerektiğinin de rüyada kendisine gösterildiğini anlatıyor. Fakat olacaklar bazen gizlenir, benzetmelerle gösterilir. Bu nedenle öğretmen olarak bilinen deneyimli Üveysilerden yardım almak gerekir. Rüyalarda gösterilen olayların bazıları kısa sürede gerçekleşir. Bunun sonucunda kul olan bizler yaşayarak kader ve kazaya iman etmek ve geleni kabul etmek gerektiğini öğreniriz, diyorlar. Üveysiler, Hz. Muhammed'in vefatından sonra inananları uyaracak ve doğruya götüreceği yolun artık salih rüyalar ile gerçekleştiğini ve kulun böylece uyarıldığına inanıyorlar.

Ayrıca Üveysiler için rüyalar daima onlara verilecek olan iyi ve güzel durumların habercisidir. Yapılan zikirlerin koruyuculuğu olduğundan Üveysiler yaşamlarının sıkıntılardan arındırıldığına ya da daha hafif bir şekilde atlatıldığına inanıyorlar. Özellikle zikirlerin ve rüyaların etkisi ile Allah'ın sevgili kulu olduklarını daima hissettiklerini anlatıyorlar.

Üveysiliğin yine ikinci kitabında “Allah'ın ve Resul'ünün selam ve bereketi üzerinize olsun ey hane halkı” bu bizlere Rabbimizin özel selamıdır. Sadece Üveysilere verilen bir selamdır.¹³² M. Karabay, Allah'ın ve Resul'ünün selam ve bereketi ile korunan bir kişi, bir topluluk, asla kötü durumlara düşmez. Bu durumu yaşayarak kendinizde görürsünüz. Kesin talimat vermiş Rabbim, biz ne yaşadığımız öğrencilerimiz de yaşayacak. Ben ne anlatırım, ben hiçbir şey bilmiyorum, demeniz kadar anlamsız hiçbir şey yok. Çünkü dışardaki, bedenimizdeki bu güne kadar yaşadığımız ne olursa olsun, adımız ne olursa olsun, sosyal yaşantıda kimliğimiz ne olursa olsun, bir zerreydik. Ama bu zikre girince bir umman oluştu. Bunları insanlara anlatmak, tebliğ etmek bizim görevimizdir, diyor.

¹³¹ Abdurrezzak Tek, “*Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar*”, Bursa, Emin yayınları, 2016, s. 88.

¹³² M. Karabay, “*Aşk-ı Üveysi II*”, İstanbul, Ufuk matbaa, 2016, s.58.

Üveysilerin iddialarına göre zikirler sonucunda hayatlarında pek çok şey değişmiştir. Onların anlattıklarına göre bu değişikliklerden en çabuk fark edilenler rüyalarda olmaktadır. Bu rüyalarda kişiye ne gerekliyse, o gösterilir. Öncelikle nefsini tanıyıp, öğrenirsin. Bu rüyalarda iblisin etkisi yoktur. Çünkü iblis ve cinler ‘La İlahe İllallah’ zikri sonrası kişiye dokunamaz. Güneş, ay, yıldız gibi sembollere de giremezler. Çünkü bu semboller Rabbimizin, Peygamberimizin, sahabelerin, şehitlerin, tüm Müslümanların sembolleridir. Allah’ ın birliğini ifade eden tevhidi inanarak söyleyen herkes koruma altındadır. Bu zikir ile görülen rüyalarda, salih rüyadır, diyorlar.

Üveysiler, zikre girdikten sonra gördükleri rüyaların önceki rüyalardan daha net olduğunu ve unutulmadığını anlatırken, daha önce rüyalarını hiç hatırlamayanlar ise, artık rüyalarını hatırlayarak uyandıklarını söylüyorlar. Ayrıca ‘La İlahe İllallah’ zikrinin korumasında görülen bu rüyaların mutlaka bir mesaj taşıdığına inanıyorlar. Zikir yapılmadan görülen rüyaların ise Üveysilere göre bir manası yoktur. Ancak zikirde edilen dualar neticesinde görülen rüyalar, mesajının anlaşılması gereken salih rüyalardır. Salih rüyalar özel haberci olduğundan açıklanması gerekir. Bu açıklama için üst seviyedeki Üveysilere danışmak gerekir.

Üveysinin salih rüyalarının “öğretmen” adı verilen tecrübeli Üveysiler tarafından tabiri yapılmalıdır. Eğer bu Üveysi grubuna dahil iseniz, arayabileceğiniz deneyimli kişileri biliyorsanız, eğer kendi başınıza bir yerlerden (arkadaşlar, kitaplar, instagram, youtube vb.) duyup da zikirle başladığınız, www.uveysilik.com veya www.veyselkarane.com sitelerinde telefon numaraları olan öğretmen olarak belirtilen deneyimli kişilere yönlendirilip, Üveysi grubu ile ilk temasınızı gerçekleştirmiş oluyorsunuz. Fakat Üveysi değilseniz, gördüğünüz rüyalar salih rüya sayılmadığı için bu şekilde tabir edilmiyor. Onlara göre zikirsiz görülen rüyanın yorumlaması batıldır, hiçbir anlamı da yoktur. Ancak Üveysi zikri çekenin rüyası “salih” rüyadır. Salih rüyanın manasını da öğretmen olarak adlandırılan bir Üveysinin çözmesi gerekir. Çünkü Üveysi olmayan kişiler kendi nefsinin terbiye etmediklerinden dolayı yanlış yorumlara varırlar, rüyadaki mesaj anlaşılabilir. Rüyalar ancak nefsiyle savaşarak, rüştünü ispat eden kişiler tarafından çözümlenmelidir, deniliyor.

Üveysilere göre zikirde ilerledikçe kişide, Allah tanıma, sevme ve ona ulaşma çabası sonucunda sonunda kalpte “marifetullah” denen bir aydınlanmanın olduğu ve

aydınlanmaya ulaşanında artık “arif” olduğunu söylüyorlar. Marifet Allah'a giden bir yol değildi, tam tersi Marifet Allah'la gidilen bir yoldur. Her anında, her yerinde Allah vardır.

Üveysilere göre yeni Üveysi olan herkesin zikir sonrası mutlaka geçeceği bazı evreler vardır. Birinci evre görülecek rüyalar ile ilgilidir. Yeni Üveys olan kişinin göreceği bazı rüyalar vardır. Bu rüyalar kişiyi yolundan çevirmek isteyen şeytanın etkisinde de görülebilmektedir. Bu nedenle yeni Üveysler rüyalara karşı dikkatli olmalıdır. Bu rüyalardan birinde şeytan, kişiye bir hazine ya da çok para gösterip bunları almaya teşvik eder. Eğer kişi tamah ederek altınları, paraları edip alırsa, sabah uyanınca ilk önce tövbe etmelidir, çünkü şeytan onu kandırmıştır. Eğer kişi rüyada açgözlü davranmaz ise, Allah kulunu daha fazla sever. Kul rüyadaki bu hediyelere tamah etmemiş ise ve hediyeler kişiye rüyasında üç kez ayrı ayrı zamanlarda gösterilirse, bu gösterilen hediyelerin bir gün mutlaka ona verileceği anlamına gelir.¹³³

Üveysiler için rüyalar önemlidir. Rüyada görülen her şeyin mutlaka neyi temsil ettiğinin çözülmesi gerekir. Aşk-ı Üveysi kitabında rüyada görülen bazı durumların Üveysilere göre tabiri şöyledir. Örnek verecek olursak; kişinin zikirlerini yaptıktan sonra rüyasında deniz görmesi kişinin bağışlanıp, ilme başlaması anlamına gelirken, denizde yüzmek, üstünde yürümek ya da uçmak günahlarından kurtulmak manasındadır. Rüyada ayak veya ayakkabı görmek marifette kat edilecek yolu temsil etmektedir. Salih rüyada görülen balık ise bu âlemde para, ahirette ise sevap olarak yorumlanır.¹³⁴

Üveysilere göre rüyada gösterilenlerin bazıları üç gün içinde gerçekleşir. Kişi bu gerçekleşen olayları fark eder ve yaşayarak kaderin ve kazanın varlığına şüphesiz bir şekilde iman eder. Allah' a dua ederek huzur ve güven içinde yaşadığından da emin olur.

Üveysiler rüyalarında simgesel durumlar yanında bazı zamanlar haberci rüyalar gördüklerini de söylüyorlar. Bu haberci rüyalar ile olacak olanları önceden gördüklerini, ayrıca olay olduğunda nasıl davranmaları gerektiğinin bile zaman zaman gösterildiğini anlatıyorlar.

¹³³ M. Karabay, “Aşk-ı Üveysi,” s.51.

¹³⁴ M. Karabay “Aşk-ı Üveysi”, s.52.

“Bilen üstünde, bilen vardır”¹³⁵ ve “Şer bildiğinizde hayır vardır lakin siz bilmezsiniz, Allah bilir”¹³⁶ ayetlerini kendilerine dayanak alan grup, yeni Üveysleri rüyalarının tabiri için deneyimli birer Üveys olan öğretmenlere yönlendirilirler. Böylece Üveys adayı rüya tabiri sebebiyle telefon vasıtasıyla grupta ilk temasını kurar. Kişi, bireysel olarak başlayan zikir ibadetlerini uygularken, rüyalarının tabir edilmesi gerekliliğinden Üveysi grubuna dâhil olarak, bağlanır.

3.4. Gece Zikirleri

Üveysiler için zikir ve ibadetlerin gece yapılanları, gündüzden daha kıymetlidir. Çünkü Üveysilerin geceleri bedenleri uyurken, ruhları kendisine rehberlik eden evliyadan ders alarak insan-ı kâmile ulaşmaya uğraşmaktadır. Özellikle herkes gece uyurken, sessizlikte ibadet edildiğinde, kişi kendini daha mutlu hissedip, ruhu da kolayca mutmain olmaktadır. Ayrıca kul kendinden Allah için fedakârlık yaptığında ve iyi bir kul olduğunda ödüllendirilir ve istediklerine daha kolay kavuşur, düşüncesine inanmaktadırlar. Allah gece herkes uyurken kulum beni düşünmekte ve anmakta olduğundan daha makbul bir kuldur, diyerek isteklerini nasip eder. Çünkü herkesin uykuda olduğu zamanda Rabbimiz; ”Kulum herkes gaflette iken Beni ve Resulümü andı, der ve zikir sahibini daha çok severek, gözetir.” diye düşünüyorlar.

Üveysiler için, Allah insanı ibadet etmek için yaratmıştır, dolayısıyla her insan ibadet eden yani abiddir. İnsanın dünyada amacı ibadetler ile zorluklara tahammül ederek insan-ı kâmile dönüşebilmektir. Ancak insan bu engellerin farkında değilse ve ibadetlerini gerçekleştiriyor ise yaşamın asıl amacı olan insan-ı kâmil seviyesine ulaşamaz. Dünya hayatında kişinin birçok engelleyici ve oyalayıcı şeyler vardır. Fakat bunlar kulun dünyada vermesi gereken sınavının gereğidir. Bu sınavda şeytan sürekli çeldiriciler ile insanın nefsini yanlış yönlendirir. Eğer insan iradesini kullanabilir, dünyaya tamah etmez, iyiden- doğrudan yana ameller sergilerse, ruhunu olgunlaştırır ve böylelikle kemale ermeye yönelir.

¹³⁵ Yûsuf Suresi 76. Ayet.

¹³⁶ Bakara Suresi 216. Ayet.

Üveysiler diyor ki; Allah, isteyen herkese zikir sayesinde ilim gecelerinde nefisini terbiye etmeyi kolaylaştırır. Bu nefis terbiyesi de, yüzlerce sene evvel yaşamış veli kullarının gece rüyada kişiye verdiği eğitim vasıtası ile nasip olur. Ama Allah izin vermeden evliya da, Hızır da müridini seçemez. Her şey emir üzerine yapılır, tek başına karar veremezler.

Üveysilere göre kişinin doğru yol olduğunu anlaması yaşamındaki değişiklikleri fark etmesiyle olur. Bunlar yaşanarak görülebilecek, deneyimlenebilecek durumlardır. Kişi Üveysilik yolunda ilerleyip, eğitimlerini aldıkça zamanla kendisinden beklenmeyen güzel sözlerin ağzından döküldüğünü fark etmeye başlar ve kendi kendine bile hayran olur. Üveys kişi, ben bu kelimeleri nasıl söyledim, der. Üveysilere eğitim veren öğreten hem zahiri hem batını hocaları vardır. Üveysi yoluna giren kişi uyurken, geceleri rüyasında batını hocası olan evliyalar gelir, geceleyin ruhunu eğitir, nefisini terbiye eder ve doğruya sevk eder. Üveysilere bu eğitimleri, evliyalar mana âleminde ancak Allah'ın izniyle verebilir. Bu eğitimler ile Üveysi Allah sevgisini ve mana âleminin güzelliğini hisseder ve anlar. Ruh her gece ilim almaya, ders almaya gidiyor. Akıl bunu ister idrak etsin, ister etmesin ruh her gece ders alıyor. Böylece dünden, bugüne kişide farklılıklar oluşuyor. Çünkü ruh her gün mana âleminde bir şeyler öğreniyor, diyerek anlatıyorlar.

Öğretmen Üveysilerden birisi şöyle anlatıyor;

“Üveys olmak isteyen her kişi özellikle en başta Kur'an' ı Kerim' i sürekli okumalı ve tefekkür etmeli ve Rabbim bu ayette ben aciz kuluna ne anlattın ben bilemem bana öğret, demelidir. Çünkü Rabbim Kur'an' da: Kur'an' ı biz öğretiriz, diyor. Mümkünse Kur'an-ı Kerim, kişi biliyorsa önce Arapça sonra Türkçe olarak okunmalı ki, ne dediğini anlamalı ve tefekkür edilebilmelidir. Sadece Arapça okumak kişinin alması gereken mesajı anlamasını engeller, yaşamak ve yaşatmak için öğrenmek ve okumak gerekir.”

Sohbetlerde, Whatsapp grubu çalışmalarında da benzer şekilde zikirlerin sürekli yapılması telkin ediliyor. Bunların yanında kemale ermek için Üveys adayının öncelikle gece uykularından fedakârlık gösterip, ibadet etmesi tavsiye ediliyor. Çünkü onlar için herkesin uykuda olduğu saatler Kur'an okumak, ibadetleri yerine getirmek, nefisini eğitmek ve Allah' ı anmak için daha uygun bir zamandır. “Gece sürekli zikredin ki, kişi nefisini yenip, aslına dönsün. Bunun için mutlaka Kur'an bir ayet

Arapça, bir ayet Türkçe olarak okunmalıdır, böylece ayetler anlaşılın ve kişi tefekkür edebilsin.”

3.5. Nefs (Nefis)

Üveysilerin düşüncesine göre nefis, insanı Allah’ tan uzaklaştıran, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya yani mâsivâyâ yüzünü çevirendir. Bu nedenle Allah kulunu kendinden uzaklaştıran şeyleri elinden alır ki, Hakka ulaşsın. Bu durum kişiye bir ceza gibi gelse de aslında, ruha rahmettir. Bu nefsi yüzünden yanlış yolda olana doğruya gel çağrısıdır. Ama kul buna da nefsi ile baktığından isyan eder. Kul evladına bakıp bu benim çocuğum onsuz ölürüm diyorsa, yanlış yoldadır. Kul evladına bakıp Allah’ ın sevgisini ve mükemmelliğini fark ediyor ise, rahmani sevgiye ulaşma yolundadır. Kul, eşine baktığında Allah'ın şefkatini, Allah'ın merhametini hissediyorsa, nefsinden uzaklaşarak aslı ve manayı fark etmiştir. Artık fani suretlerden Hakk’a varıyordur. Leyla’dan Mevla’ya geçiş başlamıştır. Leyla bazen eştir, evlattır, bazen de bir eşyadır. Mâsivâdan kurtulan kul sonunda, ruhunun özüne yönelmiştir.

Üveysiler için nefsin tanınması ve alt edilmesinde namaz, zikir ve özellikle de rüyalar çok önemlidir. Zikre başlayıp, marifete giren Üveysiler için rüyalar sadece bilinçaltının veya günlük hayatın yansıması değildir. Çünkü bunları uygularken özellikle de rüyalarda kişi nefsinin nasıl olduğunu görür ve tanır. Zikirler sonucuna kişinin rüyası artık salih rüyalardandır. Onlara göre salih rüyaların kişi üzerinde görülen ilk etkisi, nefsin fark edilmesidir. İnsan günlük yaşantısında aç gözlülüğünü, fırsatçılığını, tembelliğini umursamayabilir. Fakat salih rüyalar ile kişi kötü veya olumsuz yönlerini fark ederek, yenmeye çalışır. Çünkü onlara göre “Nefsini bilen, Rabbini bilir” önce insan nefsinin tanıyacak, zaaflarını bilecek ki, onunla savaşıp yok edecek ve kendi nefsi için cennete varmaya değil, sadece Allah’a varmak için ibadet edecek, diyorlar. Kendileri de aynı aşamalardan geçmiş ve hala nefisleri ile savaşmaya ve onu küçültüp, yenmeye çalıştıklarından ve nefislerinin bir anda değişip yok olmadığını, giderek daha uysal veya daha kontrol edilebilir bir hayvana döndüğünü söylüyorlar.

Üveysiler için salih rüya ile fark edilen nefis, hayvani sembolle gösterildiği için “hayvani nefis” olarak adlandırılır. Bu hayvani nefis, yapılan ibadetler ile günden güne ehlileştirilerek, zamanla yok edilip kişinin hal yoluna girmesi ve ilerlemesi amaçlanır.

Üveysilik' te ki asıl amaç insan-ı kâmil' e erişebilmektir. Kişinin insan-ı kâmil' e erişebilmesi için ilahi bir nefes olan ruhun, dönüşmesi gereklidir. Bu nedenle seyri sulûk yoluyla ruh gerçek düşmanı olan nefsinin yenmek için çeşitli makamları geçerek ilahi ruh ile birleşmelidir. Seyri sulûk ile sufi olan kişinin benlik dönüşümü amaçlanır. Ruh kalbi etkileyerek nefsin arzu ve isteklerine karşı gelmesini, yani terbiye sağlar.¹³⁷ Bu terbiye ile ruh manevi yükselmeyi gerçekleştirir.

M. Karabay' ın Aşk-ı Üveysi kitabında da yazıldığı gibi İslamiyet açısından bütün mücadeleler cihattır. Fakat cihadında türleri vardır. İslam ve tasavvuf âlimlerine göre, dış dünyaya yönelik verilen mücadele küçük cihatken, insanın nefsiyle yaptığı mücadele ise büyük cihattır. Bu sınıflamaya göre düşmana karşı savaşarak şehit olmak küçük cihattır. Büyük cihat ise, kişinin kendi nefsi ile girdiği mücadeledir ve “cihad-ı ekber” olarak da adlandırılır. Çünkü insanın başkasına karşı savaşması, kendi nefsiyle savaşmasından daha basittir. Küçük cihadın amacı şehitlik, büyük cihadın amacı ise siddıklıktır.¹³⁸ Bu nedenle Kuran-ı Kerim'de siddıklık, şehitlikten daha önde yer almaktadır. Kuran-ı Kerim' de der ki;

“Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, siddıklar, şehitler ve sâlih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır!”¹³⁹

Bu ayette adı geçen makamların sıralaması önemli olup, siddıklık makamına ulaşan kişilerin şehitlerden bile üst makamda olup, peygamberlerden sonra yer aldığı bildirilmektedir.¹⁴⁰

Muhyiddin İbn'ül Arabi, velileri nebiler, siddıklar, şehitler ve salihler olarak dört ayrı sınıfa ayırır. Nebilikle, siddıklık arasında hiçbir makam olmadığını söyler.¹⁴¹

¹³⁷ İbrahim Işıtan, “*Sufi Psikolojisi Sülemi'ye Göre Sufi Benlik Dönüşümü*”, Divan Kitap, Ankara, 2014, s.73.

¹³⁸ Ahmet Özel, “Cihad” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7,1993, s. 528.

¹³⁹ Nisa 69. Ayet

¹⁴⁰ <https://sorularlaislamiyet.com/sehitlik-makami-mi-ustundur-siddikiyyet-makami-mi-ustundur> (erişim:15.10.2019)

¹⁴¹ Süleyman Uludağ, “Veli” ,*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, 2013, s. 27.

Üveysler, sıddıklık sıfatı, Hz. Ebubekir' in hem lakabı, hem de makamıdır, diyorlar. Bu lakap dürüst, güvenilir, yalan söylemeyen anlamına gelmekte olup, bu lakabın kendisine Hz. peygamber tarafından verildiği bilinmektedir.¹⁴²

Üveysiler sürekli suretle aracısız sade bir kul olarak Allah' a yönelerek, ondan yardım dileriz, sorularımızı Rabbimize sorar, cevap bekleriz, diyorlar. Örneğin, Rabbim doğru yolda mıyım? diye sorarız. Çünkü insan nefsinin tek başına yenemez, Allah' a sığınmak gerekir. Allah' a sığınmak ona kul olmak ve anmak ve istenilenleri yapmakla olur. Kişi yaptığı zikir ve ibadetler ile bu dünyaya doymayan nefsinin tevhitte küçültülüp, Rabbimizin kendinden bir parça olan ruhunu büyütür, diyorlar. Ruh büyümeye başlayınca da insan asıl ulaşması gereken yolun başına varmış olur.

Bu yolun girişi, Üveysilere göre zikir ve rüyalaradır. Üveys zikirlerini gerçekleştirip, hediyelerini sundukça bir süre zarfında kişi rüyasında kendi nefsinin bir hayvan olarak görür. Görülen hayvan kişinin nefsinin sembolleşmesidir. Nefsin sembolü köpek, tilki, yılan, at gibi herhangi bir hayvan olabilir. Görülen hayvanın olumsuz özellikleri, kişinin düzeltilmesi gereken yönünü yansıtmaktadır. Hayvanın olumsuz huy ve davranışlarına göre kişi kendindeki kötü huyları, özellikleri törpülemelidir. Nefis olarak beliren hayvan ne kadar siyah renkli ve büyük ise kişinin nefsi de o kadar büyük ve kötüdür. Beyaz ve küçük ise pek zararı yoktur. Başboş görünüyorsa, nefis ile savaşmak gerekmektedir. Eğer hayvan ölmüş görünüyorsa, nefis çok uğraştırmadan yenilecek anlamına gelir. Bu hayvan suretiyle nefsindeki eksikliği öğrenip, fark eden kişi kötü yönlerini idrak ederek, kendi nefsi ile cihat etmeye başlar. Bu Allah'ın Üveyslere bir lütfudur. Çünkü insan-ı kâmil olmada en önemli aşamalardan biri nefsinin yenmesidir.

Üveysi olan kişi rüyada nefsinin yılan şeklinde görürse, acımasız, yalancı, kötü biridir. Eğer rüyada domuz olarak görürse, haram-helal ayrımı yapmayan bencil bir insan olduğu anlamına gelir. Yırtıcı hayvanlardan biri şeklinde görünen nefis ise istediğine ulaşmak için her şeyi yapabilen bir kişiliği temsil etmektedir.¹⁴³Daha pek çok hayvan rüyada kişinin nefsinin temsil edebilir. Görülen hayvanın kötü yanları kişinin olumsuz yanlarını fark ettirir. Böyle bir deneyim yaşadığını anlatan yeni

¹⁴² Mustafa Çağrı, "Sıddık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, 2009, s. 92.

¹⁴³ M. Karabay, *Aşk-ı Üveysi*, s.54.

Üveysi olan bir kadın rüyasında nefsinin kaplan olarak görüldüğünü ve buna çok şaşırıldığını belirtiyor. Çünkü kaplan kibir anlamına geliyordu, bense kendimi çok mütevazı sanıyordum. Ama fark ettim ki, ben başkalarını çok da önemsemiyorum, diyor. Başka bir Üveysi de rüyada nefsinin aslan olarak gördüğünü onun da anlamının kendini başkalarından üstün görmek ve kibirlenmek olduğunu öğrenince şaşırıldığını ve artık daha dikkatli olup nefsinin kontrol etmeye başladığını söylüyor. Bir diğeri rüyada nefsinin köpek olarak gördüğünden, dünya malına bu kadar fazla düşkünlükten vazgeçmesi gerektiğini anladığını söylüyor. Bunu yapmaya başladığından beri de, hırslarının azalıp, daha sakin ve olumlu bir kişi olduğunu anlatıyor.

M. Karabay ise sohbetimizde nefsi şöyle açıklıyor; “İnsanda önce batını bir nefis vardır. Bu batını nefis önce hayvani olarak belirir. Kişi marifete girince önce hayvani nefsinin fark edip, görüp öğrenir ve ondan uzaklaşmaya çalışır. Kendini fark ettikçe karşı koyar, hayvani nefsinin yenersin. Eğer bunu başarırsan, sıra insani nefse gelir. İnsani nefsinin de eğitebilirsen, böylece hakikate giden yol açılır. İnsani nefse ulaşmadan, onu anlamadan, kendi varlığını benliğini idrak etmeden hakikatteki yolculuk başlamaz. Hayvani nefsinin kontrol etmek zordur. İnsani nefis ise, terbiye edilerek, durdurabilir bir yapıdadır. Hayvani nefse kıyasla insani nefis daha ehlidir. Hakikate yapılan yolculuk ancak insani nefis, iledir. Marifetten sonra hakikati de bitiren insana Allah nurani nefsi nasip eder. Kişi artık Allah’ ın kulu olur, nefis mücadelesine gerek yoktur. Allah artık insanı nefsi ile mücadele ettirmez.

4. ÜVEYSİLİKTE EĞİTİM

4.1. Manevi Öğretmenler: Ricalu’l Gayb

Tasavvuf düşüncesinde Allah’ ın dost edindiği fani kulu veli, abdal veya evliya olarak biliriz. Veli ve evliya kelimeleri günlük hayatımızda eş anlamlı kullanılmaktayız. Fakat aslında veli kelimesinin çoğul hali evliya olmaktadır. Bu kelimeler anlam bakımından yardım eden, koruyan, korunan anlamlarını taşır. Ayrıca Veli, Allah’ ın bilinen doksan dokuz isminden biridir. Anlamı müminlere dost, yardım eden, destek verendir.¹⁴⁴

¹⁴⁴Süleyman Uludağ, “Veli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, 2013, s. 25.

Ricalu'l gayb, âlemde tasarruf sahibi gizli ve aşikâr veliler topluluğu demektir. Ricalu'l-gayb terimi, "gayb erenleri" anlamını taşır. Bu veliler Allah'ın temsilcileri olup, halleri gizli olduğu için yapıp ettikleri herkes tarafından kolaylıkla anlaşılmaz. Tasavvuf anlayışına göre ricâlu'l-gaybın şahısları değil, fakat manevî halleri gizlidir. Tüm ricâlu'l-gayb ehillerinin hepsi birbirini tanımaktadır.¹⁴⁵

Ricâlu'l-gayb anlayışına göre, Allah, dünyanın evrendeki manevî ve ruhanî düzenin devamlılığının sağlanması için hayırların artırılıp, şerhlerin azaltılması gibi konularda değer verdiği bazı kullarını görevlendirir. Bu kulların insanlar tarafından tanınmamaları veya gizli olan sırları bilmelerinden dolayı "ricâlü'l gayb" adı verilmiştir. Ricâlu'l-gayb denen bu özel grup, oluşumda hiyerarşik bir yapı mevcuttur.¹⁴⁶

Abdal, Allah'ın yeryüzünün yönetimi için seçtiği kullardır. Tasavvufi anlayışa göre *kutb*, ricâl hiyerarşisinin başıdır. *Kutb*, tasavvufa göre evrenin yönetiminin sorumlusudur. Bu veli hiyerarşinde, aşağıdan yukarıya doğru evliya sayıları azalmakta ve piramitsel bir yapı oluşmaktadır. Bu piramitte, Allah adına evreni yöneten en büyük veli "*kutb*" veya "*gavs*" sıfatını alır.¹⁴⁷ *Gavs* ve altında yer alan *imaman* adı verilen iki velinin oluşturduğu yapı "üçler" adını alır. Onların altında ise dört kişiden oluşan *İmâmânı evtâd* yer alır. *Evtâd* âlemin dört yönünde görevlendirilmiş dört velidir. Üçler ile dört *evtâd*, birleşmesi ile yedi kişi yani "*yediler*" ifade edilmiştir. Bu hususta en yaygın görüş *abdalin* yedi veya kırk kişiden meydana geldiği şeklindedir. Ricâlü'l-gayb topluluğu, her asırda bulunur ve dünyayı durmada gezer.¹⁴⁸ *Yedilerin*, manevi yönleri Allah' a dönüktür, diğer yandan anlattıkları ve öğütleriyle insanları da islah etmeye çalışırlar.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Ahmet Atlı, *Tasavvufta Ricâlu'l-Gayb*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 278. <https://www.ussakiorder.com/uploads/5/8/1/7/58178045/102354402-tasavvufta-ricalu-l-gayb-307s-doktora-ahmet-atl%C3%84%C2%B1.pdf> (erişim tarihi.15.10.2019)

¹⁴⁶ Süleyman Uludağ, "Ricâlu'l-Gayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, 2008, s. 81-83.

¹⁴⁷ A. Yaşar Ocak, "*Veysel Karenî Ve Üveysilik*", s.104.

¹⁴⁸ Süleyman Uludağ, "Ricâlu'l-Gayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, s. 81-83.

¹⁴⁹ Selçuk Eraydın, "*Tasavvuf Ve Tarikatler*", s.135.

Kutbun nazarının dışında olan velîlere ise efrâd denir. Hızır bunlardandır. Belirli bir sayıları yoktur. Hz. Peygamber'e mükemmel bir şekilde tâbi olarak ferdiyet tecellisine mazhar olurlar. İlâhî huzurda daima ibadetle meşgul olurlar.¹⁵⁰

M. Karabay, evliyaların marifette görünür olduğunu ete kemiğe büründüğünü söylüyor. Dersler böylece gündüz de verilebiliyor. “Evliyalar, hiçbir şeyi kendi aklıyla yapmaz, emir üzerine yapar.” Üveysilere göre evliyaların yedilerinden biri olan Ladikli Üveys Ahmet Ağa'ya bu devrin Gavsı var mı? diye sormuşlar. O, da “Gavs her devirde vardır. Gavs, Galata köprüsünün orda bir gazetenin üzerinde yatıyor. Gavs Müslümanların en üstünde yaşayan Hz. peygamberin bir numaralı varisidir. Gavs İslam'ı gerçekten yaşayan ve yaşatandır. Dünya malına değer vermeyendir. Allah aşkı ile dünyadan vazgeçendir,¹⁵¹ demiştir.

Evliyaların en iyileri beş yüzlerden, üç yüzlere geçer. Üç yüzlerden kırklara, kırklardan yedilere, yedilerin en iyisi üçlere çıkar. Bu hiyerarşide birisi ölünce alt tabakadan birisi üste çıkarılır.

4.2. Veliler Ve Üveysilerin Eğitimi

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre “Şeyh “sözcüğü üç anlamda tanımlanır.

- 1) Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse.
- 2) Tarikat büyüğü veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimse.
- 3) Arap kabile ve aşireti başkanı olan kişi.

Hz. Peygamber'e, Mürşid-i A'zam adı da verilmiştir. Şeyh de dergâhta ki yol gösterici öğretmendir.¹⁵² Bu nedenle dini topluluklarda şeyh olarak adlandırılan tarikat-cemaatin başı olan kişilerin, Kuran-ı Kerim'i ve Hz. Peygamberin sünnetlerini iyi bilmesi, bu dünyanın zevk ve hırslarından vazgeçmiş olması beklenir. Birçok dini topluluk, bu özelliklere haiz olduğunu düşündükleri bir pirin, şeyhin uygulama, hal – tavır ve ibadetlerini benimseyerek varlıklarını şekillendirmiştir. Hatta yaygın olarak “Şeyhi olmayanın, şeyhi şeytandır.” veya “Diri bir kedi, ölü bir aslandan daha iyidir” gibi ifadelerle toplum, bireyi bir dini gruba dolayısıyla bir dini lidere yönlendirir.

¹⁵⁰ Süleyman Uludağ, “Ricâlu'l-Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, s. 81.

¹⁵¹ M. Karabay, “*Aşkî Üveysi III*”, s. 127.

¹⁵² Selçuk Eraydın, “*Tasavvuf Ve Tarikatlar*”, s. 129.

Bunun nedeni de, vecd halinde yaşanan mistik tecrübenin kişi üzerindeki tahmin edilemeyen etkileri ile açıklanıyor.

Tasavvuf kişisel deneyimlere dayanır, kimin ne yaşayacağı bilinmez “kâl ilmi değil, hâl ilmidir.”¹⁵³ diye tanımlanmıştır. Kişinin yaşadığı manevi haller rahmani olabildiği gibi şeytani de olabilir. Bu nedenle İslam tasavvufunda bilgili bir şeyhin kontrolü ile mistik deneyimlerin yaşanması tavsiye edilir. Bu hal ilminde rehberlik edecek şeyhin güvenilirliğini de anlamak için, icazet aldığı silsileye bakmak gereklidir.¹⁵⁴

Dini bir oluşum olan Üveysiler ise şeyhlik sistemine dayanmadıklarını savunuyorlar. Üveysiler bu dünyada yaşayan zahiri bir şeyhe bağlı değiliz, derler. Onlar, yaptıkları zikirler ile rüyalarında manevi olarak bir evliyanın rehberliğine nail olup, eğitildiklerini söylüyorlar. İcazetin de rüya yolu ile verildiği söylenmektedir.

Rüyalarda verilen mesajların doğru şekilde anlaşılması gerektiğinden, Üveysiler için rüya tabirleri çok önemlidir. Üveysiler, gördükleri rüyaları “salih rüya” olarak tanımlıyorlar. Salih rüyaların, gündelik olarak herkesin gördüğü rüyalardan farklı olduğu ve kişinin yaptığı zikirlerin sonucunda verilen hediyeler olduğu anlatılıyor. Salih rüyaların sonucu olarak birçok güzel manevi hazzı tattıklarını, anlatıyorlar. Bu rüyalar ile Allah tarafından korunup, sevildiklerini hissettiklerini, her kişinin zikre girip, bunu kendisinin deneyimlemesi gerektiğini söylüyorlar. “Yaşa Ve Gör” onların temel savlarıdır. Üveysiler için dini konularda zahiri bir öğretmen gerekli değildir. Allah’ın izni ile zikirde hediye edilen dualar vasıtası ile tıpkı Hz. Veysel Karani’ nin manevi yolla deneyimlediği gibi evliyaların onlara manevi rehberlik yaptığını iddia etmektedir. Bu nedenle gruplarını, ilk olarak bu deneyimi yaşayan Veysel Karani ‘ nin yolundan giden anlamına gelen “*Üveysilik*” olarak adlandırılmışlardır.

M. Karabay şöyle anlatıyor; Günümüzdeki tüm tarikatların ilk hocaları olan Abdulkadir Geylani, Mevlana, Tabduk Emre gibi pek çok evliya, Üveysilere yardım etmektedir. Çünkü bizim yolumuz Allah’ a kulluk etmedir. Yolumuzda Fatıha'nın 4. ayeti olan “Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz.” sözünü temel aldığımız için, Üveysi ile Rabbi arasına kimse giremez. Bir Üveysinin tövbe etmesi

¹⁵³ Mustafa Kara, “*Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*”, Dergâh Yay. , İstanbul, 2003, s. 19.

¹⁵⁴ Erol Güngör, “*İslam Tasavvufunun Meseleleri*”, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004 s. 83.

için bir başka kula ihtiyacı olmaz. İmâm-ı Gazâli, Şems-i Tebrizi, Mevlana, Abdülkadir-i Geylani, Beyazıd-ı Bestami, Muhyiddin İbni Arabi, Elmalılı Hamdi Yazır, Fatih Sultan Mehmed, Yunus Emre gibi pek çok Allah dostu, bizim mürşidi kâmilimizdir. Ruhumuz geceleri onlardan ilim alır. Ruh kemale ermeye başladıktan sonra gündüzleri de ders almaya başlar. Gündüzleri ruhu ete kemiğe büründürerek başka bir yerde ders vermeye devam ederler. Bunlar yaşanıp, görülmeli, anlatmayla anlaşılması mümkün değildir. Bu durumu açıklamak için Zümer Suresi'nden bir ayeti sık sık delil olarak sunuyorlar.

“Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır. Şüphe yok ki, bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır.” buyuruyor¹⁵⁵

Yani Rabbimiz bazı kulların ruhlarını kıyamete kadar bırakıyor, bu sayede Üveyslere Hızır, Abdülkadir Geylani, Hz, Mevlana, Yunus Emre, Eyüp Sultan, Aziz Mahmud Hüdayi gibi çok büyük Allah dostları öğretmen olabilmektedir, deniyor. Onlar henüz ölü değildir ve Üveyslere de ders verebilmektedirler. Biz Üveysleri herkesten ayıran özellik de budur. Çünkü sadece Üveyslerin ruhuna büyük evliyalar her gece ders vermektedir, diyorlar. Diğer tarikatlarda müritler yaşayan bir mürşitten ders alır.

Daha önceden Üveyslerin toplumda pek bilinmediğini söylediğimizde, yaptıkları ibadet ve zikirleri önceden bildirmeleri yasak iken artık kıyamet yaklaşıldığından dolayı ahir zamanda olduğumuz için Rabbimiz Üveysiliği herkesin bilmesini istemekte ve bu güzel yola, marifet makamına insanları davet etmektedir, deniliyor.

Üveysilerin kendilerini açıklamakta kullandıkları ve sürekli söyledikleri ifadelerden bir diğeri de *“Ahir zamanda öyle bir kavim gelecektir ki; yalnız salih rüyalarla amel edecektir.”* ifadesidir. Bu ifadenin bir sahih olduğuna inanan Üveysiler için rüyalar çok önemli bir yer kapsamaktadır.

¹⁵⁵ Zümer Suresi, 42. Ayet.

Genel olarak Üveyslerin ifade tarzları ve gruplarını anlatışları birbirine benzerlik taşıyor. Bu bir tutarlılık hissi yaratmakla birlikte, farklı bir bilgi varsa, erişmeyi de engelliyor. Üveysler “zikre başladığımız andan itibaren yaşadıklarımıza şaşırıyoruz. Üveys olmak için zikre başlayan herkesin yaşayacakları vardır. Örneğin Üveys olunca, cennetteki evi ve nefsi gösterilir, güzel kokular hissettirilir. Kişide ilerleyen aşamalarda bir iz yani sıddıklık mührü görülür. En önemlisi de mana âleminde veli kullardan, evliyalardan sürekli manevi dersler alınır. Tüm bu yaşadıklarımız akıl ile anlaşılabilir. “Yaşayın ve görün“ diyerek kendilerini ifade ediyorlar.

Üveysiler iş, evlilik vb. birçok konuda karar verirken, soru ve sorunlarına cevap ararken, Fatıha Suresi’ nin 4. Ayeti’ ne uyarak “yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım isteriz“ sözünü esas aldıklarını söylüyorlar. Günlük hayatta da bu ayete uygun olarak, örneğin “Rabbim, doğru yolda mıyım ?” sorusunu zikrimde soruyor ve cevabı bekliyorum. Bir süre sonra Kur’an - ı Kerim’ i açtığım ilk sayfa da, rüyamda ya da daha farklı bir yolla sorunun cevabını buluyorum. Cevabın nasıl, ne zaman, kimden ve nerden hâsıl olacağını bilemeyiz. Fakat bir süre sonra sorumuza bir cevap ilk elden, aracısız olarak gelmektedir “ diyorlar.

Üveysler, ilk olarak tövbe, sonra salavat ve tevhit söyleyerek günlük zikirlerini iki kez yapıyorlar. İbadetlerinde belli bir disipline, forma ve sayıya uyuyorlar. Zikirlerin bir düzen içinde tamamlanmasıyla, belli düzene ve sayıya göre edilen duaların, evliyalara hediye edilmesi gerekiyor. Başta peygamberimiz Hz. Muhammed olmak üzere, birçok evliyanın da isimleri anılarak yapılan zikirler onlara hediye ediliyor. Bu zikirlerde belli bir mekân şartı aranmıyor. Bedensel bir hareket yapılmıyor, bu nedenle kişi yürürken, sıra beklerken bile zikrini tamamlayabiliyor.

Zikre yeni başlayanlara, bir çocuk gibi hiç bir şey bilmeden, yaşaya yaşaya öğrendikleri için “mana çocuğu” veya “tıfl mana” diyorlar. Mana çocuğu, zikirlerini gerçekleştirdikçe, marifet yolunda gelişerek ilerliyor. Tıfl mana aşaması marifetin ilk basamağıdır. Tıfl mana, hayret içinde geçer, akıl ile açıklanamaz. Akıl, zikre devam ettikçe yavaş yavaş kulun iç huzuru artar. Bu aşamadan sonra kulun evliyası rüyada bildirilir. Üveysinin, ilk evliyası yani ilk hocası değişmez. Fakat sonra başka evliyalarda kişinin ruhuna dersler verir, diyorlar.

Üveysiliğe girmek isteyen kişi, sadece dua ederek bu bireysel olarak dahil olabilmektedir. Hiçbir kimseye başvurmaya ihtiyacı yoktur. Kişi Üveysi olmak için

Üveysilerin belirlenmiş zikirlerini yerine getirir, zikrin sonunda ritüel olarak mutlaka hediyesini sunar ve Allah'ın izniyle Üveysi olur. İbadetlerden bir süre sonra mutlaka batini hocası ile rüya yoluyla temas kurup, onun yol göstericiliğinde ilerlemeye başlar. Evliyanın kim olacağını bilmek mümkün değildir. Kişinin kendi evliyasını seçme gibi bir durumu yoktur.

“Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe, siz dileyemezsiniz.” (Tekvir, 81/29) ayeti gereğince Allah izin vermeden hiçbir şey gerçekleşemez. Her şeyi Allah diler ve olacak olan, ancak o zaman olur. Bu nedenle evliyaların da, kimi neden ve nasıl seçtiğinin de bir bilgisi yoktur. Her şey sadece Allah'ın inayetiyle gerçekleşir. Buradaki ilim Rabbin katında gizlidir, gayba dairdir. Seçen ve tayin eden Rabbimiz'dir, kul bilemez, diyorlar.

Üveyslere göre yaşanacak diğer bir aşama Şeb-i Aruz'dur. Şeb-i Aruz vaktinde Üveyse rüyasında haber verilir. Çünkü Üveysi rüyada bir köy meydanında hazırlık yapıldığını görür, bu artık Hz. Peygamberden ders alma zamanının geldiğinin işaretidir. Şeb-i Aruz gerçekleşince, Allah'ın nuru ile kadınlar kendini daha genç ve güzel görürken, erkekler de, kendilerini çok güzel bir genç kız olarak görürler. Bunun sebebini Üveysiler, Hz. Peygamberimizin kız babası olmasına bağlarlar. Bu nedenle Hz. Peygamberimizin sevdiği kişiler mana âleminde kız olarak temsil edilir, diyerek açıklıyorlar. Yani erkekler Şeb-i Aruz'da Allah'ın nuru yansımış güzel bir kız olarak temsil olunur. Kızlar, kadınlar ise çok güzelleşmiş bir genç kız olarak kendilerini görürler.

Üveys olan kişiler ilk önce evliyalardan eğitimlerini alır ve nefsinin öğrenirler. Bu aşamadan sonra kişiye sonunda vücutlarına sıdıklık mührü vurulur. Sıdıklık olduktan sonrada mana âleminde evliyaların eğitimleri aralıksız olarak, Şeb-i Aruz'a kadar devam eder. Hz. Peygamber Şeb-i Aruz ile öğretmenliği devir alıncaya kadar Üveys *tıfil* manadadır, öğrenerek eğitime devam eder. Tıfil manada kişi, salih rüyalar görme, kimsenin almadığı güzel rahmani kokuları hissetme, vücudunda sıdıklık mührü, gibi pek çok farklı hal yaşar. Tüm aşamaları yaşayan Üveys daha sonra, büyük evliyalardan geceleri ders almaya başlar. Ders alma sürecinde olan Üveysi mutlaka fiziki olarak gitmediği bir yerde görülecektir. Fakat aslında giden Üveysin kendi değil de, tekrar canlandırılmış ruhudur ve Rabbim Ete kemiğe büründürerek oraya göndermiştir, diyorlar. Bundan sonra artık tıfil mananın ikinci

bölümü başlamıştır. O andan itibaren, ruh hem gece hem de gündüz ders alır. Ruh gündüzleri de ders almaya başladıktan sonra varılacak olan yeni aşama Şeb-i Aruz'dur. Hem gece hem gündüz evliyalarından dersler tamamlandığında evliyalar Hz. peygamberin huzuruna gelirler, "Efendimiz ümmetinden falanca kulun bizden marifette alacağı ders kalmamıştır, bundan sonra ki dersi size aittir, biz bu ümmetinden bu kula kefiliz." derler.

"Şeb-i Aruz Hz. Peygamber'in Üveys kişiye derse başladığı gündür. Hz. peygamberimiz, kız babası olduğu için, ister erkek olun, ister kız olsun, Şeb-i Aruz başladığında herkes kendini, gelinlik çağına gelmiş bir kız olarak görecektir. Gelini gördüğünüz an Şeb-i Aruz başlamıştır. Hemen şükür namazı kılabildiğiniz kadar kılın. Şeb-i Aruzda kız kardeşlerimiz kendilerini aynı fakat çok güzel görürken, erkekler ise çok güzel bir kız görecekler. Şeb-i Aruz başladığında Üveys erkek ise, kırmızı kaftanlar giymiş, başında fes ve tamamıyla üstündeki elbiselerin altınla işli, kırmızı ayakkabılı, kemeri altından olan bir kız göreceksiniz. Bu bir simgedir. Kız kardeşlerimiz de kendilerini göreceklerdir. İşte o günde ve an da Resulullah gece ve gündüz Üveyse ders vermeye başlar. Artık marifetin üst seviyesinde, dersleriniz başlamıştır. Marifetin en üstünde yer alan manevi derslerde bittiğinde ise, Hz. Peygamber Efendimiz, Üveys kulu Rabbe götürüp, Allah'ım, senin kullarından, benim ümmetimden bu kişinin benden ders alması bitmiştir. Ben ona kefilim, Rabbim onu sevgilin olarak kabul et dediği an da ise Şeb-i Aruz' da biter," diyor Muharrem Hoca.

Hz. peygamber marifette artık bu kulun evliyalarından ve benden alacağı ders yoktur, dedikten sonra ise Allah'ın kulunu kabul edeceği aşama gelir. Bu aşamada Marifet dünyasından bir sırrı açıkladıklarını anlatıyorlar. Bu aşamada Hz. Peygamberimizin "Ben bu kulunu çok sevdim, ümmetime kabul ettim. Sen de kulun ve sevgilin olarak kabul buyur." demektedir. Ben ümmetimden senin bu kuluna kefilim demektedir. Erkek kardeşlerim kendilerini genç yaşta ve çok yakışıklı; kız kardeşler de çok güzel görecekler. Kız kardeşler karşısında çok yakışıklı ve çok güzel giyimli, kendisi ile evlenmek isteyen bir erkek görecekler. Görünen aslında Rabbimizin cemalidir, resmidir. Şeb-i Aruz, Allah'a gelin olmadır. Üveys olan kişi Şeb-i Aruz bittiğinde kendi görünümünde Rabbimizin Cemal sıfatının çok yüksek tecellisini görür ve kendilerini çok daha yakışıklı ve nurlu görürler. Çünkü artık, Bir olan Allah ile bir olunmuştur. M. Karabay marifet makamı bitince, Üveysin hakikat

makamı başlar, demektir. M. Karabay' ın anlatımı ile hakikat makamında olanlar şöyledir.

“Rabbimiz sizi Sevgilisi olarak seçtikten sonra iki mehirden birini mutlaka verir: ‘Araba veya Ev’. Mehrini araba olarak alanlar, Üveysilik’ i yaymakla görevlidir. Araba alanlar, ileride kırklardan olurlar ve nukabelerden olurlar. Kendine ev hediye edilenlere ise, Allah’ ın mesajı ‘Ben senden memnunum, kulum sen beni zikretmeye devam et’ anlamındadır, deniyor. Kendisine ev verilenler nucabelerden olurlar. Yani onlar gizli bilinmeyen evliyadırlar. Araba verilenler ise bilinen, ayan olan velilerden olurlar. Daha fazlasını ve hakikat makamını yazmaya izin verilmediği için, yazılanlar silindi.” demektir.¹⁵⁶

Üveysi olmak için uğraşan ve bu yolu devam ettiren kişinin yolculuğunda ilk olarak Marifet makamı vardır. Marifet makamında Allah’ın ahlakıyla ahlaklanırsın. Allah’ın ilim denizinde yüzersin. Marifette kişi ibadet, zikir ve taat etmelidir. Allah ve Resulünü dille değil, kalple sevmelidir. Cenneti isteme ve cehennemden kaçınmayla ibadet etmek doğru değildir. Kuran-ı anlamak ve hayatında uygulamak gerekir. Artık kişi sabikün olabilmeli, önden gitmelidir.

Marifet makamı yedi kapıdan oluşur. Bu kapılar: *Teslim olma, Hiç olduğunu idrak, Biz olma, Acabasız olma, Cömert olma, Âşık olma, Vuslata Eren olma.*

Marifet aşaması içinde pek çok yaşantı vardır. Sıddıklık makamı da marifetin içindedir. Sıddık olabilen Üveys sadece Allah’ ın cemalini görmek ister ve ibadetinin hedefi cennet değil, Rabbin merhametidir, rahmetidir.

Hakikat makamının ise dört mertebeden oluştuğu söylenir. Bu makamlara ulaşmakta evliyalar kişilere hangi konularda nasıl yardımcı olur, diye sorduğumuzda Üveysi bir hanım, evliyalar Üveysilik yolunda ilerleyen kişiyi, Allah’ın dilediği ve izin verdiği ölçüde, kâmil insan olma yolunda zahiri ve batını ihtiyaç olana göre yardım ve himmetleri olur. Ama fani araçılara bağlanmayız. Bu bizim için manevi bir kayıptır, ancak Allah’a bağlanır ve ibadet ederiz. Allah dilemeden, evliyadan hiçbiri müridine herhangi bir yardımda bulunamaz, diyerek cevaplıyor.

Üveysiler marifet makamında yedi kapı ile makamlar dereceler, haller ile karşılaşır. Her an yeni bir boyutta ve herkesin gönlünde farklı açılır. Hakikat makamını

¹⁵⁶ M. Karabay, “*Aşk-ı Üveysi*”, s. 45.

açıklayamayız, bilinmez. Bilse de kimsenin açıklayama izni yoktur. Hakikat ancak bilinir. Ancak Yaşanarak bilinir. M. Karabay’ da kendi deneyimleri ile Üveysilik’ te yaşadıklarını ve ilk evliyası ile olan temasını şöyle anlatıyor:

“Belli bir yaştan sonra çok dua ettim ve bir arayış içine girdim. Sonunda 2002 yılında 47 yaşında Üveysi olduğunu anladım” diyor. Bu dünyada kimseden ders almadığını, mana âleminin, çok ibadet etmesi ve Allah’a yalvarması sonucu kendisine açıldığını ve böylece Üveysiliği öğrenip, anlattığını söylüyor.

M. Karabay, mana âlemi ona açılıp, kendisine ilk evliyası rüyasına geldiğinde, anlamadığını söylüyor ve sonrasını şöyle anlatıyor; “Bana rüyada ilk gelen evliya Hz. Ali idi. O zaman ben alevi değilim ki, neden Hz. Ali bana geldi diyerek, şaşırdım. Bu yolda cahildim. Onun bana ilim vereceğini anlayamadım. Çünkü öğretenim yoktu, bilmiyordum. Bunun üzerine bir buçuk yıl öğretmensiz kaldım, zahirde yol gösterecek bir şeyh aradım, fakat kimse bana bir şey öğretmedi, hissettiremedi. Bir buçuk yıl artık çaresiz hissedip “Rabbim bana vereceğin bir öğretmen yok mu? Kime danışacağım?” diye yalvardım. Bu duam üzerine bir süre sonra Hz. Ebubekir’in büyük oğlu olan, manada kırkların başı olan Abdurrahman Gazi bana öğretmen olarak gönderildi. Abdurrahman Gazi hazretleri hala manada kırkların başıdır ve yaşayanlarda ona tabiidir. Kendisi benim aklıma değil, ruhuma ders verdi. Çünkü evliyalar akli değil, manevi âlemde ruhu eğitir. Zaten Üveysilerin manevi âlemi öğreten zahiri bir öğretmeni olmaz, yaşadıklarını çözen danışman olan “zahiri Üveysi öğretmeni“ olur. Manevi dersler rüyalarda evlialardan alınır. Üveysiye gelen ilk evliya, onun ebedi öğretmeni olarak kalır. Fakat zaman zaman başka evlialardan da ders alınmaktadır.

4. 3. Üveysiler Ve Teknolojik Eğitim

Üveysilik tarihte çok eski köklü bir kaynağa kendini atfetmesine rağmen günümüzde pek bilinmiyor. Diğer dini gruplardan ayrı, tasavvufi gelenek içinde bir yapılanma gösteriyor. Fakat “Allah’ a ulaşmada, herhangi bir şeyhe, tarikata ihtiyaç yoktur” iddiaları, toplanmak için bir dergâh yerlerinin olmaması, ibadet şekilleri ve ibadette modern iletişim araçlarını kullanmaları bu grubu oldukça farklı kılıyor. Tarikat olmadıklarını ve şeyhe gerek duymadıklarını söyleyerek, farklı bir söylemle diğer bazı gruplarında ilgisini ve hiddetini çekmiş bir dini grup, Üveysilik.

Üveysileri farklı ve hatta ilginç kılan en ilginç özelliklerden bir diğeri de 21. asra uygun bir şekilde teknolojinin imkânlarını her yönüyle kullanması olarak gözlemleniyor.

Üveysilerin kurduğu pek çok facebook, instagram sayfaları var. Bunun yanında bazı forumlarda karşımıza tanıtım yapan Üveysler çıkabiliyor. Örneğin araştırma yaparken memurlar.net sitesi içerisinde dini konular başlığında karşıma Üveyslerden birinin kendisinin yaşamı ve dini deneyimleri ile ilgili söyledikleri çıktı. Merak edenleri kendi deneyimlerini yaşamak için Üveysi olmaya davet ediyor. Oldukça aktifler, sayılarını arttırma ve tanınır olma konusunda faaliyetlerini sürdürüyorlar.

Ayrıca Üveysi olanlar ve Üveysi grubunu merak edenler için sorularını cevaplamak amacıyla Muharrem Karabay'ın sohbet programı yaptığı Clubtürk Tv adlı web televizyonu açmışlar. Burada soru-cevap şeklinde Üveysilik ile ilgili bilgilendirmeler ve tanıtımlar yapılıyor. Clubtürk Tv' de yayınlananlar videolar facebook' tan takip edilebildiği gibi, youtube' dan da izlenebiliyor. Bu yayınlar ile Üveysiler bazı bilgiler öğrenmekte aynı zamanda grup içi motivasyon da sağlamaktadır. Herhangi bir aracıya gerek duymadan lider olan kişiye erişip, sözlerini kendinden dinleme şansı sağlamaktadır. Aklınıza takılan bir sorun olduğunda tekrar tekrar aynı videoyu seyredilme imkânı da oluşuyor.

Üveysiler, kendini tanıtmaya ve üyelerine eğitim vermede teknolojiyi oldukça aktif kullanıyorlar. İnternetin sanal dünyasında Üveysilik ile ilgili pek çok sunum mevcut. Gruba katılmak ve bilgi edinmek isteyen kişi, Üveysilerin kendi tanıtım sitelerinden birine yönlendiriliyor. Tanıtım sitesinde yazan telefonlardan birini arayarak, öğretmen olarak isimlendirilen bir ile iletişim kuruluyor. İletişim kurulan kişide, Üveys adayını oturduğu yer ve bölgeye göre daha yakın olan başka bir Üveysi yönlendiriyor. Ulaştığınız Üveysilerin hepsi deneyimli ve bazı aşamaları geçmiş, artık öğretmen sıfatı almış kişilerdir. Öğretmenler, gönüllü olarak gruba yeni gelenlere rehberlik yapmaktadırlar.

Öğretmeni ile iletişime geçen Üveysi, whatsappta kurulmuş bulunan bir sohbet grubu üzerinden eğitimini almaya başlıyor. Öğretmen olarak adlandırılan rehber öğretmenler otuz kişilik gruplara bu sistem üzerinden eğitim veriyor. Bu eğitim beş basamakta kategorize edilmiş ve öğretmen aşamasına gelenlerde isterlerse, kendi eğitim gruplarını oluşturuyorlar. Bu aşamaların adları şöyle sıralanmış:

- 1- Hazırlık
- 2- Hüma
- 3- Anka
- 4- Öğretmen
- 5- Üveysigâh

Bu basamakların ilkinde tasavvuf ve marifet öğretilip, nelerin yaşanacağı ve aşılacak basamaklar hakkında bilgi verilir. Bu aşamadan sonra tefekkür aşaması gelir. Kişi kendine, rehberlik eden öğretmenin kontrolünde grubunda bulunan diğer Üveysilerle tefekkür ediyor. Yani kişi günahlarını, hatalarını düşünerek, kendini sorgular. Allah' ın büyüklüğünü fark ederek, dünyadan ibret alır. Allah ' ı sevmek için kulların da birbirini sevmesi telkin edilir. Bu nedenle Üveysi olan herkesin birbirini sevmesi gerekiyor. Çünkü sevgi olmadan Üveysi olunmaz, diyorlar. Böylece gruba biz duygusu da aşılanıyor. Bu arada da yapılan zikirler sonucu salih rüyalar görülmeye başlanıyor. Salih rüyalar görülmeye başlanınca, kişi rehber öğretmene anlatarak rüyalarını yorumlatır. Yorumlar ve eğitimler arttıkça kişi nefsinin fark ederek, yenmeye çalışır. Kişi böylece Üveys olmaya çalışırken, marifette ilerleyerek, öğretmen konumuna erişilebiliyor.

Üveysiliğe göre kişi nefsiyle mücadele rüştünü ispat eden kişi grupta öğretmen olur. Kişinin artık nefsinin yendiği “mümin, müminin aynasıdır“ hadis-i şerifi gereğince, hem kendine hem arkadaşlarına bildirilir. Bundan sonraki aşamada, öğretmen olan Üveys, otuz kişilik whatsapp grubu oluşturarak, manevi danışmanlık ve yol göstericilik yapabiliyor. Bu eğitimde öncelikle tasavvufi ve dini bilgiler öğretildiği söyleniyor. Bu gruplara girmek istemeyen kişiler olursa, onların da telefonla merak ettikleri sorular cevaplanıyor. Üveys olduktan sonra geçirdikleri deneyimlerde yardımcı oluyor. Bunların hepsinin gönüllü yapıldığı söyleniyor, herhangi bir şey karşılıklı talep edilmiyor. Çünkü onlar için Üveysilik' i yaymak ve tanıtmak önemlidir. Bu durumu mümin ve Müslüman arasındaki fark ile açıklıyorlar.

Üveysilere göre Müslüman kişi ile mümin kişi arasında fark vardır. Müslüman ancak kendini cehennemden kurtarandır. Mümin ise başkalarını cehennemden kurtarandır. Mümin olmak isteyen kişi aldığı ilmi yaymalıdır. Zikri yaydıkça her şey güzelleşerek, çoğalır. Zikri sakladıkça kar edemezsiniz, dağıttıkça kar edersiniz.

5. ÜVEYSİLERİN FARKLI HALLERİ

5.1. Güzel Kokular

“Peygamberimiz Hz. Muhammed, kendisinden bahsederken; “Rih-i Rahman” ve “Nefesü’r- Rahman olarak bahsettiği söylenir. Tarikat dilinde Allah yönünden esen bir yel ve onun getirdiği benzersiz koku demektir ki, tarikat dilinde buna “Nispet kokusu” derler. Anlatılır şey değil... dil ve akıl buna yetmiyor... Üveys’e bu imtiyazından ötürü yine Efendimiz “Kutbiyet-i kübra” rütbesini vermişlerdir. Tabiin’ nin kiblesi, Kırkların önderi, kavminin ulusu ve hayırlısı olarak bilinir.”¹⁵⁷

Üveysileri diğer dini gruplardan ayıran bir iddia da kokular ile ilgilidir. Kişiler Üveysi olduktan sonra farklı pek çok hal yaşadıklarını anlatıyorlar. Sadece manevi değil, gerçek hayatta da bazı fiziki durum ve haller yaşadıklarını söylüyorlar. Bunlar içinde en çok karşılaştıklarımız sadece biz Üveysilerin aldığı farklı ve güzel kokular deniyor. Zikir yaptıkça zaman zaman güzel kokuları duyumsadıklarını iddia ediyorlar. Bu kokuları “rahmani kokular” olarak adlandıran Üveysiler, ibadet ve ziyaret yerlerinde hoş geldiniz manasında da bazen bu kokuları hissettiklerini anlatıyorlar. Bu kokuların kaynağının da Adn cenneti’ nde bulunan Misk dağı olduğuna inanıyorlar. Peygamberimizin “Bana dünyada üç şey sevdirdi güzel koku, kadın ve gözümün nuru namaz”¹⁵⁸ diyerek hadisinde bahsettiği kokular bizlere verilmiştir, diyorlar. Rahmani olduğu söylenen bu kokuların Allah’ın, doğru yolu seçtikleri için onlara bir armağanı olduğunu söylüyorlar.

Üveysi olanlar, bu kokuların dünyada hissedilenlerden farklı olduğunu ve ilk hissedildiğinde azar azar hissedilip, bazen çok belirginleşip, kimden geliyor diyerek etrafa baktıklarını anlatıyorlar. Genelde etrafta da pek kimse olmayınca aldıkları bu kokular ziyarete gidilen zatın onları tanıdığı ve kokusuyla karşıladığı anlamına geldiğini anlatıyorlar. Üveysilerden başka kimse bu kokuları algılamaz, kokular zaman

¹⁵⁷ C. Server Revnakoğlu, “Veysel Kareni ve Üveysilik”, s. 14.

¹⁵⁸ Hz. Enes (ra) rivayet ediyor; Resûlullah (asv) buyurdular ki: “Bana, (dünyanızdan) güzel koku ve helal kadın sevdirdi. Gözümün nûru ise namazda kılındı.” [Nesâî, İşretu'n-Nisâ 1, (7, 61)].

zaman manevi mekânlarda dua ederken veya türbe ziyaretlerinde gerçekleşir, diyorlar. Üveysilere göre tüm bunlar sadece kendilerinin doğru ve gerçek ibadet edenler olduğunun göstergesidir. Çünkü Onlar kurtuluşa erecek tek gruptur.

M. Karabay şöyle anlatıyor; Hz. Peygamberimizin (sav.) ve evliyaların hepsinin kendine has kokusu vardır. Kokusundan ziyarete gelen evliyanın kim olduğunu bilirsin. Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimizin kokusu genelde gül, torunlarının reyhan, Hz. Ali'nin kırmızı karanfil, gibi çeşit çeşittir. Veysel Karani gelince de etraf kahve kokar. M. Karabay eşiyile tanıştığında her yerin kavun koktuğunu ve bir hafta aynı kokunun etrafta kaldığını ve diğer Üveysiler tarafından da fark edildiğini söylüyor. Yaşar bey de bunu onaylıyor. M. Karabay ve diğer Üveysiler ile görüşürken eşimde eşlik etmekteydi, M. Karabay kendi kokusu için tesbihini bize koklattı ama ben koku alamazken, eşim tesbihin çok güzel koktuğunu ayrıca geldiklerinden beri hoş bir koku algıladığını da belirtti.

Cennetteki “Misk dağından” estiği söylenen bu kokuların Üveysilere nasip olduğu ifade edilmektedir. Bunlar anlatılarak anlaşılması pek mümkün olmayan şeylerdir. Üveysi olmak manevi bir hal olduğundan olayı “yaşa ve gör” deniliyor.

Üveysiliğe katılıp, zikirleri gerçekleştiren kişi, kokuları algılamaya başladığında sevildiğini ve doğru yolda olduğunu aracısız anlamaktadır. Zamanla zikirlerin etkisiyle Üveysilerin de kendine ait kişisel kokusu oluşuyor, hatta tespihine, evine bile o kokunun geçtiği anlatılıyor.

Üveysilerin ifadesine göre her evliyanın kokusu birbirinden farklıdır. Allah'ın veli kulları bu kokuları ile bilinip, tanınmaktadırlar. Üveysi olan kişilere mutlaka bu kokular zamanla hissettirilir. Kokularla ilgili deneyimlerini sorduğum Üveysi bir hanım o gün Veysel Karani' ye çok dua etmişim ve odamda birden bire çok yoğun bir kahve kokusu¹⁵⁹ aldım. Bu kokuyu alınca, O' nun gelip, bana sevgisini gösterdiğini anladım, diyor. Başka birisi de çok ibadet edip, çok yalvardığımda bazen bir yerden gül kokuları geliyor, ben de biliyorum ki, Hz. Muhammed benden razıdır ve beni seviyor, çok mutlu oluyorum diyerek anlatıyor. Bir erkek Üveysi ise, Cuma namazlarında, zaman zaman farklı güzel kokular aldığını, etraftakilerin ise kokuyu

¹⁵⁹ Veysel Karani' nin kahveyi bulduğu rivayet edilmektedir.

Kaynak:<http://www.baykan.gov.tr/veysel-karani-hz.>(son erişim:15.10.19)

fark etmediğini söylüyor. Ayrıca türbe ziyaretlerinde de bazılarımız kokular almaktadır, bu da “hoş geldin” anlamında evliyanın kendi kokusunu hissettirmesidir, diyor.

M. Karabay’ ın, Üveysilerin yaşadıklarını veya yaşayacaklarını ifade ettiği diğer bir hal ise normal suyu, Kevser suyuna dönüştürdükleri iddiasıdır. Belli bir aşamaya gelen Üveysilerin verilen sır duayı okuyarak normal suyun tadını, yapısını değiştirebildiklerini söylüyor. Dua ile yapısı değişerek Kevser olan su hastaya şifa olur, imanı arttırır. Kevser suyu, Allah’ ın yolunda ilerleyen marifet ehli her kula verilen bir lütuf olarak anlatılıyor. M. Karabay bu durumun nasıl olduğunu bilmediğini, ancak marifette Allah tarafından yetki verilen Üveysilerin, sır olarak bildirilenleri yaparak suyu Kevser’ e dönüştürme becerileri kazandığını söylüyor. Kevser suyunu içtiğinde, bazen şekerli, bazen limonlu, bazen soda, karanfil, baharat, gibi sonsuz tatlar alınır, diyorlar. Daha sonra bazı Üveysilerinde suyu Kevser’e çevirdikleri iddiasını yineliyorlar.

M. Karabay kapalı bir şişe suyu açıp, suya bir dua okuyarak içmemizi söyledi. Ben herhangi farklı bir tat alamadım, fakat eşim tatlı ve hoş bir tat aldığını ifade etmiştir.

5.2.Sıddıklık Ve Sıddıklık Mührü

Müslüman bir kişinin taşıması gereken en önemli sıfatlardan olan sıdk, doğruluk, gerçeklik ve kalp temizliği manalarını taşır.¹⁶⁰ Üveysiler diğer dini gruplardan farklı olarak doğru yolda olduklarının bir kanıtı olarak, sıddıklık mührü ile mühürlendiklerini söylüyorlar.

Üveysilere göre kul, zikirlerini aksatmadan yaptığında, hep iyilikten, doğruluktan yana olup, yüzünü mana âlemine dönerek, kemale ermeye başladığında kulluk görevlerini sevgi ile yaptıkça tırnağında bir kırıklık veya çizgi oluşuyor. Üveysilerin, sıddıklık olarak yorumladıkları bu durum genelde ayak veya el başparmağında olmak üzere tırnaklarda oluşan geçmeyen kırıklıklar, çizgilerdir. Bu iz tırnak kırılmış gibi yatay veya düz bir şekildedir. Üveysiler bunun Allah tarafından

¹⁶⁰ Selçuk Eraydın, “*Tasavvuf Ve Tarikatlar*”, s.181.

zikirde önde olanların işaretlenmesi olduğunu ve tüm Üveysiler de mutlaka oluştuğunu savunuyorlar. Bu işaretlenme kiminin tırnağında çizgi, kiminin de kırıklık olarak olduğunu ve zamanla da geçmediğinden bir mühür gibi kaldığını söylüyorlar. Tırnak yenilendikçe, aynı şekilde izin devam ettiğini anlatıp, oluşma sebebini şöyle açıklıyorlar. İnsan ölüp, mezara girince, kabir hayatında sual, azap ve nimet olarak üç durum söz konusudur. Kabirde Münker ve Nekir adlarında iki melek gelir ve mevtayı sorgular, “Rabbin kimdir? Dinin nedir? Peygamberin kimdir?” Üveysileri ise kabre konduklarında mühürlerinden çıkacak olan nur ile tanınırlar. Münker ve Nekir onlara, “Biz senin Müslüman olduğunu biliyorduk” derler ve ardından cennet kapıları açılarak cennet gösterilir. Onlarda kıyamete dek nimet ve mutluluk içinde beklerler.

Hayırlı ameller yapan, Allah’ ın emrettiklerini yapan ve Allah’ a sevgi ve aşk ile yaklaşan, çikarsızca yönelen kişi “sıddık” tır. Üveysilerin hedefi de sıddık olmaktır. Bunu başaran Üveysiler, Adn cennetine gidecektir. Çünkü Adn cenneti veya Kur’ an da yazdığı gibi Adn cennetinin sakinleri peygamberler, evliyalar, sıddıkların kalacağı yerdir.

Üveysilerin gitmek istediği Adn cenneti’ nin Kuran’ da on bir yerde bahsi geçtiği belirtilir. Adn cennetleri, içinde güzel evler, tahtlar, türlü türlü yiyecekler ve her türlü güzelliğın olduğu ebedi bir yurt olarak anlatılır. Bu yere sadece iman edip, Allah’ a ahdini yerine getiren imanlı, hayırda yarışan müminlerin gireceği vaad edilmektedir. İbnü’ l Arabi’ ye göre Adn cenneti en yüksek mevkilerden oluşur. Kendi içinde de kademelere ayrılır. En yüksek kademedede Hz. peygamber ‘ in bulunduğu vesile makamı vardır. Firdevs, Naim, Me’ va ve diğer cennetler, Adn cennetinin altında yer alırlar. Kullar yaptıklarına göre ayrı ayrı kademelere yerleşirler. Buna göre Adn cennetinin değişik dereceleri olmakla birlikte, birkaç cennet mevkinin adı olması olasıdır.¹⁶¹

Cennetin yedi kattan oluştuğunu ve en üstte Hz. Peygamberin olduğunu söyleyen Üveysiler, insanların, Üveysilik yoluyla sıddık olup, cennette herhangi bir kata değil, şehitlerle, peygamberlerle, evliyalarla aynı yere, yani Adn Cenneti’ne gitmesini diliyoruz, diyorlar. Başka da bir amacımız yoktur. Çünkü Adn Cenneti’ne

¹⁶¹ Yusuf Şevki Yavuz, “ADN Cenneti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, 1988, s.390-391.

girenlerin her an Allah' ın yüzünü, cemalini seyredebilecekleri bizzat Hz. Peygamber tarafından bildirilmektedir, diyorlar.¹⁶²

Resim 1- Allah Mührü ¹⁶³

Üveysilerin tümünün tırnaklarında belli bir aşamadan sonra bir işaretlenmenin olduğunu kabul ediyorlar. Bu işaretlenmenin anlamının da Allah' ın Üveysi kulunu sevmesi, işaretlemesi olarak yorumluyorlar. sıdıklık mührünü bulduğumuz yerler uygun olmadığı için ben görmedim, fakat tırnaklarında böyle bir değişim olduğunu ve gösterebileceklerini teklif ettiler. Tırnaktaki çizgilerin, kırık gibi veya çizgili görünmesinin sıdıklık mührünün göstergesi olarak Allah'ın bir lütfu olduğunu ifade ediyorlar. Arkadaşımız “Hacı İsmail ile Ramazan’da beş bin kitapçık bastırmıştık, pek paramız yoktu, sıcakta taksi parası vermeyelim, diye onlarca kilo ağırlığı elinde kucağında taşıdığı için Allah onun eline, gösterdiği azimden dolayı Allah yazdı, hem de kabartmalı olarak tırnağına yazdı, resimleri var,” diyor.

Üveysilere göre ayak başparmağında oluşan dikey ve yatay çizgiler, kırık gibi görünen bozukluk Üveysiliğin mührüdür.

¹⁶² Buhârî, Tefsir 55; Müslîm, İman 296.

¹⁶³ M. Karabay, “Aşk-ı Üveysi”, s.57.

Bunun dışında Üveysi olan kişiler makamlarda ilerledikçe, bedenlerinin herhangi bir yerine boya vurulduğunu ifade ediyorlar. Vücutta oluşan bu boyanın anlamının da Rabbin, Üveysinin kulluğundan memnun olduğunun belirtisi olduğu anlatılıyor. Bu boyanın kısa süreli kalabildiği gibi kalıcı da olabildiği söyleniyor. Fakat genellikle bu boya çabuk siliniyor.

Üveysiler, sıdıklık işaretini açıklamak ve ispatlamak için Bakara Suresi'nden delil gösterirler.

عِبْدُونَ لَهُ وَنَحْنُ ۖ صِبْغَةَ اللَّهِ مِنْ أَحْسَنُ وَمَنْ ۖ اللَّهُ صِبْغَةَ

Elmalılı Hamdi Yazır'ın mealiyle olduğunu söyledikleri "Allah'ın boyasına bak, Kim, Allah'dan daha güzel boya vurabilir ki? İşte biz O'na ibadet edenleriz."¹⁶⁴

Resim-2 Yatay çizgilerde Sıdıklık mührü olabiliyor.

¹⁶⁴ M. Karabay, "Aşk-ı Üveysi", s.57.

Resim-3 Aşk-ı Üveysi kitabından Allahüsmamed Mührü¹⁶⁵

Sıddıklık mührünün varlığını Allah' ın sevgili kulu oldukları için işaretlendiklerine yormaktadırlar. Bu düşüncenin temellendirmesini de Hz. Ebubekir' in yılan tarafından sokulması sonucu ayağında (topuğunda) iz kalmasına istinaden söylüyorlar.

5.3. Lakap Takılması

Üveysilerin anlatımına göre sıddıklık makamından sonra kulluk makamına geçilmektedir. Üveysilere göre, kul makam aldıkça, Rabbi kuluna bir ad-lakap takar. Örneğin diyorlar, Hz. Mevlana'nın asıl adı Muhammed Celaledin' dir. Mevlana ve Rumi adları kendisine sonradan verilen manevi isimlerdir.¹⁶⁶

Üveysiler Rabbimizin bize de verdiği isimler-lakaplar vardır, diyorlar. Örneğin Rüveyda, Firdevs, Kutay, Abdullah, gibi isimler mana âleminde bize verildi.¹⁶⁷ Sohbet esnasında da bu isimlerin zamanla kişi kademe de ilerledikçe değişip, mana âleminde yeni isimlerin verildiği belirtiliyor. Kişiye konulan yeni isim, lakap ile

¹⁶⁵ M. Karabay, "Aşk-ı Üveysi", s.57.

¹⁶⁶ Şefik CAN, "Mevlana Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri", İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1997, s.31.

¹⁶⁷ M. Karabay, "Aşk-ı Üveysi", s.58.

Melekler, evliyalar, peygamberler öteki âlemde sizi bu isminizle tanıyacaklar. Kabre girdiğinizde de bu isminizle çağrılacaksınız, diyerek açıklanıyor.

Üveysiler için bu yaşananları anlatmak yerine, kişinin kendi deneyimini yaşaması gerekiyor. Bu nedenle temel savlarından biri sürekli olarak tekrarladıkları “Yaşa Ve Gör” dür. Çünkü manevi bir korunma hissettiklerini, başkalarının bunu anlamasının mümkün olmadığını söylüyorlar.

Fatiha Suresi'nin 4. Ayeti' ni esas alıp, yani Türkçesi ile “Yalnız Sana ibadet eden ve yalnız Senden yardım dileyen kullarından eyle bizi Allah'ım.” ile söylediğimiz gibi, ne istersek, her daim Allah' tan isteriz, kullardan değil, diyorlar. Bu anlamda Fatiha suresinin 4. Ayeti Üveysiler için önemlidir. Çünkü Üveysilerin sürekli belirttiği üzere “Bizim şeyhimiz yoktur, biz ne istersek doğrudan Rabbimizden dileriz. Arada araçlar yoktur ve Rabbimiz bizim ile konuşur. Bu konuşma içimize inen bir sestir, kulak duymaz.” diyorlar.

M. Karabay'ın şimdi eşi olan Gülbeyaz Hanım ile evliliklerinin gerçekleşmesinde olan durumu buna örnek veriyor. Gülbeyaz Hanım nasıl evlilik kararını verdiklerini şöyle anlatıyor. “Bir gün Muharrem Bey yanıma geldi ve dedi ki, ‘mana âlemi evlenmemizi istiyor. Fakat sen yine de düşün, taşın ve âleme sor’ diyor. Gülbeyaz hanımda düşündüm. Fakat çokta emin olamadım, doğru mu yaparım, diye karasızdım. Kendimce şüphelerim vardı, sonunda evlenmemiz gerçekten uygun mudur? Hayırlı mıdır? diye direkt olarak Rabbime sordum ve sorumun cevabını bekledim. Aradan zaman geçti bir gün araba kullanırken birden bire ‘biz onu çok sevdik’ diyen bir ses içimde hissettim. Bu bir ses değildi ama yine de duydum. Bu hali yaşayınca çok heyecanlandım. Ama cevabımdan da ve evliliğimden de emin de oldum. Böylece ben cevabımı aldım ve evlendik. Bunun nasıl bir şey olduğunu anlatmak çok mümkün değil, ancak yaşanır. “ diyor Gülbeyaz Hanım.

Sürekli yapılan zikir Üveysi için temel ibadettir. Üveysinin yaşadığı her yaşantının temelinde zikir vardır. Zikir ile yaşanan hallerden bir diğeri de Rabbin kuluna yeni bir isim vermesidir. Allah sevdiği kuluna kendisi yeni isimler verir. Bu bir tür yeniden var olmanın simgesidir. Zikir ile nefisini fark ederek yenen ve Allah' a ulaşma yolunda ilerleyen Üveyse, Allah kendi mührünü basar yeni hayatında yeni bir isim verir. Her Üveysinin aldığı ad, aşamalar geçtikçe değişir. Alınan isimler kişinin makamını işaret eder.

Üveysiler meleklerin ve Azrail' in de Üveysi olan kişiyi Allah' ın verdiği isim ile çağıracağına inanıyorlar. Görüştüğümüz kişilerden bazılarının ismi değişmiş, bazıları ise yeni oldukları için henüz isim alamamış.

Onlara göre Allah seçtiği kuluna sevgisini göstermek için en güzel isimlerden armağan eder. Örnek olarak Ladikli Ahmet Ağa' nın lakabının Hüdai, Celaledin Rumi' nin Mevlana adlarını almalarını gösteriyorlar. Bu isimlerin onlara Allah' ın hediyesi olduğunu anlatıyorlar.¹⁶⁸

5.4.Tecelli-Yakaza Ve Misal Âlemi

Tecelli etmek, Arapça, açık ve zahir olmak demektir. Gaybden gelen ve kalpte ortaya çıkan nurlara tecellî denir. Hakk' ın arif olan kişinin gönlünde hissedilir, görünür olmasıdır. Allah ile kul arasındaki perdeler kalktıkça evrenin Allah' ın tecellileriyle dolu olduğu bilinir. Tasavvuf dilinde Hakk' ın zat ve sıfatının görünmesi tecellidir.¹⁶⁹

İslam filozoflarına göre tecelli etmek demek, Allah'ın varlıkları yoktan var etmesidir. Tasavvufi anlayışa göre ise Allah, varlıkları kendisini bilmeleri için yaratmıştır. Hz. Davud' un Allah' a “ Varlıkları niçin yarattın?” diye sorduğu ve Allah' ın da cevap verdiğini Muhyiddin Arabi ve İsmail Hakkı Bursevi gibi tasavvufçular kabul etmektedir.¹⁷⁰“Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım. (Acluni, *Keşfü'l-Hafa*, II/132)” ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla tecelli hali, Allah'ın kendisinin varlığından başlayan ve diğer varlıkların görünür olmasına kadar devam eden bir durumdur.¹⁷¹

Üveysiler çeşitli zamanlarda anlık tecelliler yaşadıklarını anlatıyorlar. Yaşadıkları tecelliler sayesinde endişe ve korkularının azaldığını, Allah' a daha da çok aşk duyarak yaklaşmalarını sağladığını ve daha çok tevekküle yönlendiklerini söylüyorlar. Kaza ve kaderi de kabullenmede şüpheye yer kalmadığı anlatıyorlar. Bu haller ile Allah' a yakın olduklarını, sevildiklerini ve korunduklarını hissettiklerini

¹⁶⁸ M. Karabay, “*Aşk-ı Üveysi*”, s.30.

¹⁶⁹ Selçuk Eraydın, “*Tasavvuf Ve Tarikatlar*”, s. 228.

¹⁷⁰ Alim Yıldız, “*Üveys İle Gıydim Hırka*”, s.9.

¹⁷¹ Semih Ceyhan, “*Tecellî*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 40, 2011, s. 241.

belirtiyorlar. Bunların yanında tecellilerde kendilerinin de kimlere Üveysiliği tebliğ edeceklerinin de gösterildiğini söylüyorlar.

*“Rüyalardan sonra namazlarda ve zikirlerde perdeler kalkmaya başlar. Artık tecelli dediğimiz "anlık görüntüler" başlar. Bir anda görünen ve hemen kaybolan görüntüler. Bir anda görürsün ama aldığın haz unutulmaz. Yıllar geçse de unutamazsın.”*¹⁷²

Üveysiler “gönül gözünün” veya “sır âleminin” açılmasıyla gayb âlemi görüldüğünde, insan aklına ve duyularına ihtiyaç duymayız, diyorlar. Bu aşama ancak Allah'ın lütfu ile gerçekleşmektedir. Tasavvuf diliyle bu duruma aynel'-yakîn denmektedir.¹⁷³

Bu deneyimi yaşayan Üveys bir bayan, manevi talebesi olduğu Hz. İmam Hüseyin'i bir kere secdeye giderken gördüğünü ve çok duygulandığını söylüyor. “Tecelliler ve zikirler neticesinde zaman zaman da yaşadığı veya yaşayacağım sıkıntılar, hatalarda gözlerim bir anlık kapandıkça gösterildi. Zikirlerle devam ediyorum, çünkü zikir sürekli olmalıdır, zikirde ilerledikçe, alacağım yol da artar.” diyor.

5.5. Kalp Zikri

Üveysilerin samimiyetle ibadet ve zikirlerin sürdürmesi ile ulaştıklarını ifade ettikleri diğer bir hal “kalp zikri” olarak adlandırılıyor. Bu zikir, dil ile söylenen duanın kalp ile aynı anda tasdiklenmesidir. Bu durumu duayı “kalbinden de geçecek yoğunlukta hissetme” olarak açıklıyorlar. Bu hale vardığında diyorlar ki “Hiç bilmediğin, Kur'an ayet ve surelerine kalbinden inanır ve duyduğunda aynı anda kalp ile eşlik edersin. Eğer Kur'an-ı Kerim'i bir yerlerden dinliyorsan aynı anda zerre kadar

¹⁷² M. Karabay, “Aşk Üveysi”, s.75.

¹⁷³ Reşat Öngören, “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Tasavvufta Keşfin Değeri”, s.86.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/10119> (erişim tarihi.15.10.2019)

fark olmadan kalbin kendiliğinden duaya katılırsın. Bu aşamaya sadece Üveysiler gibi samimi inananlar ulaşır.”¹⁷⁴

Üveysler bu halleri kalp zikrini benzeri olayları yaşamak insan bilincinin açıklayacağı bir hal değildir. Bu bir erme halidir. Bu dünyanın ötesine akıl erişemez, sırrı bilemez. Kişi bu durumu yaşar ve bilmediği duaları bile söyler. Zikirde böyle haller ile kişi ilerledikçe, tarikatta alınan yol da artar. Bu marifet aşamasıdır. Şeriat itikadın, hakikat tarikatın, marifet ise kalbin için de gizlidir.

Üveys olan kişi marifete varınca hakikat makamına doğru yürümek ister. Tevhidin yani La İlahe İllallah zikrin devam ettikçe aracısız olarak yaşamdaki amacını, sırrını da öğrenirsin. Bu sırrı öğrenince de, bir kapıyı daha geçmişsin demektir. İlerlediğinde sırrının da sırrına erersin. Artık bu dünyanın heves ve hırslarıyla bağın kalmamıştır. Bu aşamaları geçen herkesin mutlaka gördüğü bir hal vardır, diyorlar. Bu ya rüyada ya da zikirde gerçekleşmekteymiş. Üveysler bir gün mutlaka kişinin kendi ruhunu yeşillikler üzerinde uçarken veya suyun üstünde yürürken, yüzerken görüleceğini söylüyor. Görülen yeşillikler veya su ruhun artık arınıp, temizlendiğinin temsili olduğundan, kişi artık geçmiş günahlarını tekrarlamaz. Hayatının içinde Kur'an'ın istediği gibi doğruluktan, iyilikten ayrılmadan yaşanır. Artık insan dünyada tamamen Kur'an'a dayalı olarak yaşamaya başlar. Bu aşamaya geçen Üveysi için hırslar, kederler, kıskançlıklar biter. Teslimiyet tamdır. Bundan sonra kalp ile yapılan zikirler dilde başlar, dilden kalbe iner, sonra da sırra varılmaya çalışır.

6.ÜVEYSİLİK VE ONTOLOJİ

6.1. Elif, Lam, Mim

Üveysilere göre marifette yol almanın esası, sevgidir yani onların ifadesiyle “Elif” tir. Elif sevginin temsilidir. Üveysiler olarak biz dünyada olan savaştan, korkudan, adaletsizlikten uzaklaşarak herkese sevgi ile yaklaşmak, sevgiyi yaymak istiyoruz, diyorlar. Üveysiler, tüm velilerin de Allah aşkı ile her şeye sevgi ile yaklaşmasından dolayı onların Üveysi olduğunun işareti sayıyorlar. Hacı Bektaş Veli,

¹⁷⁴ M. Karabay, “Aşk Üveysi-II”, s.31.

Hacı Bayram Veli, Yunus Emre, Hallacı Mansur, Hacı Ahmet Yesevi gibi sevgiyi temel alan her evliyanın ve her kulun Üveysi olduğunu düşünüyorlar.

“Âl-i İmrân Sûresi suresi ve birçok ayette, surede, ayetlerin ilk başlangıcı, elif, lam, mim’ dir. Elif nedir? diye tıfıl manada rabbime sormuştum.”¹⁷⁵M. Karabay beyefendi, “Genelde neden Kuran’ da ilk harfler aynı, hep elif, lam, mim’ diye merak ettim. Niye ? diye manada sordum, cevabı da manada aldım, bana öğretildi diyor. Bir ses bana; Elif, kıyamdır. Lam, rükû, Mim de secdedir, dedi. Yani anladım ki, bana namazı tarif ediyor. Bunu bana Rabbim bana birinci elden öğretti, diyor.

M. Karabay Aşk-ı Üveysi kitabında da yazdığı gibi diyor ki; Elif, Lam ve Mim tek bir anlam taşıyor; Elif, kıyamdır. Lam, rükû, Mim de secdedir. Aynı zamanda, Elif sevgi, Lam aşk ve Mim de kederdir. Elif Allah, Lam Muhammed, Mim Ümmettir.¹⁷⁶Çünkü Allah bizi sevmese yaratmazdı, sevmeseydi bizleri Müslüman, sâbikün olarak seçmezdi. Allah bizi seviyor, bizde Allah’ a olan sevgimizi göstermek için, Allah’ın bizlere verdiği nimetleri düşünüp, şükretmeliyiz. Bu bile ibadettir. Hayırlı ameller yapan, Allah’ ın emrettiklerini yerine getiren ve dünyada kulluk görevlerini yerine getiren, ibadet eden, hayatını Kuran’a göre tanzim eden iman sahibi kişilerin tümü cennetlidir. Mana âleminden öğretildi ki, ibadetlerin katları “Namaz, Zikir, Tefekkür ve İdrak” tır. Ulaşılması gereken son nokta idrak halidir. Her zaman yaptığımız ya da söylediğimiz şeylerin bizim için gerçek manasını fark etmeliyiz. Allah’ ın bize verdiği nimetleri tefekkür ederek, anlamak bile bin namaz sevabının yerine geçer. Kullar Allah’ ın verdiklerini idrak etmeli ki, şükretmesini bilmelidir. Allah’ ı ve yarattıklarını tefekkür ederek idrak sağlayanlar bile sevap kazanmaktadır, diyorlar.

Allah kullarının kendini zikretmesini ister. Bu nedenle kişinin kendi zikri yanında başkalarına da öğretmenlik yaparak, zikri anlatması gerekir. Çünkü bizi seven Allah bir sürü nasip vermiş, Onu anmak her kulun görevidir. Her kul da Allah’ a olan aşkı hatırlamalı ve öğretmelidir, diyorlar. Bu nedenle internet siteleri, kitaplar ve toplantılar ile başka kullara da anlatmak asıldır. Veysel Karani hırkanın sahibi olarak,

¹⁷⁵ M. Karabay, “Aşk-ı Üveysi II”, s.153.

¹⁷⁶ M. Karabay, “Aşk-ı Üveysi”, s.155.

manevi aşkın ilk makamıdır. Ama aşkın asıl kaynağı âlemlerin Rabbi olan “Allah” tır. Üveysilerin yolu da Allah’ ın cemaline kavuşma yoludur, diyorlar.

Bu yaşanan enteresan durumlar karşısında Üveysiler sürekli şaşırdıkları için, yaşadıkları tek makamın aslında “hayret makamı” olduğu da söylenir.¹⁷⁷

6.2.Üveysiliğe Göre Bu Dünyada Ve Ahirette Varoluş

Yeni bir bireyin doğması ve gruba katılması genelde mutlu bir olaydır. Gruptaki bir bireyin hayatının sonlanması ise diğer grup üyeleri için hem acı verici ve hem de korkutucudur. Her şeyin bu dünyada bir başlangıcı ve sonu olduğunu bildiğimiz halde, kendi sonumuzun da bir gün geleceğini fark edip anladığımızda en büyük sorunumuza ve korkumuza da sahip olmuşuzdur.

İnsanoğlu dünya düzeninin nasıl var olduğunu merak ettiği kadar hatta daha fazlasıyla kendi varoluş sırrının ne olduğunu merak etmektedir. Evrendeki düzen ve yaşam nasıl kurulmuştur? Ve nasıl sonlanacaktır? Kısacası yaşam ve özellikle de ölüm pek çok alanın konusu olmakla birlikte, din neredeyse tümüyle bu iki kavram üzerinden hayatı düzenler.

Dinler bu dünyanın geçici olduğunu asıl yaşamın ise öldükten sonra başlayacağını ve bunun bu dünyadaki yaşantımıza bağlı olduğunu bize vahy eder. Sonsuz hayatımızın nasıl süreceği, fani dünyadaki yaşantımızla doğrudan bağlantılıdır. Kültürlere göre adı değişse de, bu dünyada ettiklerimiz bizi ya huzurlu cennete, ya da acı dolu cehenneme götürecektir. Akli başında kimse sonsuz hayatında cehenneme gitmek istemez, cennete giden yol ise dinlerin yol gösterici referanslarına ve kişinin iman ve ibadetlerine bağlıdır.

İlk çağlardan beri insanoğlunun en büyük korkusu hem yaşarken ve hem ölünce sonrasını bilememektir. Gelecekte ve bilinmezlerden duyulan kaygı ile insanda her şeyi yaratan bir Tanrı fikrinin doğal bir şekilde oluşturduğu söylenir. Her şeye gücü yeten, tüm varlıkları yaratan, kaderlerini belirleyen ve olanların sebebi olan Tanrı inancı tarihte her zaman var olmuştur. Zaten doğal bir şekilde insanlar aklıyla dünyadaki delillerinden faydalanarak her şeye düzen veren ilahî rububiyeti fark edecek

¹⁷⁷ M. Karabay, “*Aşkı Üveysi*”, s.60.

şekilde yaratılmıştır. İnsan, peygamberler olmadan da, bu fitratla Allah'ın varlığını ve kendisinin dünyada ki durumunu anlayabilir.

Üveysiler için de yaratılanların içinde en özel yere sahip olan varlık, insandır. İnsan yeryüzünün halifesi, yaratılanların sultanıdır. Cenab-ı Hak'ın da kelâmın da muhataptır. Cenab-ı Hak ile insanoğlu elest bezm-i de anlaşmıştır. Farsça' da "sohbet meclisi" anlamına gelen bezm sözcüğü ile Arapça' da "Ben değil miyim ?" anlamına gelen fiil olan elestüden oluşan bezm-i elest, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim ?" hitabının yapıldığı ve ruhların da "evet" diye cevap verdikleri meclis anlamını ifade eder.¹⁷⁸ Bezm-i elest' de Hz. Âdem' den ve Âdemoğullarından, çeşitli peygamberlerin Hak' ın yolundan ayrılmayacaklarına dair söz verdikleri ve bir tür anlaşma yapıldığı anlatılır. Bu anlaşmaya göre kendilerini şahit tutarak "Ben sizin rabbiniz değil miyim ?" diye sormuş ve kıyamet gününde bu durumu bilmediklerini ileri sürmemeleri için bütün kâinatı ve Âdem'i şahit tutmuş ve daha başka tavsiyelerde bulunmuş, onlar da bütün bunları kabul etmişlerdir. (Müsned, V, 135). Elest bezminde "belî/belâ" (evet) diyenlerin mümin, "hayır" diyenlerin ise kâfir olduklarına inanılır.

"Rabbin Âdemoğullarının bellerinden zürriyetlerini alıp ta, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye onları nefislerine karşı şahit tuttu. "Belâ" (evet, Rabbinizsin), şahid olduk" dediler." (A'raf, 172)

Tasavvufta önce "misak" daha sonra ise "bezm-i elest" olarak adlandırılan anlayış, ilk kez Cüneyd Bağdadi tarafından tevhid ile bağlanarak daha net bir şekilde açıklanmıştır.¹⁷⁹ Bezm-i elest, ile "mîsâk", "kâlû belâ", "ahid", "belâ ahdi", "rûz-i elest", "bezm-i ezel" gibi çeşitli isimlerle de bahsi geçen bir anlaşma kast edilir. Yine Cüneyd Bağdadi 'ye göre bu anlaşmayı insanlar fani dünyada unutmuşlardır. İnsanın dünyevi nefsinden kurtularak bu anlaşmayı hatırlaması ve Allah'a varmak için çabalaması gerekmektedir.¹⁸⁰

Üveysilere göre, elest' te Allah kişinin kaderini Müslüman olarak yazdıysa, bu dünyada Müslüman olacaktır. Eğer veli kullarından biri olarak kaydetti ise o kişinin kaderinde fani dünya hayatında veli kullardan olmak vardır. Bu dünya da Allah'ı

¹⁷⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Bezm-i Elest", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, s.106

¹⁷⁹ Abdurrezzak Tek, "*Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar*", s.106.

¹⁸⁰ Abdurrezzak Tek, "*Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar*", s.105.

arayan, Allah aşkı ile yananlar, bezmi eleste' de Allah'a aşk duyanlardı. Allah elest' te ruh olarak var olanların seçimlerini kayıt altına alarak, bu dünyada yarattı. Üveysiler de elest' ten beri Üveys olduklarını bilmektedirler. Neden biz Üveysliği seçtik? diye düşündüğümüzde eleste de Üveys idik. Bu dünyaya gelmeden önce, cennetten indirilmeden önce, Âdem'in DNA' larında bizler Eleste "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" dediği an, Allah'a, evet Sen bizim Rabbimizsin, diyenleriz bizler, diyerek açıklıyorlar.¹⁸¹

Bu ayeti, birçok tefsir âliminin temsilî, mecazi bir anlatım olarak değerlendirdiği bilinir. Burada bilinen manasıyla bir şahit tutma, bir soru ve cevap düşünmek gerekmemektedir. Üveyslere bizlerin insanlar olarak ruhlar âleminde kaderimiz en başta belirlenmiştir. Kimin iyi ve kimin kötü kul olacak bilinmektedir. Ayrıca cennete ya da cehenneme gidecekler de bellidir. Kader değişmez, değiştirilemez. Fakat değişmeyen kaderin üzerinde az da olsa amellerin etkisi olur. Bu dünya hayatını yaşamamızın tek nedeni ikinci bir şanstır. Bu yaşamımızın amacı yedi kat olan cennet ve cehennemin hangi katına gidileceğinin tekrar bize sorulmasıdır. Kişinin yaşamındaki iyi veya kötü amellerin seçmesi ile Rahman olan yani bağışlayan Allah' ın eleste insanların yaptıkları seçimlerini tekrar sormasıdır. Kişi kaderinin mahkûmu değildir. Kaderini değiştirme iradesi çok azda olsa vardır. Kişinin eleste cehennemlik olduğu bellidir. Fakat yaşarken yaptığı seçimler ile cehennemin daha üst kısmında yer bulabilir. Eleste cennetlikler arasında olan kişi dünyadaki sınavında nefesine yenilip, hatalar yaparsa, o zaman daha alt seviyede bir yere yerleşir. Bu dünya malına kıymet vermez, hayırlı işler yaparak, iyilik için uğraşırsa, yerini cennetin en güzel yeri olan Adn cennetine de taşıyabilir.¹⁸²

"Dinî-tasavvufî edebiyatta bezm-i elest ile ilgili daha değişik inanış ve görüşlere de rastlamak mümkündür. Âşık, ruhlara dünyadaki hisse ve nasiplerinin bezm-i eleste paylaştırıldığını, akıl sahibi olanların o gün aşkı seçtiklerini anlatır. Ezel sâkîsinin sunduğu içki ile sarhoş olup hâlâ ayılmadığını belirten âşık, bu sarhoşluğun harâbat ehli olmakla dünyada da devam ettiğini çeşitli şekillerde ifade eder."¹⁸³

¹⁸¹ M. Karabay, "Aşk-ı Üveysi III", İstanbul, Ufuk matbaası, s.48.

¹⁸² M. Karabay, "Aşk-ı Üveysi III", s.51.

¹⁸³ İskender Pala, "Bezm-i Elest", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, 1992, s.108.

Üveyslere göre, elestin sonunda peygamberimiz Hz. Muhammed, tüm peygamberlere peygamberlik yapmıştır, bu nedenle tüm peygamberler de Üveystir. Tüm evliyalar belli bir çizgiye geldiklerinde daha da ileri gitmek istediklerinde Veysel Karani' nin ruhaniyetinden ilim dersleri alırlar. Aldıkları bu ilim dersleri ile önce Hz. Muhammed' e ve asıl hedef olan Hakk' a nasipleri varsa ulaşırlar.

Üveysliği saf ve temiz duygularla, Veysel Karani' nin gittiği yoldan, görmeden Allah ve Resul' ünü sevmeye yoludur. Üveys, katışıksız aşkın sembolüdür. Peygamberimiz hırcasını Veysel Karani' ye verdiği için ikinci asr-ı saadet Üveyslerle başlayacaktır. Üveyslik, ben Allah' ı ve Resul' ü seviyorum, hem de çok seviyorum, diyenlerin yoludur. Aslında bu dünyada Üveys olmak kişinin elinde değildir. Bu Allah' ın baştan aşağıya bir lütfudur. Allah onu seçmişse Eleste, ruhlar âleminde, o kişiyi, bu dünyada sevgili olarak ayırmıştır. Fatiha' nın 4. Ayeti Üveysliğin özüdür. Fatiha' nın 4. Ayetinde zikrettiği gibi bir Üveysi sadece Allah' a ibadet eder ve Allah' tan yardım diler.

Üveysler, kader konusunda yaptıklarımızın hepsi Rabbimiz' dendir. Biz şüphesiz kader ve kazaya iman ederiz. Fakat kaza ve kaderi yaşarken, bizler korunduğumuzu biliriz. Çünkü kader değişmez ama şiddeti değiştirilebilir. Kişi kaderinde olandan kaçamaz, yaşar. Ancak, biz Üveysler dua ve ibadetlerle olayları daha hafif yaşarız. Rabbimize ibadetlerimiz ile yakınlığımızdan dolayı sevimli ve korunmaktayız. Olayların kötü ve yıkıcı olacak etkilerin azaltılıp, Üveyslere merhamet gösterilmektedir, deniyor.

Bu dünyada Allah' ın elinin üzerlerinde olduğunu hisseden Üveysler, ahirette de korunacaklarını anlatıyorlar. Hatta ahirette insanları cehennemden kurtarma şansının bile üveylere verildiği vaaz ediliyor. Peygamberlerin seçtiği kullara ahirette şefaate edeceği gibi, peygamberlerin ardı sıra gelenler olarak Üveysler de sevaplarından fedakârlık ederek, istedikleri kulları cehennemden kurtaracaklardır. Kitaplarında bunlarla ilgili açıklamalar mevcuttur. *“Bu dünyada yaptığımız ameller, bizleri ahirette İnşallah sultan eyleyecek”*¹⁸⁴ ifadesini örnek olarak verebiliriz. Üzerimizde Allah' ın

¹⁸⁴ M. Karabay, *“Aşk Üveysi III”*, s. 59.

ve Resul'ünün mutlaka selam ve bereketi var. Sırtımız yere gelmez. "yaşa ve gör" deniliyor. Eğer Allah bizi sevmemiş olsaydı, biz O'nu sevmezdik.

Allah bize ruh vermiş. Bizim bu dünyada yapmamız gereken işlerimiz var. Ama bu sadece yaşamın fani tarafıdır. İnsan bir gözüyle bu dünyaya bakarken, ikinci gözüyle de ahirete bakmalıdır. Sonuçta mutlaka Allah'ın huzurunda hesap vereceğiz. Bizim bu dünyadaki asli görevimiz nefsimizi bastırmak, ruhumuzu yüceltmektir. Fani günlük yaşantımıza önem veriyorsak, ruhumuzu yüceltmeye de önem vereceğiz. Ruh, içimizde yaşayan bir varlıktır. Zikir önce dilde başlayacak, dilden kalbe inecek, sonra da sırra inecek. İnsan ruhunu yücelttiğiniz sürece insandır. İnsanlar, Allah'ın yeryüzündeki halifeleridir. Bu nedenle Allah'ın içimize koyduğu ruhu, zerreyi yüceltmek zorundayız. Bunun da yolu, Allah'ı anmaktan geçer, diyerek düşüncelerini anlatıyorlar.

M. Karabay Allah'ın affediciliğini şöyle anlatıyor. "Allah diyor ki, "Ben Rahmanım". Herkesi, iblisi bile bağışlarım. Tevhide inananları bağışlarım, diyor. "Er Rahimim" diyor. Denizdeki dalgaların köpüğü kadar günahın olsun bağışlarım. Ama tövbe edin, bu kadar basit."

Üveysiler çok az ibadet ile Allah tarafından çok fazla hediye ile ödüllendirilen gerçek "fırka-i naciye" olduklarını vurguluyorlar. Kitaplarında da fırka-i naciye oldukları iddiasını açıkça beyan ediyorlar.

"Rabbinden selam alabilecek, bereket alabilecek kullar üzerine önce selam var, selamın ardından bereketler ve rahmet var. Bitmeyen rahmet, koku, rüya, tecelli, Allah'ın, Resul'ün, evliyaların ve öğretmenlerimizin yanımızda olduğunu, her daim bizi izlediklerini bildirmeleri, bize bu durumun ispatıdır. Bütün bunları yaşadktan sonra bu bilinci idrak ettikten sonra ayette Rabbim buyuruyor ki:

*"Bir de sizlerden, iyiliğe çağıran, doğruyu emreden, kötülükten alıkoyan önde giden bir topluluk bulunsun! İşte arzularına erdirilecek olanlar, onlardır."*¹⁸⁵ diyerek kendi düşüncelerine Kuran'dan ayet ile delil gösteriyorlar.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Âli İmrân Suresi, 104. Ayet.

¹⁸⁶ M. Karabay, "Aşk-ı Üveysi II", s. 59.

Doğruya giden tek yol Üveysilik' tir, Üveysiler cehennem ateşini görmeyecektir. Çünkü cehennem ateşi onlara bir su olarak görünecektir. Yaşarken çektikleri zikirler onlara sırat köprüsü olacaktır, diye inanmaktadırlar.

SONUÇ

Toplumların kolektif kabule dayanan manevi dini değer ve inançları vardır. Bu değerler ve inançlar zamana, şartlara ve topluma göre değişse de, inanç birliği her zaman en derin toplumsal bağların oluşmasına yol açar.

Bizim inancımıza göre, yüce Allah, son elçisi olarak Hz. Muhammed' i insanlara rehber olarak göndermiştir. Fakat kul manevi açlıkları, varoluşsal kaygıları sebebiyle aklında ve gönlünde olan sorularına cevap aramaktan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Hz. Muhammed' in vefatından sonra bireylerin kalbini mutmain etme isteğiyle girdiği arayış daha mistik bir yapı olan tasavvufi geleneği geliştirmiştir. Tasavvufi anlayış, İslam dini içinde, amacı aynı olmakla birlikte, farklı dini grup ve yolları ortaya çıkarmıştır.

İslam dünyasında ortaya çıkan dini gruplardan birisi de Üveysilik' tir. Üveysilik hakkında ilk tespitimiz, geleneksel tarikatlar gibi bir dergâh yapısına sahip olmadığıdır. Bununla birlikte Üveysiler kullandıkları kavramlar ve usuller açısından tasavvufi bir çizgide bulunmaktadır.

Üveysilik, köken olarak Hz. Muhammed' i görmeden ona inanan ve bağlanan önemli dini bir kimlik olan Veysel Karani' ye dayandırılmaktadır. Rivayetlerden bildiğimiz kadarıyla Veysel Karani, Hz. Muhammed'i görmeden sevmiş ve ona tabii olmuş, mistik bir kişiliktir. Kendisinin yaşarken, herhangi bir dini oluşum kurmadığı ve şeyhlik iddiasında bulunmadığı bilinmektedir.

Tarihte zaman zaman bazı kişilerin Üveysi olduğu söylenegelmiştir. Fakat Üveysiler, Veysel Karani gibi manevi kanalla irşad olduklarını beyan ettiklerinden, zahiri bir öğretmeni, şeyhi takip etmedikleri anlaşılmıştır. Üveysiler icazetlerinin ancak ruhani yolla olduğuna inanmaktadırlar. Bu nedenle Üveysi gidişli manasındaki, Üveysilikte diğer dini gruplarda görülen silsile, el alma, posta oturma gibi geleneklerin bulunmadığı tespit edilmiştir.

İzmir ve çevresinde Üveysiliği tanıtan ve yayan emekli bir ilkökul öğretmeni olan Muharrem Karabay' da rüya yoluyla Hz. Abdurrahman Gazi ve Hz. Abdülkadir Geylani gibi birçok veli tarafından eğitildiğini, Üveysilik ile ilgili kitabının da kendisine Ahmet Yesevi tarafından yazdırıldığını anlatıyor. Bu yolun neden kendisine açıldığını ise ısrarlı arayışına bağlıyor. Kendisi, hiçbir dini grupta ruhunu tatmin edemediğini, bu süreçte doğru bir çıkış yolu için, sürekli Allah' a dua ettiğini ve sonunda dualarına karşılık 2002 yılında Üveysilik yolunun rüyalar vasıtasıyla açıldığını ve bu zikri yayması için de görevlendirildiğini anlatıyor.

Sünni bir anlayış içinde olan Üveysiler, M. Karabay'ı şeyh olarak kabul etmiyorlar. Kendilerini de bir cemaat veya tarikat olarak tanımlamıyorlar. Çünkü “ Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz ” diyen Fatıha suresi' nin 4. Ayet' ini esas aldıklarını ve Allah' a inanmak için şeyhe, aracıya ihtiyaç duymadıklarını iddia ediyorlar. Fakat M. Karabay' ın kurduğu ve bilinir hale getirdiği Üveysilik grubunda, yarattığı karizmatik ağırlık hissedilmektedir. Hitabetinden, bilgisinden ve makamından kaynaklı olarak, grupta yarattığı güven duygusu ile M. Karabay' ın kendini bir şeyhten ziyade Üveysiliği tanıtan bir kişilik olarak takdim ettiği anlaşılmaktadır.

Her dini grubun kendine göre bir ibadet, ritüel düzeni vardır. Gruba ilk kez giren herkes belirlenmiş sayı ile ibadetini gerçekleştirir. Yaptığımız görüşmelerden Üveysilikte temel ibadetinin “La ilahe İllallah” zikri olduğu görülmüştür. Üveysi olmak isteyen salık, manevi âlemde ilerleyebilmek için “La ilahe İllallah” zikrini çekmektedir. Zikir sonrası görülen rüyanın salih olduğu ve bir mesajının olduğu düşünüldüğünden, görülen sembollerin anlaşılması, geçerlilik ve güvenilirlik açısından çok önemlidir. Bu nedenle deneyimli Üveysiler, gönüllü öğretmenler olarak, kendi whatsapp grupları oluşturarak, yeni Üveysilere danışmanlık yaptıkları anlaşılmıştır.

Deneyimli bir Üveys öğretmenin, kontrolünde otuz kişilik whatsapp danışma grupları oluşturularak, kişilerin fiziki olmasa bile manevi olarak kontrol edilir hale geldiği görülmüştür. Bu kontrol herhangi bir yerde buluşmaya bağlı olmadığından, hayatın yirmi dört saatinde devamlılık gösterdiği fark edilmiştir. Kişiler, gruptan uzaklaştıkları zaman atılan mesajlar ile hem grup ve ritüelleri hatırlatılmakta, hem de kişinin kurduğu ortak paylaşımlar ile kısa zamanda gruba bir bağlılığın oluştuğu tespit

edilmiştir. Kişi, Üveysi grubunun bir üyesi olarak benimsendiğini fark ettiği ölçüde gruba da yakınlık duyarak, bağlanmaktadır. Rüya tabirinin başka bir Üveysinin rehberliğinin gerektirmesi ile Üveysiler arası ilişkiler güçlenmektedir.

Sonuçta bireysel başlayan zikir ibadeti, kişiyi tanımadığı bir grup ile iletişime yönlendirmekte ve rüyalarının tabiri yolu ile Üveysi grubunun bir mensubu haline gelmek zorunluluğu yarattığı anlaşılmıştır. Ayrıca Üveysilikte rüyalar, iki âlem arasında bir kapı gibidir. Zikir sonrası rüyalar hem kişiye özel manevi mesajlar içermekte hem de asırlar önce vefat eden evliyalar Üveysi olana rüyalar sayesinde manevi dersler vermektedir. Tüm bu açılardan bakınca, Üveysiler de rüyaların, grubun temel direği olduğu anlaşılmıştır. Rüyasını hatırlamayan kimselerin Üveysi olması mümkün değildir. Çünkü manevi ilerleyiş için rüyaların tabiri şarttır.

Kişiler Üveys olduktan sonra her şeyi kolaylıkla yaptıklarını, şanslarının açıldığını, kazadan beladan korunduklarını, hayatlarına düzen geldiğini düşünüyorlar. Üveysilikte kişi kendinin önemli ve değerli olduğu hissini bu dünyadan, ahiret hayatına kadar taşıyabilmektedir. Grup olarak takdir ve takdis edilmiş olmak kişiye korkularını yenme imkânını tanımaktadır. Üveysiler az ibadet ile çok lütuf gördüklerini söylüyorlar. Çünkü onlar doğru yolu seçen, seçilmiş, fırka-i naciyenin doğal üyesidirler.

Genel olarak grup üyeleri yüzyıllar önce yaşamış velilerden rüyalarda ders alarak, nefsin eğitilmesi yoluyla ruhunu mükemmelleştirmek için grubun gösterdiği formasyona uygun hareket ediyorlar. Grubun zikir ve ibadet uygulamalarını yerine getirerek her iki dünyada da mutlu olacaklarını ve Adn cennetine kavuşarak, ebedi hayatta, siddik olarak Allah' ın cemalini seyredeceklerini düşünüyorlar. Bunun tek yolunun da Üveysilik olduğuna inanıyorlar.

Üveysiliğin, Şeriattan başlayıp, Marifet ve Hakikat makamından, Şeb-i Aruza kadar devam eden bir süreç olduğu anlatılmaktadır. Bu süreçte amaç dünyada ve cennette üst makamlara ulaşmak için yol alabilmektir. Üveysi grubunda, yaşanan her şeyin bir sebebi vardır ve her şey mutlaka bizi Rabbimize götürür, inancı yaygındır. Kader ve kazayı şüphesiz kabul ettikleri görülmüştür. Üveysiler hatalı, yanlış bir davranış yaptıklarında Allah' ın onları uyarıp, tekdir ettiğini düşünüyorlar. Üveysiler yaşanan bir olayla, bir rüyayla ya da açılan herhangi bir kitabın sayfasındaki yazı ile

Allah' ın kendilerine, memnun olup, olmadığını ya da uyarılarını iletmesine inanıyorlar. Fırka-i naciye oldukları konusunda bir şüphe duymuyorlar.

Üveysilere göre kendilerinin diğer gruplardan farkları, zikir sonrası tüm yaşadıklarının ayetler ve hadislerinde kendi üzerlerinde yaşatıldığını gördüklerini düşünmeleridir. Üveysilere göre kendileri çok sevilmektedirler. Bu nedenle güzel kokular duyarlar, hayatta sıkıntı çekmezler ve tecelliler yaşarlar. Hatalı olduklarında da manevi yoldan uyarıldıklarını düşünüyorlar.

Üveysiler Fatıha suresinin “ Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz” diyen 4. Ayetinin gereğince biz ne istersek doğrudan Rabbimizden dileriz, diyorlar. Allah ile aramızda araçlar yoktur. Bu nedenle Allah ile direkt olarak iletişim halinde olduklarına inandıkları fark edilmiştir. Çünkü onların Üveys olması ancak Allah' ın izni ile iledir. Üveysi grubunun üyelerinin, Allah tarafından çok daha önce, elest bezmi' de seçilmiş kişiler olduklarına inanmakta oldukları tespit edilmiştir. Onlar, elest bezmi' de bize ev halkı denildi. Ne lütuf alıyorsak, tevhidle, salavatla, tövbeyle ve elest' te verilen nasiple alakalıdır, kader zaten bellidir. Kader değişmez, yaptıklarımızın hepsi Rabbimiz' dendir. Biz şüphesiz kader ve kazaya iman ederiz, diyorlar.

Modern çağın imkânlarını çok iyi kullandıkları fark edilen Üveysilerin, kendilerini mümkün olduğunca tanıtmaya gayreti içinde oldukları görülmüştür. Üveysiler, kendi görüşlerini anlatan kitaplar, web sayfaları, video çekim ve sunumları, instagram, facebook, vb. gibi pek çok iletişim aracı kullanarak hem var olan üyelerle ilişkisini sıkılaştırmakta hem de yeni üyelere ulaşmada kolaylık elde etmektedir. Düşüncemize göre özellikle Üveysiliğin mevcut yapılaşmasında rüyalar ve whatsapp grupları en önemli etkenlerdir. Çünkü zikre yeni girenler gördükleri rüyaların mesajının anlaşılması için whatsapp gruplarına katıldığında, grubun üyesi haline gelmişlerdir.

Üveysilerin günümüzde teknolojik imkânları da kullanarak, aktif müntesip sayısını arttırmak isteyen yayılmacı dini gruplarından biri olduğu farkedilmiştir. Bunun sebebini M. Karabay, kendilerinin fırka-i naciye oldukları görüşüne dayandırmaktadır. Onlara göre artık kıyamet yaklaşmaktadır. Bu nedenle kıyametten önce daha çok kişiye ulaşarak, onları Adn Cenneti' nin bir sakini yaparak kurtarmak gerekmektedir.

Üveysi grup üyelerinin, yeni üyelerin katılımı için zaman zaman düzenledikleri manevi yerlerin, yatırların şehitliklerin, ziyareti, Ramazan ayında iftar yemekleri, yapılan tanıtım toplantıları vasıtası ile yüz yüze ilişkiler de kuvvetlendirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu çalışmaların manevi açıdan daha hassas olmasından dolayı grupta kadınların hem daha aktif hem de sayıca fazla olduğu anlaşılmıştır.

Bizce, bu tür dini gruplar, manevi sıkıntı ve arayıştaki kişilerin merakından, şüphelerinden, boşluklarından faydalanmaktadır. Dini gruplar, bu kişilere geleneğe uygun fakat farklı yollar sunarak, kişilerin arayışlarına cevap vermekte ve dine yeni yorum ile uygulamalar sunarak birbirlerinden ayrışmaktadırlar. Bu nedenle internet ağı ve diğer iletişim yolları ile her türlü tanıtım çalışmaları yapılmakta ve müntesip sayısını arttırarak toplumdaki ağırlığını arttırma çabasındadırlar. Üveysilikte 21. yüzyılın ruhuna, teknolojisine uyum sağlayarak, daha uhrevi olan tarikat yapısını geleneksel yollar dışına taşımış bir dini grup olarak karşımıza çıkmıştır.

Üveysilik grubu üzerine yaptığımız bu çalışmada dini grup türleri açısından değerlendirdiğimizde, Üveysiliği tam olarak sınıflamak zor görünüyor. Üveysilik tam olarak tarikat veya kült yapısının özelliklerine uymuyor. Örneğin, Üveysilik yeni bir oluşum ve üye sayısının sınırlı oluşuna bağlı olarak kült bir yapı mıdır? diye baktığımızda, günümüzde yeni bir grup olarak ortaya çıksa da, tarihsel bir kök ile İslamiyet' e ve tasavvufi gruplara bağlanıyor. Ayrıca kült grupları, her ne kadar, üveysiler gibi kurtuluşa eren seçkin kişiler olarak kendilerini tanımlasalar da, kültün tanımında ki, gibi tuhaf ve öldürücü bir grup olarak da tanımlanamazlar. Fakat Üveysileri yine de dini gruplar bağlamında sınıflandırmak istersek, tam bir tasavvufi tarikat yapılanması da göremeyiz. Öncelikle daha önce belirttiğimiz gibi belli bir dergâh yapılanması yok. Ayrıca Üveysilik silsileye tabii değil. Üveysi olmak için tasavvufta ilk sırada yer alan dünyayı terk yani dünya hayatından el etek çekme durumu da gözlenmiyor. Hatta hayata daha bağlı hale gelerek, işlerinin yoluna girip, daha mutlu, daha şanslı olduklarını söylüyorlar. Hayatın normal akışı içinde kişi, zikir ve ibadetlerini yerine getiriyor. Tarikatlarda ki, şeyh statüsünde kimsenin adını zikretmiyorlar. Fakat Muharrem Karabay' ın gruptaki lider olduğu açıkça görülüyor. Şeyh adı konmasa da, grubun oluşturulması, eğitilmesi, yanında tanıtım faaliyetleri ve inanışlarının uygulanma şekilleri ile yazılı kitaplar, yayınlar ile Üveysiliğin başlatılmasını sağlayan anahtar kişilik Muharrem Karabay beyefendi' dir. Şeyh

denilmese de, Şeyh kelimesinin anlamı olan dergâhta ki yol gösterici öğretmen ifadesini kendinde taşımaktadır. Kendisi de grubun yol göstericisi ve öğretmenidir.

KAYNAKÇA

ALICI, Mustafa, “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Ayırıldığı Noktalar“ , *Nedenleri Ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, Ed. Süleyman Turan-Faruk Sancar, İstanbul, Okur Akademi, 2018, s.71-80.

AKSUN, Ziya Nur, “*Siyasi Ve Sosyal Açından Mezhepler Tarikatlar*”, İstanbul, Marifet Yayınları, 2004.

AKTAY, Yasin, M. Emin KÖKTAŞ, *Din Sosyolojisi*, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.

AKYÜZ, Niyazi, “Dini Gruplar Sosyolojisi”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu, Ankara, Grafiker Yayınları, 2013, S.463-480.

ASLANTÜRK, Zeki, M. Tayfun Amman, “*Sosyoloji*”, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2013.

BAYYİĞİT, Mehmet, “Emile Durkheim”, *Din Sosyolojisi*, Ed. Mehmet Bayyigit, Konya, Palet Yayınları, 2014, s.27-28.

BERGER, Peter L., *Kutsal Şemsiye*, çev. Ali Coşkun, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2005.

BERGER, Peter L., Thomas LUCKMANN, “*Modernite, Çoğulculuk Ve Anlam Krizi*”, Ankara, Heretik Yayınları, 2015.

BİLGİN, Vejdi, “Din Ve Kültür”, *Din Sosyolojisi*, Ed. Mehmet Bayyigit, Konya, Palet Yayınları, 2014, s. 105-131.

BIRD, John, “*Din Sosyolojisi Nedir*”, (çev. Abdulvahap Taştan- M. Derviş Dereli) Antalya, Lotus Yayınevi, 2015.

BODUR, Hüsni Ezber, Çapcıoğlu İhsan, “Sosyolojik Teori ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu, Ankara, Grafiker Yayınları, 2013, s.111- 148.

CAN, Şefik, “*Mevlana Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri*”, Ötüken Neşriyat, 1997

CEBECİOğLU, Ethem, “*Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*”, Ankara, Rehber Yayıncılık, 1997, s. 689 -696.

CEYHAN, Semih, “Tecellî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 241- 243.

CİPRİANİ, Roberto, “*Din Sosyolojisi Tarih Ve Teoriler*”, Ed. Ali Coşkun, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2014.

ÇAĞRICI, Mustafa, “Sıddık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 91-92.

ÇELİK, Celalettin, “Dini Gruplar Sosyolojisi”, *Din Sosyolojisi*, Ed. Mehmet Bayyigit, Konya, Palet Yayınevi, 2014.

DAVIE, Grace, “Din Sosyolojisi: Gelişimi ve Teorik Çalışmalar”, *Din Sosyolojisi Klasik Ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Ed. B. Solmaz ve İ. Çapcıoğlu, Konya, Çizgi Kitabevi, 2009, s.73-89.

DAVIS, Winston, “Din Sosyolojisi: Kurucuları Ve Temel Yaklaşımlar”, *Din Sosyolojisi Klasik Ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Ed. B. Solmaz, İ. Çapcıoğlu, Konya, Çizgi Kitapevi Yay. , 2009, s.51-73.

DAWSON, Lorne L. , “Yeni Dini Hareketlerin Katılımcıları ve Nedenleri”, *Nedenleri Ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, Ed. Süleyman Turan-Faruk Sancar, İstanbul, Okur Akademi, 2018.

FICHTER, Joseph H. , “*Sosyoloji Nedir*”, (çev. Nilgün Çelebi), Ankara, Anı Yayıncılık, 2015.

FREYER, Hans, “*Din Sosyolojisi*”, (çev. Turgut Kalpsüz), Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2013.

FURSETH, Inger - Pal REPSTAD, “*Din Sosyolojisine Giriş Klasik Ve Çağdaş Kuramlar*”, (çev. İhsan Çapcıoğlu- Halil Aydınalp) Ankara, Birleşik Yayınları, 2013.

GÜNAY, Ünver, “*Din Sosyolojisi*”, İstanbul, İnsan Yayınları, 2014.

GÜNER, Ahmet, “Zikir”, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, Milliyet Yayını, Ankara, 1991.

GÜNGÖR, Erol, “*İslam Tasavvufunun Meseleleri*”, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004.

HERVIEU-LÉGER, Danièle, “Sekülerleşme, Gelenek Ve Dindarlığın Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”, *Din Sosyolojisi Klasik Ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Ed. B. Solmaz, İ. Çapcıoğlu, Konya, Çizgi Kitapevi Yay. , 2009, s. 109-125.

HÖKELEKLİ, Hayati, “*Din Psikolojisine Giriş*”, İstanbul, Dem Yayınları, 2010.

İŞİTAN, İbrahim, *Sufi Psikolojisi Ve Sülemini’ ye Göre Sufi Benlik Dönüşümü*, Ankara, Divan Kitap, 2014.

KARA, Mustafa, “*Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*”, İstanbul, Dergâh Yay. , 2003.

KARABAY, Muharrem, “*Aşk-ı Üveysi*”, İstanbul, Ufuk Matbaa, 2015.

_____, “*Aşk-ı Üveysi IP*”, İstanbul, Ufuk Matbaa, 2016.

_____, “*Aşk-ı Üveysi IIP*”, İstanbul, Ufuk Matbaa, 2019.

KİRMAN, Mehmet Ali “Yeni Dini Hareketler”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu, Ankara, Grafiker Yay. , 2013. s.481-494.

OCAK, Ahmet Yaşar, “*Veysel Karenî ve Üveysilik*”, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2009.

ÖZEL, Ahmet , “Cihad” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 527-531.

PALA, İskender, “Bezm-i Elest“ , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.108.

REVNAKOĞLU, Cemaleddin Server, “*Veysel Karenî ve Üveysilik*”, İstanbul, Köprü Yayınları, 2011.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 22-24.

TANMAN, M. Baha , “Hırka-i Şerif Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1998, s.378-382.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, “*Din Sosyolojisi*”, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.

TEK, Abdurrezzak, “*Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar*”, Bursa, Emin Yayınları, 2016.

TOSUN, Necdet, “Üveysilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.400-401.

_____ , “Veysel KARANÎ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s.74-75.

ULUÇ, Özlem, “*Yeni Dini Hareketler*”, İstanbul, Yarın Yayınları, 2013.

ULUDAĞ, Süleyman, “Veli“, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 25-28.

_____ , “Ricâlu’l-Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 81-83.

_____ , “Rüya“, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s.309-310.

WACH, Joachim, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, Çev. Battal İnandı, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. No:181, 1987.

YAVUZ, Yusuf Şevki, ”ADN CENNETİ” ,*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s.390-391.

_____,“Bezm-i Elest”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.106-108.

YILDIRIM, Ergün, “*Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*”, İstanbul, Bilge Yayıncılık, 1999, s.111- 148.

YILDIZ, Alim, “*Üveys İle Giydim Hırka*”, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2016.

ZUCKERMAN, Phil, “*Din Sosyolojisine Giriş*”, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2009.

İNTERNET KAYNAKLARI

ATLI, Ahmet, “*Tasavvufta Ricâlu ’l-Gayb*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı, Doktora tezi, Ankara, 2011,s.1-296, <https://www.ussakiorder.com/uploads/5/8/1/7/58178045/102354402-tasavvufta-ricalu-l-gayb-307s-doktora-ahmet-atl%C3%84%C2%B1.pdf>.(erişim tarihi:15.10.2019).

CEZAYİRLİ, Gülay, “Dini Grup Ve Toplumsal Grup”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 37, Sayı.1, 1997, s. 365-375. <https://dergipark.org.tr/auifd/issue/40666/489666> (erişim tarihi:17.10.2019).

ERGİL, Doğu, “Toplumsal Örgütlenmenin Yapısı” s.15-31, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/448/5022.pdf> (erişim tarihi:28.10.2019).

GÖNEN, Sinan, Lâdikli Ahmet Ağa İle İlgili Kültürel Hayatta Son Yıllarda Görülen Algısal Dönüşüm ve Çeşitlenme, Turizm Ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu Bildiri Kitabı, 24-26 Ekim, 2014, http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/28-20Mehmet%20AK%C3%87AR%20-%20A_%20Yasin%20%C3%9CLKER.pdf (erişim tarihi:28.10.2019).

KİRMAN, Mehmet Ali, “Rasyonel Seçim Kuramı”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:11, Sayı:22, Temmuz- Aralık 2013, s.66-98, <https://dergipark.org.tr/ksuifd/issue/10256/243263> (erişim tarihi:15.10.2019).

_____ ,“Batı’da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları”, Dinî Araştırmalar, Mayıs-Ağustos, C. 2, 1999, s. 223-233. http://isamveri.org/pdfdrg/D01949/1999_4/1999_4_KIRMANMA.pdf , (erişim tarihi:15.10.2019).

KÖKLÜ, Recep, “Cemaat Kavramının Delaleti İle İlgili Yaklaşımlar Ve İslam Düşünce Ekollerine Yansımaları”, s.157-192. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/567035>, (erişim tarihi:15.10.2019).

ÖNGÖREN, Reşat, “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Tasavvufta Keşfin Değeri”, s. 85-96. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/10119> (erişim tarihi:15.10.2019)

ÖZSOY, İsmail, “ İktisadî Adamdan Toplum Adamına” , bilig, kış / 2009, sayı 48, s.177-206.<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873211.pdf> (erişim tarihi:15.10.2019).

SELMAN, Adnan- Ramazan UÇAR, “Dini Tercihleri Anlama Ve Açıklanmaya Farklı Bir Yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi”, Toplum Bilimleri Dergisi, C. 5, s.10, Temmuz-Aralık 2011, s.91-110. http://isamveri.org/pdfdrg/D03402/2011_10/2011_10_SELMANA_UCARR.pdf (erişim tarihi:15.10.2019).

SUBAŞI, Necdet, “Dil ve Din: Kimliğin Kadim Bileşenleri”, www.necdetsubasi.com (erişim tarihi: 15.10.2019)

TEMREN, Belkıs, “Din Antropolojisi Açısından İnanç ve Din olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme”,dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1613/17359.pdf.(erişim tarihi:28.10.2016)

<http://www.baykan.gov.tr/veysel-karani-hz>.(son erişim:15.10.19)

<https://sorularlailslamiyet.com/sehitlik-makami-mi-ustundur-siddikiyyet-makami-mi-ustundur> (erişim tarihi:15.10.2019)